

KANSAKOULUNTARKASTAJAAN
KOHDISTUVISTA
ROOLIODOTUKSISTA

ON ROLE-EXPECTATIONS
APPLIED TO
SCHOOL INSPECTORS

ENGLISH SUMMARY

UUNO TUOMOLA

JYVÄSKYLÄ 1969
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

KANSAKOULUNTARKASTAJAAN
KOHDISTUVISTA
ROOLIODOTUKSISTA

ON ROLE-EXPECTATIONS
APPLIED TO
SCHOOL INSPECTORS

ENGLISH SUMMARY

UUNO TUOMOLA

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KASVATUS- JA YHTEISKUN-
TATIETEELLISEN TIEDEKUNNAN SUOSTUMUKSELLA
ESITETÄÄN JULKISESTI TARKASTETTAVAKSI YLIOPI-
STON VANHASSA JUHLASALISSA LAUANTAINA LOKA-
KUUN 18. PÄIVÄNÄ KLO 12.

JYVÄSKYLÄ 1969
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 18

KANSAKOULUNTARKASTAJAAN
KOHDISTUVISTA
ROOLIODOOTUKSISTA

ON ROLE-EXPECTATIONS
APPLIED TO
SCHOOL INSPECTORS

ENGLISH SUMMARY

UUNO TUOMOLA

JYVÄSKYLÄ 1969
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

URN:ISBN:978-951-39-8488-5
ISBN 978-951-39-8488-5 (PDF)
ISSN 0075-4625

SISÄLLYS

Esipuhe	5
I Johdanto	7
II Tutkimuksen yleisistä perusteista	10
2.1. Käsitteiden määrittelyä	10
2.1.1. Sosiaalinen järjestelmä	10
2.1.2. Sosiaalinen organisaatio (instituutio)	11
2.1.3. Rooli	12
2.1.4. Rooliodotukset	14
2.1.5. Roolinmäärittäjäryhmä	15
2.2. Käyttäytyminen sosiaalisessa järjestelmässä	16
2.3. Kansakoululaitos sosiaalisena organisaationa	19
2.3.1. Kansakouluntarkastaja organisaatiossa	22
2.3.1.1. Tarkastaja virkamiehenä	22
2.3.1.2. Tarkastaja erityisviranomaisena	23
2.4. Aikaisempia tutkimuksia	25
2.4.1. Opettajien tarkastajaan kohdistamat odotukset	26
2.4.2. Opettajakokelaiden odotukset	27
2.4.3. Tarkastajien rooliodotukset	27
2.4.4. Eri ryhmien odotusten rinnakkaista erittelyä	28
2.5. Menetelmäongelmia	31
2.6. Tutkimuksen tehtävät	32
III Empiirinen tutkimus	34
3.1. Tutkimuksen alue ja rajaaminen	34
3.2. Roolinmäärittäjäryhmät	35
3.3. Tutkimusmenetelmät	37
3.3.1. Valmistavat toimenpiteet	40
3.3.2. Esikokeet	42
3.3.3. Mittarit	43
3.3.3.1. Skaalojen jakautumat	43
3.3.3.2. Skaalojen konsistenssi	43
3.3.3.3. Skaalojen reliabiliteetti	44
3.3.3.4. Skaalojen väliset riippuvuudet	44

3.3.4. Koehenkilöstö	46
3.3.5. Perusjoukkojen näytteet	48
IV Tuloksia	55
4.1. Rooliodotusten erojen ilmeneminen	55
4.2. Tarkastajan työhön liittyvät odotukset	58
4.2.1. Tulokäsittelyn yleinen kulku	58
4.2.2. Odotukset keskiarvojen perusteella	60
4.2.3. Skaalojen profiilit	77
4.2.4. Odotusten vertailua hajontojen perusteella	79
4.2.5. Yhteenvettoa skaalojen keskiarvoista ja hajonnoista	87
4.2.6. Odotusten ja taustavariaabelien korrelatiivinen yhteys	89
4.2.7. Odotusten faktorirakenne	91
4.3. Tarkastajan ominaisuuksia koskevat odotukset	97
4.3.1. Attribuuttien keskiarvot	98
4.3.2. Attribuutteja koskevien odotusten faktorirakenne	100
4.3.3. Keskiarvotulosten ja faktorien rinnakkaista tarkastelua	105
4.3.4. Attribuuttien ja taustavariaabelien korrelatiivinen yhteys	108
4.4. Tarkastajan työhön ja ominaisuuksiin liittyvien odotusten korrelatiivinen yhteys	115
4.5. Tarkastajan piirteiden ja odotusten vastaavuus	117
V Diskussio	123
5.1. Tutkimusmenetelmän tarkastelua	123
5.2. Tuloksiin liittyvää pohdintaa	124
VI Summary	130
VII Kirjallisuusluettelo	138
VIII Liiteaineisto	142
8.1. Eräiden erillisten osioiden analyysi	142
8.2. Yhteenvettoa erillisten osioiden analyysistä	149
8.3. Tarkastaja — opettaja	149
8.4. Tarkastajan opinnot	150
8.5. Kansakouluasetuksen 188 §	152
8.6. Skaalat	153
8.7. Skaalan osioiden korrelatiivinen yhteys	157
8.8. Skaalojen pisteitys	160
8.9. Rotatoitu attribuuttien faktorimatriisi	161
8.10. Ammattiluokitus	162
8.11. Kyselylomake	163

ESIPUHE

Esillä olevan tutkimuksen avulla pyritään saamaan tietoa kansakouluntarkastajaan kohdistuvista rooli-odotuksista.

Kun kouluhallituksesta ja sen alaisesta piirihallinnosta 30. 8. 68 annetun lain nojalla kouluhallituksen alaisina piirihallintoviranomaisina ovat lääninhallitukset, joihin kansakouluntarkastajat asetuksella säädetävästä ajankohdasta lukien siirretään, saattaa tarkastajia koskeva tutkimus tuntua jo tarpeettomalta ja saatu tieto arvottomalta. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. On selvää, että kansakouluntarkastajan nykyisiä tehtäviä on jonkun tulevaisuudessakin hoidettava, ja vaikka virkanimitys muuttuisi toiseksi, niin vuorovaikutussuhteisiin liittyvät ongelmat säilyvät.

Kun tutkimus nyt tulee julkisuuteen, tunnen syvää kiitollisuutta kaikkia niitä kohtaan, jotka ovat tukeneet ja auttaneet minua työssäni. Erityisesti haluan esittää kiitokseni apulaisprofessori Annika Takalalle ja kasvatustiet. tri Juhani Karvoselle, jotka alusta alkaen ovat seuranneet työtäni ja antaneet arvokkaita viitteitä ja ohjeita.

Työn loppuvaiheessa olen saanut varteenotettavia ohjeita professori Kalevi Heinilältä, apulaisprofessori Pentti Pitkäseltä ja valtiot. lis. Kalevi Kivistöltä, joita myös vilpittömästi kiitän saamastani avusta.

Kiitollisuuden velassa olen myös Jyväskylän yliopiston tutkimuslaitokselle, jonka laskentaosasto on huolehtinut analyysiin liittyvistä laskentatehtävistä. Erityisesti esitän kiitokseni hum.kand. Alvar Koppiselle, joka on ollut aina aulis auttamaan.

Fil.maisteri Pekka Jussila on korjannut kieliasun englanninkielisessä lyhennelmässä ja Mr. John Stratton (B.A.) on sen vielä tarkistanut. Esitän heille avusta parhaat kiitokseni.

Vaimolleni, Ellen Tuomolalle, esitän lämpimät kiitokseni kärsivällisyydestä ja tuesta.

Jyväskylän yliopistoa ja Jyväskylän yliopistoyhdistystä kiitän käsikirjoitukseni julkaisemisesta Jyväskylä studies in education, psychology and social research-sarjassa.

Jyväskylässä, toukokuussa 1969

U n o T u o m o l a

I JOHDANTO

Syksyllä 1965 oli sanomalehti Keski-suomalaisessa kirjoitus, jossa selostettiin erästä koululakkoa. Lakko oli aiheutunut siitä, että kansakouluntarkastaja oli toimivaltaansa kuuluvana asiana määrännyt koululle väliaikaisen opettajan, mutta johtokunta oli päätökseen tyytymätön ja katsoi, että sen mielipiteille ei annettu opettajan nimityskysymyksessä mitään arvoa. Johtokunnan jäsen kirjoitti mm:

»Kansakoululakihan antaa kyllä asianomaiselle tarkastajalle oikeuden heinäk. 23. pv:n jälkeen nimittää v.a. opettajaksi haluamansa henkilön, mutta aivan liian monta kertaa tarkastajat käyttävät mielivaltaa ja nimittävät virkaan omia suosikkejaan ja vieläpä alaikäisiä ylioppilaspoikia ja -tyttöjä.»

Vähän myöhemmin oli samassa lehdessä lisätietoina:

»Asiaa käsiteltiin kouluhallituksessa ja tältä taholta annettiin muutama päivä sitten koulun johtokunnalle huomautus siitä, että johtokunta on vaikeuttanut koulun opettajajärjestelyjen aikana kansakouluntarkastajan työtä.»

Ylioppilaslehdessä oli lokakuussa 1967 kirjoitus, jossa sanottiin mm:

»Viime kesänä julistettiin eräs liikuntatieteen kandidaatti urheiluopettajan virkaan kelvottomaksi, kun kansakouluntarkastajat pääsivät tulkitsemaan lakia. Kun paraagraaffeissa sanotaan voimistelunopettaja, on oltava juuri ja nimenomaan voimistelunopettaja.»

Uudessa Suomessa oli 7. 5. 68 eraan »harmistuneen kulosaarelaisen isän» kirjoitus, josta kuvastui tyytymättömyys Kulosaaren uuteen kansakouluun sijoitetun ns. tarkkailuluokan oppilaiden käyttäytymiseen ja jossa mm. sanottiin:

». . . eivätkö Kulosaaren tarkkailuluokkien opettajat välitä pitää oppilaitaan kurissa, vai 'ymmärtävätkö' he vain näitä oppilaitaan, eikö tarkastajien ole syytä puutua ko. opettajien toimintaan ja ohjata heitä . . . »

Kerrotut ovat esimerkkejä tapauksista, joita silloin tällöin tulee julkisuuteen ja joista käy ilmi tyytymättömyys kansakouluntarkastajan menettelyyn. Kaikki tapaukset eivät kuitenkaan koskaan saavuta samanlaista julkisuutta. Lisää esimerkkejä löytyy viranomaisten arkistoista, jonne asiat on saatettu kantelu- tai valitustietä. Seuraavat näytteet on poimittu kouluhallituksen arkistosta.

Erään 1. 9. 59 kouluhallitukseen saapuneen kantelun mukaan kansakouluntarkastaja oli hyväksyessään oppilaan apukouluun siirtämistä koskevan johtokunnan päätöksen asettanut oppilaan apukoulussa oloon aikarajoituksen, vaikka asetus ei sellaista oikeutta tarkastajalle antanut. Lisäksi tarkastaja oli vähentänyt vuositarkisteessa eräiden aineiden viikkotuntimääriä palauttamatta asiaa johtokunnalle. Vielä hän oli ottanut kansakouluhallinnon tutkinnon suorittaneilta opettajilta maksuja, joihin hänellä ei ollut oikeutta.

Kouluhallitukselle on 2. 10. 65 saapunut erään koulun johtokunnan kantelu, jonka mukaan johtokunta oli katsonut kansakouluntarkastajan aiheuttaneen vääriä syytöksiä opettajaa kohtaan ja esiintyneen rikosjutuksi kehittyneessä asiassa tavalla, joka ei ollut koululaitokselle eduksi.

Kouluhallitus oli 26. 9. 67 antanut päätöksen erään opettajan kantelun johdosta, jonka mukaan kaupungin kansakouluntarkastaja oli hyväksynyt väliarvostelun antamisen oppilaille kevätlukukaudella.

Joulukuun 12. päivänä 1967 oli kouluhallitukselle saapunut erään opettajan kantelu, jossa hän väitti kansakouluntarkastajan syrjivän häntä määräämällä hänet opettamaan vain I—II luokilla.

Kouluhallitus oli 6. 2. 68 antanut eduskunnan oikeusasiamiehelle lausunnon erään oppilaan vanhemman kansakouluntarkastajaan kohdistaman kantelun johdosta. Kantelijan käsityksen mukaan tarkastajan olisi pitänyt nostaa syyte ja esittää rangaistusvaatimus opettajan menettelyn johdosta, mutta tarkastaja ei ollut puuttunut asiaan.

Huhtikuun 2. päivänä 1968 kouluhallitus oli antanut apulaisoikeuskanslerille lausunnon erään opettajan kantelun johdosta, jossa kansakouluntarkastajaa syytettiin siitä, että hän ei ollut ottanut vaaliasiaa tutkittavakseen »viipymättä», kuten kansakouluasetuksen säännökset edellyttävät.

Edellä olevat esimerkit herättävät joukon kysymyksiä: Odottavatko johtokunnat, että tarkastaja ei, kuten ensimmäinen sanomalehdestä otettu esimerkkimme osoittaa, käyttäisi kansakoululain 58 §:n 3 momentin säännösten hänelle suomaa oikeutta määrätä heinäkuun viimeisen päivän jälkeen avoimeen virkaan väliaikaista opettajaa alkaneeksi lukuvuodeksi? Odottavatko jotkut ryhmät, että, kuten toisesta esimerkistä näyttää, tarkastajan ei tulisi aina noudattaa lakia? Vai onko niin, että tarkastajan odotetaan tulkitsevan lakia aina mahdollisimman väljästi? Minkälaisia muita odotuksia kansakouluntarkastajaan kohdistetaan?

Esimerkkimme osoittavat, että tarkastajaan kohdistetaan vaatimuksia eri tahoilta. Niitä ovat esittäneet opettajat, johtokunnat ja lasten vanhemmat. Ilmeistä on, että jos esimerkkejä olisi kerätty runsaammin, niissä

olisi vaatimusten esittäjiä vielä useammastakin ryhmästä. Näyttää siltä, että tarkastajan asema koetaan eri tavoin ja häneen voidaan oikeutetusti tai virheellisesti kohdistaa erilaisia vaatimuksia. Tähän olettamukseen perustuu tuonnempana selostettu tutkimus, jolla on pyritty saamaan tietoa kansakouluntarkastajaan kohdistetuista rooli-odotuksista.

Ennen varsinaisen empiirisen tutkimuksen suorittamista koskevaa selostusta määritellään eräät tutkimukseen liittyvät peruskäsitteet. Sen jälkeen esitetään lyhyt kuvaus käyttäytymisestä sosiaalisessa järjestelmässä. Tästä yleisestä kuvauksesta siirrytään sitten kouluorganisaatioon ja kansakouluntarkastajan asemaan tässä organisaatiossa. Tämän jälkeen selostetaan aikaisempia empiirisiä tutkimuksia tarkastajaan kohdistetuista rooli-odotuksista ja tutkimuksiin liittyviä menetelmäongelmia. Lopuksi esitetään tutkimukselle asetetut tehtävät ja kuvaus ongelmista, joihin halutaan selvitystä.

II TUTKIMUKSEN YLEISISTÄ PERUSTEISTA

2. 1. KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELYÄ

Tutkimuksessa saavutettujen tulosten ymmärtäminen edellyttää, että käytetyt peruskäsitteet ovat yksiselitteisiä. Tämän vuoksi pyritään käsitteet määrittelemään niin, että niiden avulla tiedon sisältö olisi mahdollisimman helposti jäsennettävissä ja sovellettavissa. Eri tutkimusten kesken on kuitenkin jossain määrin eroavuutta siinä, mikä sisältö käsitteille on annettu. Seuraavassa selostetaan eräiden tutkijoiden teoreettisia määritelmiä esillä olevan tutkimuksen keskeisimmistä käsitteistä: sosiaalinen järjestelmä, sosiaalinen organisaatio (instituutio), rooli, rooliodotukset ja roolinmäärittäjäryhmä. Viimeiseksi esitetään suppea määritelmä, joka osoittaa, mikä sisältö käsitteelle tässä tutkimuksessa annetaan.

2. 1. 1. *Sosiaalinen järjestelmä*

Loomis (1960) sanoo määritelmässään sosiaalisen järjestelmän koostuvan sellaisen yksilöjoukon suunnitelmallisesta vuorovaikutuksesta, jonka jäsenten suhteet on keskinäisesti määritelty ja joilla on yhteisiä symboleja ja samankaltaisia odotuksia.

Biesanz ja Biesanz (1964) toteavat, että organisoiduissa sosiaalisissa suhteissa vahvistetut normit määrittelevät yksilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Joukko (a set) sellaisia sosiaalisia suhteita muodostaa sosiaalisen järjestelmän, johon aina liittyy vuorovaikutuksessa olevien henkilöiden riippuvuus toisistaan. Esimerkkinä he mainitsevat miehen ja vaimon, vanhempien ja lasten sekä sisarten ja veljien keskinäiset suhteet, jotka muodostavat perheen sosiaalisen järjestelmän.

Parsons (1964) sanoo, että sosiaalinen järjestelmä on yhteisen (common) kulttuurin funktio, joka ei vain muodosta jäsentensä kommunikaation perusteita, vaan joka määrittelee ja siten tiettyssä mielessä määrää jäsentensä statuksen ja arvojärjestysten suhteet. Sosiaalisen järjestelmän rakenteellisina komponentteina hän mainitsee arvojen järjestelmän, instituutiot ja yhteisöt (collectivities). Yhteisöllä hän tarkoittaa vuorovaikutuksessa olevien ihmisyksilöiden muodostamaa kokonaisuutta.

Littusen (1964) mukaan sosiaalisella järjestelmällä tarkoitetaan sosiaalista käyttäytymistä, jossa kaksi tai useampia henkilöitä on keskenään vuorovaikutuksessa, siis ottaen toiminnassaan huomioon toistensa teot ja suhtautumiset. Huomioonotolla hän tarkoittaa aikaisempien kokemusten perusteella muodotuneita odotuksia, jotka voivat olla normeja tai tiedollisia arvioita.

Kaikkien mainittujen tutkijoiden määritelmissä on olennaista se, että *sosiaalinen järjestelmä edellyttää kahden tai useamman henkilön välistä vuorovaikutusta, jossa yksilöt ottavat huomioon toistensa odotukset ja ovat siten toisistaan riippuvaisia*. Näin määriteltynä sosiaalista järjestelmää pidetään tässä yläkäsitteenä, jonka alakäsitteenä on mm. organisaatio.

2. 1. 2. *Sosiaalinen organisaatio* (instituutio)

Kuten alempana selviää, monet tutkijat käyttävät rinnan käsitteitä sosiaalinen organisaatio ja instituutio. Tämän tekijän käsityksen mukaan organisaatio kattaa myös instituution ja aiheuttamatta epäselvyyttä voidaan organisaatio-käsitteellä sen spesifisemmän sisällön vuoksi korvata käsite instituutio.

Krech ja Crutchfield (1948) toteavat, että sosiaalisella organisaatiolla ja instituutiolla on paljon yhteistä. He pitävät organisaatiota sopivampana terminä, koska instituutio-käsite on sisällöltään epämääräinen, organisaatio on spesifinen. Esimerkkinä he mainitsevat perheen, joka on sosiaalinen instituutio, mutta sellaisena ei voida pitää mitään yksityistä, tiettyä perhettä. Sosiaalinen organisaatio viittaa spesifiseen ihmisryhmään, jolla on 1) kulttuurituotantoa, 2) yhteinen nimi tai symboli, 3) ominaisia toimintatapoja, 4) yhteinen arvojärjestelmä ja 5) pakotteiden käyttäjiä. Organisaatioiden välinen suhdejärjestelmä on johdettavissa niiden hierarkisista suhteista, päämääristä ja keskinäisestä riippuvuudesta.

Ogburn ja Nimkoff (1950) eivät myöskään tee selvää eroa organisaation ja instituution välillä. He sanovat, että organisaatio on tehokas ryhmän toimintajärjestelmä jonkun tehtävän suorittamiseksi (Organization

is an effective group device for getting something done.), mutta melkein samoilla sanoilla he määrittelevät instituution (Social institutions are devices for getting certain things done.). Jokainen sosiaalinen instituutio on organisoitu suorittamaan jotain keskeistä tehtävää ja organisaation merkitys on siinä, miten se parhaiten auttaa näiden tehtävien suorittamisessa.

Littusen (1964) mukaan sosiaalinen organisaatio on tietoista päämäärää kohti pyrkivien yhteisöjen toimintamalli. Oletamus tietoisesta päämäärästä edellyttää hierarkkista roolien järjestelmää, jossa jäsenet on koordinoitu yhteistoimintaan. Erikoistuminen ja mahdollisuus korvata jäsen toisella ovat organisaation määritelmään perustuvia yleisiä ominaisuuksia.

Sipposen (1967) esittämä organisaation määritelmä on hyvin samantapainen kuin Littusenkin. Sipposen mukaan organisaatiolla tarkoitetaan ihmisten yhteistoimintajärjestelmää yhteisten päämäärien toteuttamiseksi.

Etzioni (1968) korostaa sitä, että sanalla organisaatio on olemassa monia synonyymeja. Näistä hän mainitsee byrokratian, formaalisen organisaation ja instituution. Eri termien käytöstä aiheutuvan sekaannuksen vuoksi hän suosittelee mainittujen kolmen tilalle vain termiä organisaatio. Etzionin mukaan organisaatiot ovat sosiaalisia yksiköitä (ihmisryhmittymiä), joita varta vasten rakennetaan ja jatkuvasti jälleenrakennetaan erityyppisiin päämääriin pyrkimiseksi.

Lukuunottamatta kahta ensiksi mainittua tutkijaa, jotka tarkastelevat organisaatiota lähinnä sosiaalipsykologian kannalta, muut luonnehtivat organisaation *ryhmän yhteisen päämäärän toteuttamista varten laadituksi yhteistoimintajärjestelmäksi*. Näin määriteltynä käytetään käsitettä myös tässä tutkimuksessa. Etzioniin yhtyen käytetään instituutio-käsitettä tässä organisaation synonyymina. Käsitteen melko runsas esiintyminen kappaleessa 2. 2. johtuu siitä, että sitä ovat käyttäneet tutkijat, joiden rakentama teoreettista mallia ja teoriaa kappaleessa kuvataan.

2. 1. 3. *Rooli*

Roolin käsitteestä on esitetty useita määritelmiä, pääasiassa sosiologien antamia. Lähtökohtana on tavallisimmin yksilön yhdenmukainen käyttäytyminen, tai yksilö aseman (position) haltijana.

Ogburn ja Nimkoff (1950) toteavat lyhyesti, että tiettyyn statukseen liittyvää käyttäytymistä kutsutaan rooliksi. Yksilön rooli ryhmässä on hänen statuksensa dynaaminen aspekti.

Parsons (1952) korostaa sosiaalisen järjestelmän merkitystä yksilön käyttäytymiseen ja sanoo, että rooli on sitä, miten yksilö käyttäytyy suhteessa muihin ja nähtynä, mikä merkitys sillä on sosiaaliselle järjestelmälle. Lähtökohtana Parsonsilla on siis vuorovaikutustilanne, jossa yksilö käyttäytyy odotusten säätelemänä ja ohjaamana.

Nadel (1957) mainitsee neljä piirrettä, jotka ovat olennaisia roolille ja jotka samalla erottavat sen luokka-käsitteestä. Ensiksi hän mainitsee, että rooli liittyy käyttäytymiseen ja käyttäytymispiirteisiin. Toiseksi, roolikäyttämiseen liittyy aina toisen huomioonottaminen ja reagointi odotuksiin. Kolmanneksi, roolikäyttämisen on aina tarkoituksellista, toistuvaa ja normatiivista. Lopuksi Nadel mainitsee, että rooli-käsite vaatii sarjan keskenään yhteydessä olevia, yhteiskunnan normien määrittämiä piirteitä tai tunnusmerkkejä.

Thibaut ja Kelley (1959) sanovat, että roolilla tarkoitetaan normien kokonaisuutta, joka kohdistetaan henkilön käyttäytymiseen jonkin spesifisen ulkoisen ongelman suhteen, tai suhteessa muiden ihmisten muodostamaan erityiseen ryhmään.

Gross (1965) pyrki määrittelemään roolin pelkästään odotusten avulla ja sanoi, että rooli on kasautuma (engl. set) odotuksia (Gross ym. 1965, s. 60). Määritelmän hän esitti myös toisella tavalla nojautuen tällöin rooli-odotuksia koskevaan määritelmänsä. Sen mukaan rooli on joukko tiettyssä asemassa olevaan suunnattuja arviointistandardeja. (A role is a set of evaluative standards applied to an incumbent of a particular position.) Grossin mukaan käsitettä näin määriteltynä voidaan rajoituksetta käyttää komplisoitujakin suhdejärjestelmiä, niin virallisia kuin epävirallisiakin organisaatioita tutkittaessa.

Eskolan (1964) mukaan sosiaalinen rooli on niiden odotusten ja normien kokonaisuus, joita henkilöön kohdistetaan siksi, että hän on jonkin erityisen sosiaalisen aseman haltija. Jokaisen sosiaalisen aseman haltijaan kohdistetaan joukko normeja ja odotuksia. Eskola korostaa vielä roolin pysyvää luonnetta todeten, että rooli on pysyvämpi ja pitkäaikaisempi kuin vastaavan aseman haltija. Tällä hän tarkoittaa sitä, että esim. kansakouluntarkastajalta odotetaan suunnilleen samanlaista käyttäytymistä kuin hänen edeltäjältäänkin. Moniin tehtäviin tai asemiin saattaa liittyä useampia rooleja, joskus kokonainen roolikasautuma (role set). Tämä puolestaan voi johtaa rooliristiriitoihin, jos nimittäin eri ryhmien yksilöön kohdistamat odotukset ovat hyvin erilaiset. Kaikkia odotuksia ei ole kuitenkaan, kuten Eskola sanoo, tarkoituksenmukaista liittää rooliin. Sosiaaliseen rooliin kuuluvat vain yleiset, aseman haltijaan jonkin ryhmän taholta suhteellisen yksimielisesti kohdistetut odotukset.

Edellä esitetystä selviää, että ryhmä asettaa joitakin normeja, jotka sitovat kaikkia jäseniä, mutta eräisiin yksilöihin tai niiden muodostamaan alaryhmään saatetaan kohdistaa erityisiä käyttäytymistä sääteleviä normeja. Roolilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa *tiettyyn sosiaaliseen asemaan kuuluvan odotettua käyttäytymistä*.

2. 1. 4. Rooliodotukset

Stogdill (1959) käsittää odotuksella valmiutta määrätyn kokemuksen vahvistumiseen. Kokemusvalmiuden eli odotuksen muodostumiseen ja säilymiseen vaikuttaa joukko psyykkisiä prosesseja, kuten erilaiset tarvejännitykset, haluttavuusarviot (desirability estimate) ja todennäköisyysarviot (probability estimate). Odotukset toimivat yleisinä kokemusviiteinä, joiden muodostaman viitekehyksen varassa yksilö arvioi kokemuksensa kielteisinä tai myönteisinä.

Allardt—Littusen (1964) mukaan säännöt, jotka ohjaavat yksilön käyttäytymistä sosiaalisessa järjestelmässä, ovat rooli-odotuksia. Täten käyttäytyminen muuttuu sosiaaliseksi vasta sitten, kun siihen kohdistetaan odotuksia. Ne saattavat olla normatiivisia tai deskriptiivisiä ja ne toimivat sosiaalisina paineina, aiheuttaen yhdenmukaista käyttäytymistä. Kun yksilöt vuorovaikutuksessaan ottavat huomioon toistensa odotuksia, muodostuu sosiaalisia järjestelmiä.

Gross (1965) nojautuu odotusten määrittelyssä asema-käsitteeseen (position), jolla hän tarkoittaa suunnilleen samaa kuin mitä yhteiskunnallisella asemalla tai statuksella ymmärrämme. Grossin mukaan odotus voidaan määritellä standardiksi, jonka mukaan asemassa olevaa arvioidaan. (An expectation will be defined as an evaluative standard applied to an incumbent of a position.) Hän huomauttaa, että odotus-termiä käytetään ainakin kahdessa eri merkityksessä, ensinnäkin ennusteena, mitä tulee tapahtumaan, esim. »Odotan hänen saapuvan (he will arrive) klo yhdeksältä». Toiseksi sitä käytetään viittaamaan normatiiviseen kriteeriin tai arviointistandardiin, esim. »Odotan, että hän saapuisi (he should arrive) klo yhdeksältä». Mitä tapahtuu ja mitä pitäisi tapahtua, ovat aivan eri käsitteitä. Kuten Grossin antamasta määritelmästä näkyy, odotuksen merkitys on siinä paremminkin normatiivinen kuin ennustava. Yleisesti hyväksytään käsitys, että asemassa olevan käyttäytymiseen vaikuttaa olosuhteiden moninaisuus. Samoin Grossin mukaan asemassa olevaan kohdistetut odotukset saattavat olla useiden edellytysten ja olosuhteiden funktioina.

Odotuksissa on Grossin mukaan kaksi dimensiota: suunta ja intensiteetti. Suunta voi olla joko myönteinen tai kielteinen. Intensiteetti puolestaan ilmoittaa odotuksen paikan jatkumolla (kontinuum), joka ulottuu ehdottomasta suositeltavan kautta luvalliseen tai ei sallittuun (absolutely must — preferably should — may or may not).

Määritellessämme rooliodotukset *samassa sosiaalisessa asemassa olevien yhdenmukaiseen käyttäytymiseen johdattaviksi säännöiksi*, edellytämme, että vuorovaikutustilanteessa olevilla on aikaisempia kokemuksia vastapuolen käyttäytymisestä samanlaisessa tilanteessa. Ilman aikaisempia kokemuksia rooliodotuksia tuskin esiintyy, tai sitten odotukset perustuvat johonkin muuhun sosiaaliseen järjestelmään kuuluvan yksilön tai ryhmän, johon vastapuoli rinnastetaan, käyttäytymismalleihin.

2. 1. 5. Roolinmäärittäjäryhmä

Takalan (1965) esimerkki koululaisen roolista samalla selvittää, mitä hän tarkoittaa roolinmäärittäjäryhmällä. »Kouluikäisellä on kolme tärkeää 'roolinmäärittäjäryhmää': vanhemmat, opettajat, ikätoverit. Odotukset, jotka häneen kohdistuvat näiltä kolmelta eri taholta, korostavat erilaisten käyttäytymispiirteiden merkitystä. Näiden eri ryhmien arvot ja normit saattavat olla suoranaisesti ristiriitaisiakin. Kouluikäisen on pystyttävä vähitellen löytämään oma yksilöllinen käyttäytymisensä myös suhteessa näihin erilaisiin roolinmäärittäjäryhmiin.» (Takala 1965, s. 37) Roolinmäärittäjäryhmällä sanotun perusteella tarkoitetaan sosiaalista ryhmää, joka kohdistaa roolin esittäjään odotuksia ja jonka asettamia normeja yksilö pyrkii noudattamaan.

Gross (1965) käyttää roolinmäärittäjäryhmä-käsitettä samassa merkityksessä. Sen mukaan voidaan selvittää, miten jokin sosiaalinen ryhmä määrittää asemassa olevan roolin, kysymällä, mitä odotuksia ryhmän jäsenet kohdistavat asemassa olevaan. Mutta myös aseman haltija voi määrittellä roolinsa kuvaamalla, mitä odotuksia hän arvelee vasta-aseman haltijan häneen kohdistavan. Mitä roolinmäärittäjäryhmää tutkija käyttää, riippuu ongelmasta, johon haetaan selvitystä.

Roolinmäärittäjäryhmällä tarkoitetaan tässä *sosiaalista ryhmää, joka kohdistaa rooliodotuksia määrätyn sosiaalisen aseman haltijaan ja määrittelee odotukset*. Ryhmän jäsenten verbaalisten ilmausten perusteella tutkija voi erilaisin menetelmin selvittää odotuksiin liittyviä ongelmia ja tehdä johdopäätöksiä.

2. 2. KÄYTTÄYTYMINEN SOSIAALISESSA JÄRJESTELMÄSSÄ

Ihmisyksilö ei voi elää täysin eristäytyneenä muista ihmisistä. Hän on aina myös jonkin yhteisön jäsen ja elää vuorovaikutussuhteessa muihin ihmisiin. Yksilö käyttäytyy siten, että hän ottaa huomioon toisten odotukset ja toimii odotusten mukaisesti tai niiden vastaisesti. Kun ihmiset käyttäytyvät muiden odotusten mukaisesti, muodostuu sosiaalisia järjestelmiä (Allardt—Littunen 1964, s. 7). Sosiaalisessa ryhmässä, joka on eräs sosiaalisen järjestelmän laji, yksilöön kohdistetaan ryhmän taholta valvontaa, hän oppii ryhmässä vallitsevia normeja ja häntä painostetaan käyttäytymään niiden mukaisesti. Jos normit koskevat kaikkia yhteiskunnan jäseniä ja jos normien ja odotusten säätelemä yhdenmukainen käyttäytyminen on pysyvää, sitä kutsutaan institutionalisoiduksi käyttäytymiseksi tai sosiaaliseksi instituutioksi eli laitokseksi (Allardt—Littunen 1964, s. 19). Sosiaaliset järjestelmät ovat yleensä myös jollakin tavalla organisoituja yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Organisaation perusominaisuuksiin kuuluvat sen jäsenten yhteistoiminta ja toisaalta työnjako ja erikoistuminen, normien säätelemät rooliodotukset ja valtasuhteet. Koulu on ns. virallinen organisaatio, jonka jäsenenä kansakouluntarkastaja toimii ja jonka hierarkiassa hänellä on määrätty asema eli positio.

Seuraavassa esitetään eräs malli viitekehyksestä, jonka puitteissa sosiaalista käyttäytymistä voidaan kuvata (Getzels ja Guba 1957).

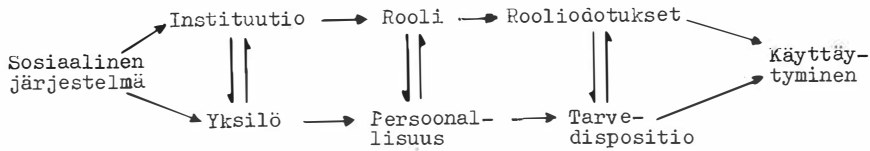
Mallin perusajatuksen mukaan ihmiset, jotka työskentelevät ja elävät vuorovaikutussuhteessa, pyrkivät muodostamaan instituutioita. Nämä instituutiot ovat organisoituja vaikuttajia, joiden tarkoituksena on suorittaa sosiaalisen järjestelmän erityisiä tehtäviä, kuten kasvatusta, hallintoa jne. Instituutiolle on olennaista roolit (esim. opettaja ja tarkastaja), joihin kohdistuu aina normatiivisia odotuksia. Nämä puolestaan säätelevät yksilön käyttäytymistä. Käyttäytymiseen vaikuttavat tekijät voidaan kuvata samaan suoraan kuuluvilla komponenteilla:

Instituutio —————> Rooli —————> Rooliodotukset

Mutta tämän avulla ei voida vielä ymmärtää kaikkea käyttäytymistä eikä selittää esim. konflikteja. Instituution rinnalla on otettava huomioon myös yksilö, hänen persoonallisuutensa ja tarve-dispositionsa, jotka muodostavat käyttäytymisen toisen dimension. Kuviossa 1. on esitetty molemmat dimensiot koordinoituina.

Kuvio 1.

Sosiaalisen käyttäytymisen komponentit

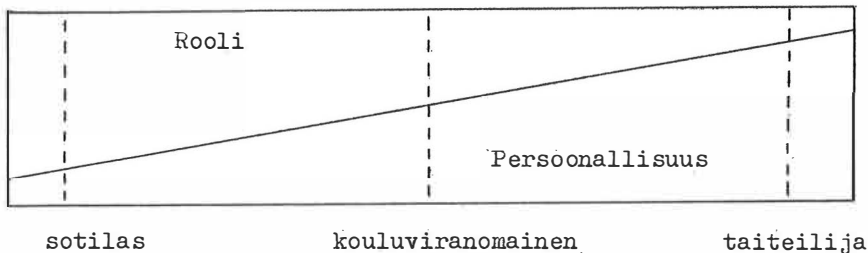

Sosiaalinen käyttäytyminen on tämän mallin mukaan ymmärrettävissä kahden elementin funktiona: instituutio, rooli ja rooli-odotukset, jotka yhdessä muodostavat toiminnan nomoteettisen tai organisatorisen dimension sosiaalisessa järjestelmässä; sekä yksilö, persoonallisuus ja tarvedispositio, jotka yhdessä muodostavat toiminnan idiografisen tai yksilöllisen dimension.

On ilmeistä, että eri rooleissa käyttäytymistä säätelevien rooli-odotusten ja toisaalta yksilöllisten tarpeiden suhteellinen osuus vaihtelee. Näiden tekijöiden vuorovaikutusta selvittää kuvio 2.

Kuvio 2.

Roolin ja persoonallisuuden vaikutus käyttäytymiseen

Kuvion vasemmassa reunassa katkoviivalla merkittyä sotilaan käyttäytymistä säätelevät rooli-odotukset suhteellisesti paljon enemmän kuin yksilölliset tekijät, kun sensijaan oikeassa reunassa kuvattu taiteilijan käyttäytyminen selittyy suurimmalta osaltaan yksilöllisten tarvedispositioiden perusteella. Useimmat kouluviranomaiset sijoittuisivat todennäköisesti jonnekin noiden kahden äärimmäisyyden välille.

Olennaista esitetystä mallista (kuvio 1.) on, että yksilön käyttäytyminen sosiaalisessa järjestelmässä (esim. koululaitoksessa) on seuraus hänen kohdistetuista odotuksista ja hänen omista yksilöllisistä tarpeistaan. Ideaali-tapauksessa yksilö saattaa täyttää häneen kohdistetut odotukset ja tyydyttää omat persoonalliset tarpeensa, mutta käytännössä näin ta-

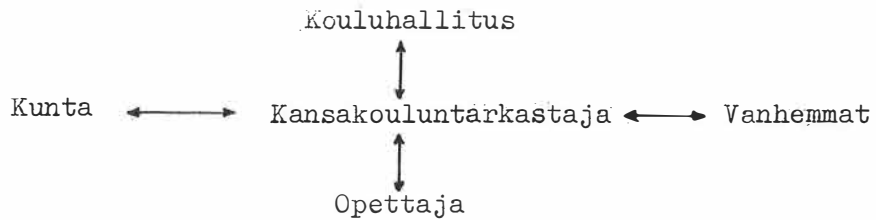
pahtuu harvoin, jos koskaan. Esitetyssä mallissa näkyy kolme konfliktin tai jännitystilän lähdettä: instituutio — yksilö, rooli — persoonallisuus ja rooliodotukset — yksilön tarpeet. Muunkinlaisia konflikteja saattaa syntyä, kun sama yksilö esittää useampia rooleja.

Esitetty malli antaa mahdollisuuden myös identifioida kolmenlaisia johtajia. Ensimmäinen tyyppi korostaa organisaation vaatimuksia, toinen yksilön vaatimuksia ja tarpeita ja kolmas ottaa huomioon molemmat tilanteen vaatimusten mukaan.

Edellä on jo viitattukin siihen, että jokaiseen rooliin tiettyssä organisaatiossa kohdistuu aina normatiivisia odotuksia, jotka säätelevät yksilön käyttäytymistä. Odotukset saattavat olla erilaisia, riippuen siitä, minkä ryhmän taholta niitä tiettyyn rooliin kohdistetaan. Niitä saattaa tulla hierarkian ylemmältä tai alemmalta tasolta tai kokonaan hierarkian ulkopuolelta. Kukin ryhmä hahmottaa ja määrittelee roolin ja siihen liittyvät ongelmat pääasiassa oman organisaationsa tehtävien näkökulmasta ja odottaa näiden näkökohtien mukaista toimintaa. Kuviossa 3. on esitetty kaavamaisesti kansakouluntarkastaja ja eräitä muita roolinmäärittäjäryhmiä.

Kuvio 3.

Eräitä roolinmäärittäjäryhmiä horisontaali- ja vertikaalitasolla

Jos eri roolinmäärittäjäryhmien odotukset ovat hyvin erilaiset, voi syntyä vaikeitakin ryhmien välisiä ristiriitoja, konflikteja. Mutta myös saman ryhmän jäsenillä saattaa olla erilaisia tiettyyn rooliin kohdistuvia odotuksia, joista aiheutuu ryhmän sisäisiä konflikteja. Vaikka konfliktin merkitys ryhmälle ei aina olekaan negatiivinen (Allardt—Littunen 1964, s. 251), on sisäinen konflikti kuitenkin omiaan heikentämään ryhmän kiinteyttä ja aiheuttamaan irrelevanttia käyttäytymistä.

2. 3. KANSAKOULULAITOS SOSIAALISENA ORGANISAATIONA

Teoreettista viitekehystä koskevassa selvittelyssä totesimme, että käyttäytyminen sosiaalisessa järjestelmässä on ymmärrettävissä organisatorisen (nomoteettisen) ja yksilöllisen (idiografisen) dimension funktiona. Seuraavassa tarkastelemme kansakoululaitosta sosiaalisena organisaationa, jonka kentässä kansakouluntarkastaja työskentelee.

Määrittelimme organisaation ryhmän yhteisen päämäärän toteuttamista varten laadituksi yhteistoimintajärjestelmäksi. Olemme niinkään todenneet, että organisaatiota voidaan pitää laajemman sosiaalisen järjestelmän funktionaalisen alajärjestelmänä. Sosiaalinen järjestelmä muodostaa siten ne ympäristöolosuhteet, jossa organisaatio toimii. Sosiaalisen järjestelmän yleiset päämäärät luovat niin ollen myös organisaation toiminnan yleisen taustan, mutta lisäksi organisaatio pyrkii sille asetettuihin spesifisiin tavoitteisiin. Myös kansakoululaitoksella on yhteiskuntamme sille asettama tavoite; koulutus- ja kasvatustehtävä, jonka tuotoksen tulee olla sopusoinnussa järjestelmän yleisten tarpeiden kanssa.

Kouluorganisaation rakennetta ja toimintaa voidaan tarkastella luokitellamalla ne ongelmat, joita kaikessa yhteisöelämässä aina joudutaan hoitamaan. Talcott Parsons väittää, että jokaisen sosiaalisen järjestelmän tulee ratkaista toiminnallaan neljä perusongelmaa: päämäärän saavuttaminen, mukautuminen, jatkuvuuden ylläpito ja integraatio (Parsons 1964, s. 20).

Sanoimme jo, että kansakoululaitoksen tuotoksen tulee olla sopusoinnussa yhteiskunnan yleisten tarpeiden kanssa, t.s. kansakoulun saavutusten l. tuotosten (output) tulee olla käyttökelpoisia panoksia (input) yhteiskunnan muissa järjestelmissä. Heinilä näkee koulun yhteiskunnallisen tehtävän dualistisena: sen tulee edistää yhteiskunnan toimintakykyä ja yksilöiden omaehtoista positiivista vapautta ja »itsensä toteuttamista» (Heinilä 1965, s. 16).

Mukautumisessa on kysymys lähinnä taloudellisten voimavarojen järjestelystä päämäärien hyväksi. Koululaitoksessa tähän ongelma-alueeseen kuuluvat esim. koulurakennuksiin suoritettavat investoinnit, opetusvälineet ja opetusryhmien suuruudet. Mukautuminen, samoin kuin päämäärän saavuttaminenkin liittyvät järjestelmän ulkoista ympäristöä koskeviin ongelmiin.

Organisaation sisäisiin suhteisiin liittyy Parsonsin mukaan myös kaksi funktiota. Toiseen niistä, jatkuvuuden ylläpitoon, kuuluu jokaisen sosiaalisen järjestelmän tärkein ongelma, arvojen järjestelmä. Siihen perustuu

organisaationkin yleinen suuntautuminen ja se ohjaa organisaation yksityisten jäsentenkin toimintaa. Siitä, että pidämme organisaatiota sosiaalisen järjestelmän alajärjestelmänä, johtuu kansakoululaitokseen sovellettuna, että yhteiskunnan tulee hyväksyä koulun arvojärjestelmä. Ellei se sitä tee, koulu ei voi olla yhteiskuntaan integroitunut, ja yhteiskunta puolestaan pyrkii muuttamaan koulun tavoitteita ja tavoitteisiin tähtäävää toimintaa. Toisaalta koulun tulisi pyrkiä solidaarisuuteen yhteiskunnassa esiintyvien arvokäsitysten kanssa. Heinilä korostaakin, että arvojärjestelmien yhteisyys ei välttämättä merkitse mitään arvokäsitteitä, vaan pikemminkin pluralistisuuden ja muiden, yksilön vapauden ja »ristiriitaisen todellisuuden» tunnustavien perusarvojen hyväksymistä (Heinilä 1965, s. 17).

Toinen Parsonsin mainitsemista järjestelmän sisäisistä ongelmista on integraatio. Integraatiossa on kysymys järjestelmän kiinteyden ylläpitämisestä. Erilaiset sosiaaliset järjestelmät ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja kietoutuneet toisiinsa, niin ettei yksikään niistä ole täysin erillinen ja riippumaton toisista. Koossa pysyminen edellyttää sopeutumista ja ristiriitojen sovittelua. Kansakoululaitokseen sovellettuna integraation piiriin kuuluu erityisesti sen eri koulumuotojen yhteenkuuluvaisuuden korostaminen sekä kasvatuksen ja koulutuksen kokonaisvaltaisuuden tähdentäminen.

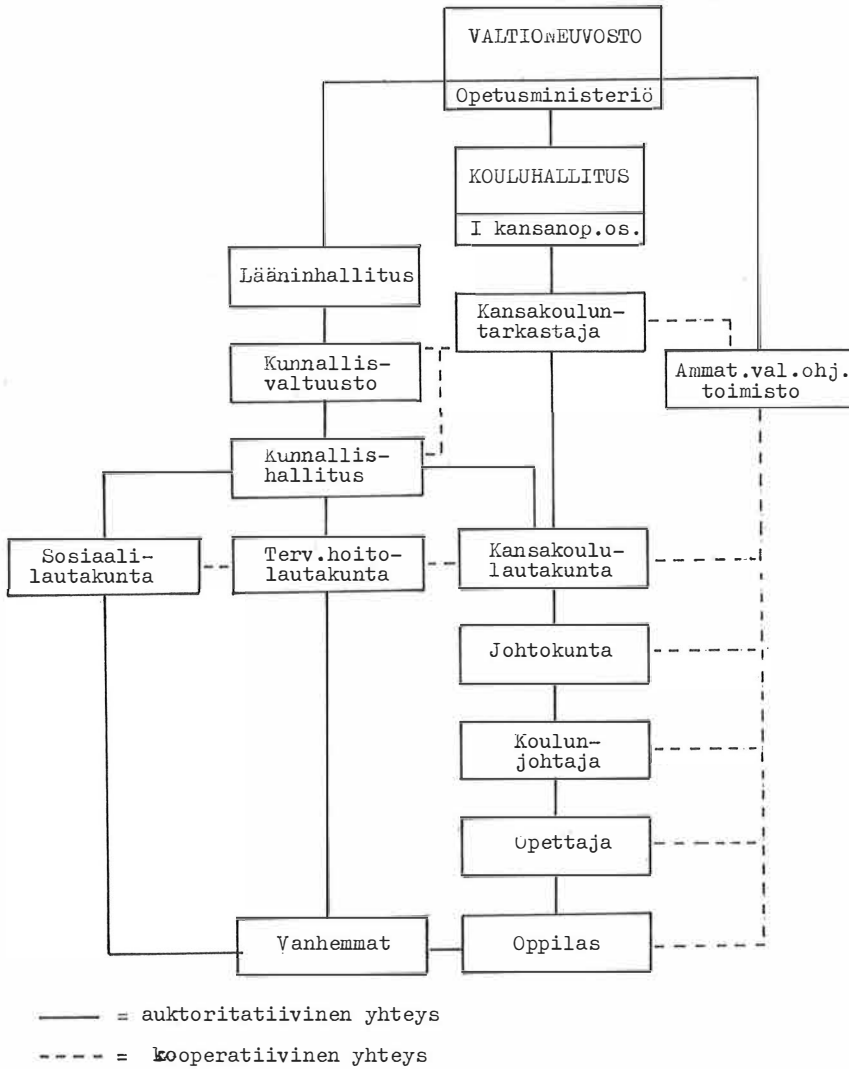
Organisaation tavoitteiden saavuttaminen ei ole yleensä mahdollista ilman jäsenten yhteistä johtoa, toimenpiteiden koordinoitua ja valvontaa. Tehtävien erikoistuminen vaatii niiden luovuttamista eri alueilla ja tasoilla toimiville jäsenille. Jokaisella organisaation jäsenellä on tietty asema, positio, suhteessa muihin jäseniin. Hallintoa varten organisaatio rakentaa virallisen arvoasemien hierarkian, jossa syntyy alaisuussuhteita ja jossa auktoriteetti käyttää alaisiin nähden valtaa (Blau—Scott 1963). Kuviossa 4. on esitetty oppivelvollisuuskoulun organisaatio. Siitä selviää myös kansakouluntarkastajan positio hallinnollisena virkamiehenä.

Laajojen sosiaalisten organisaatioiden osina saattaa esiintyä pienempiä, joko formaalisia tai informaalaisia sosiaalisia ryhmiä, joiden jäsenet voidaan tunnistaa samaistuneen käyttäytymisen sekä yhteisten arvojen ja normien perusteella. Rinnan ryhmän integraation kanssa voidaan havaita erikoistumista rooleihin. Roolit erikoistuvat ja määräytyvät ryhmän tehtävien ja erikoistarpeiden perusteella.

Myös koululaitoksen osina on pienempiä ryhmiä, jotka huolehtivat tietyistä erityistehtävistä. Esim. kansakoulunopettajien tehtävänä on antaa opetusta kansakoulussa, kansakouluntarkastaja puolestaan huolehtii hänelle määrätystä hallinnollisista ja pedagogisista tehtävistä piiris-

Kuvio 4.

Oppivelvollisuuskoulua koskeva organisaatio

sään jne. Tarkastajan rooli muodostuu niistä odotuksista, joita häneen kohdistetaan niin esimiesten kuin alaisten, vieläpä organisaation ulkopuolella olevienkin taholta.

Seuraavassa kappaleessa tarkastellaan lähemmin tarkastajan asemaa ja tehtäviä koululaitoksen organisaatiossa.

2. 3. 1. *Kansakouluntarkastaja organisaatiossa*

Kuten rooli-käsitettä selvittelevässä kappaleessa edellä on todettu, aseman haltijaan saattaa samanaikaisesti liittyä useita rooleja. Luonnollisesti kaikkiin näihin liittyy myös normeja ja odotuksia, mutta keskitymme tässä selvittelemään vain tarkastajan »virallista» roolia, eli sitä, mitä hänen roolinsa virkamiehenä sisältää.

Virkamiehellä tarkoitetaan tässä yhteydessä julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa valtioon olevaa henkilöä, joka oman suostumuksensa perusteella on velvollinen hoitamaan eräitten julkisten tehtävien kokonaisuutta eli ns. virkaa (Merikoski I, 1949 s. 69). Kansakouluntarkastaja on hallintoviranomainen, jolle kansakoululaissa ja -asetuksessa on annettu joukko hallintotehtäviä. Hän on myös erityisviranomainen, jonka tehtävät liittyvät vain kansakouluhallinnon piiriin. Tarkastajan toimivalta-
piiri käsittää vain osan valtakunnan alueesta, ns. tarkastuspiirin, minkä vuoksi häntä voidaan sanoa myös paikallisviranomaiseksi.

2. 3. 1. 1. *Tarkastaja virkamiehenä*

Tarkastajan roolille olennaisia ovat eräät niistä yleisistä seuraamuksista, mitkä johtuvat virkamiehelle virkasuhteesta.

Kansakouluntarkastajan on toimittava virkavastuulla. Virkavastuulla tarkoitetaan virkamieheen henkilökohtaisesti kohdistuvaa rikosoikeudellista, kurinpidollista ja vahingonkorvausvastuuta lainvastaisten tai muuten virheellisten virkatoimien vuoksi (Uusi Tietosanakirja 23, 1966 ss. 493—4). Ellei tarkastaja siis toimi virkavelvollisuuksiensa mukaisesti, hän tekee virkavirheen, jonka seuraamuksena saattaa olla syyllisen kurinpidollinen tai rikosoikeudellinen rankaiseminen ja vahingonkorvausvelvollisuus.

Tarkastajan on työssään noudatettava puolueettomuusperiaatetta, t.s. hän ei saa antaa minkään vaikutteen häiritä objektiivisen puolueetonta suhtautumista asiaan ja asianosaisiin. Samoin on tärkeätä julkisuusperiaatteen noudattaminen. Päätösten ja asiakirjain julkisuus ovat omiaan edistämään oikeussuojaa. Hallintoasiain käsittely ei yleensä ole julkista.

Virkasuhteesta johtuu tarkastajalle vielä joukko velvollisuuksia, kuten

salassapitovelvollisuus, velvollisuus nuhteettomaan käyttäytymiseen jne., samoin eräitä oikeuksia, mutta niitä ei tässä perusteellisemmin selvitetä.

2. 3. 1. 2. *Tarkastaja erityisviranomaisena*

Kansakoululain 87 §:n 1 momentin säännösten mukaan »kansakoulu-toimen yleinen johto ja valvonta kuuluu valtiolle ja on uskottu lähinnä kouluhallitukselle, jonka apuna toimivat kansakouluntarkastajat kukin piirissään». Tarkastajien toimipiirit ja toimipaikat määrää valtioneuvosto kouluhallituksen esityksestä. Kaupunki, jossa on vähintään 15.000 asukasta, muodostaa oman tarkastuspiirin. Valtion kansakouluntarkastajilla, joiden toimipaikka on sama, voi olla yhteinen toimisto.

Kansakouluntarkastajan nimittää valtioneuvosto, sittenkun kouluhallitus on tehnyt virkaehdotuksen. Kelpoisuusehtona virkaan vaaditaan:

1) filosofian kandidaatin tutkinto ja, ellei siihen ole sisältynyt yhtä sellaista cum laude approbatur arvosanaa, joka on kelpoisuusehtona valtion oppikoulun jonkin lukuaineen lehtorin virkaan, ja cum laude approbatur arvosanaa kasvatustieteessä tai kasvatus- ja opetusopissa, myös nämä sekä keskimäinen arvosana kansakouluhallinnon tutkinnossa;

2) kansakoulunopettajan tutkinto tai lukuvuoden opetusharjoittelu normaali-lyseossa tai kansakoulunopettajain valmistuslaitoksessa; sekä

3) neljän vuoden toiminta kouluhallituksen valvonnan alaisen oppilaitoksen opettajana ja yhteensä kuusi kuukautta kestänyt kansakouluntarkastajan viran hoitaminen tai harjoittelu kansakouluntarkastajan luona.

Valtiotieteen kandidaatin ja kasvatustieteiden kandidaatin tutkinto vastaa filosofian kandidaatin tutkintoa.

Kansakouluntarkastajan virkaan on kelpoinen myös hakija, jolla on valtion oppikoulun lukuaineen vanhemman lehtorin virkaan vaadittava kelpoisuus ja keskimäinen arvosana kansakouluhallinnon tutkinnossa ja joka lisäksi täyttää 1 momentin 3 kohdassa säädetyt ehdot.

Edellä 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettu harjoittelusta kouluhallitus antaa tarkemmat määräykset.

(Kansak.as. 187 §, näin muutettuna 14. 7. 67/342)

Kansakouluntarkastajan asema auktoriteetti-hierarkiassa selviää kuviosta 4., josta myös näkyy kouluviranomaisten alaisuussuhteet. Kuten jo aikaisemmin on mainittu, kouluhallituksen paikallisena apulaisena ja edustajana on kansakouluntarkastaja, jolle lainsäädännössä on kuitenkin varattu myös joukko itsenäisiä tehtäviä. Salmelan mukaan tarkastaja on, samoin kuin kouluhallitus itse, opetushenkilöiden, johtajien, johtokuntien ja kansakoululautakuntien esimies, mikäli on kysymys tarkastajan toimivaltaan kuuluvista asioista (Salmela 1950, s. 37).

Tarkastajan tehtävät ja velvollisuudet on määritelty kansakouluasetuksen 188 §:n säännöksissä (liite 8. 5.), joskin muualtakin kansakouluasetuksesta ja -laista löytyy erillisiä säännöksiä tarkastajan tehtävistä. Yleiset velvollisuudet voidaan ryhmittää seuraavasti:

- 1) johto
- 2) valvonta
- 3) ohjaus
- 4) neuvonta

1) Johtaminen perustuu tarkastajan auktoriteettiin ja tiettyyn vallankäyttöön. Säännöksissä onkin annettu hänelle valta antaa alaisilleen käskyjä (esim. kutsua opettajat kokoukseen), ja toisaalta hän voi odottaa, että alaiset viranomaiset noudattavat annettua käskyä. Johtajuuden lukuksiin ongelmiin ei tässä ole mahdollisuutta puuttua.

2) Valvonta on ilmeisesti yleisimmin tunnettu alue tarkastajan tehtävistä. Se sisältää ensinnäkin laillisuusvalvontaa, jolla tarkastaja pyrkii huolehtimaan siitä, että alaiset kouluviranomaiset täyttävät tehtävänsä säädösten määräämällä tavalla. Toiseksi se on tarkoituksenmukaisuusvalvontaa, eli huolenpitoa siitä, että piirin kouluviranomaisten toiminta on laillisuuden lisäksi myös oikein suunniteltua ja käytännöllisesti järjestettyä. Tarkastajan käynnit kouluilla ja opetuksen seuraaminen käsitettäneen usein pelkästään valvontatoimeksi.

3) Tarkastajan suorittaman ohjauksen tarkoituksena on sananmukaisesti pitää kansakoulutoimi piirin alueella oikeassa suunnassa, koska säädökset eivät ole, ja tuskin voivatkaan olla, täysin aukottomia ja täydellisiä. Esim. kaikista koulun opetussuunnitelmaan kuuluvista asioista ei asetuksissa ole säännöksiä. Ohjeina on kyllä käytettävissä komiteoiden mietintöjä, mutta ne eivät sido niitä, jotka suunnitelmista päättävät. Tarkastajan tehtävänä on ohjein suunnata koulujen työskentely lainsäätäjän tarkoittamaan suuntaan.

4) Asetus velvoittaa tarkastajaa myös neuvomaan alaisiaan heidän tehtäviensä suorittamisessa. Tällöin tietenkin oletetaan, että tarkastaja on koulutoimen asiantuntija. Tarkastajan kelpoisuuden edellyttämät opinnot ja käytännön harjoittelut viittaavatkin siihen, että sanottu olettamus ei ole vailla perusteita.

Vielä on kiinnitettävä huomiota siihen, miten tarkastajaan kohdistuvat odotukset määräytyvät eri ryhmistä käsin. Esim. kansakoululain nojalla kansakoulu perustaa ja ylläpitää sekä kansakoululaitoksen kustannuksista vastaa eräitä poikkeuksia lukuunottamatta kunta, joka saa tähän tehtävään valtiolta avustusta. Jos kunnan jäsenten mielestä kansakoulu-

laitoksen kunnalle tuottama hyöty on vähäinen sen kustannuksiin verrattuna, kunnan taloudellisiin intresseihin kuuluu hoitaa koulutoimi mahdollisimman vähäisin kustannuksin ja tällöin on olemassa vaara, että päämäärään pyritään kunnan tasolla hallinnon tehokkuuden kustannuksella (Sipponen 1967, s. 103). Kansakouluntarkastaja on tällöin ristipaineen alaisena. Toisaalta kunta odottaa, että tarkastaja hyväksyisi esim. kunnan vähäiset opetusvälineiden täydennykset, mutta toisaalta kouluhallitus ilmeisesti odottaa tarkastajan huolehtivan siitä, että kouluissa suoritettava opetustyö olisi mahdollisimman tehokasta, joka puolestaan edellyttää mm. hyviä opetusvälineitä. Samantapaisia ristiriitatilanteita saattaa syntyä, kuten yleistä viitekehystä selostavassa kappaleessa on jo mainittukin, kun eri roolinmäärittäjärühmien odotukset ovat hyvin erilaisia.

2. 4. AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Tämän kirjoittajalla ei ole tiedossa yhtään suomalaista, tutkimuksiin liittyvää julkaisua, jossa olisi selvitetty kansakouluntarkastajaan kohdistuvia rooliodotuksia. Sitä runsaammin on vastaavia julkaisuja esim. U.S.A:ssa. Vaikka tarkastajien asema, valtuudet ja tehtävien laatu ovat eri maissa toisistaan poikkeavia, eivätkä tutkimusten tulokset niin ollen ole helposti vertailtavissa, esitetään tässä, paria poikkeusta lukuunottamatta, U.S.A:ssa aikaisemmin suoritettuja tutkimuksia, jotka antavat tietoa tarkastajaan kohdistuvista rooliodotuksista.

Meidän maassamme kansakouluntarkastajan velvollisuuksiin kuuluu suorittaa lainsäädännössä määrätyt, lukuisat hallinnolliset tehtävät ja lisäksi huolehtia valvonnasta (varsinaiset tarkastustehtävät) ja ohjauksesta. U.S.A:ssa näitä tehtäviä hoitavat monet erinimiset viranomaiset, kuten superintendent, commissioner of education, supervisor, principal jne. Useissa julkaisuissa on näistä käytetty yleisnimitystä »administrator» eli hallinnollinen johtaja. Koska heidän asemansa kouluorganisaatiossa on opettajan yläpuolella, kuten meilläkin tarkastajan asema, ja koska Suomessa kansakouluntarkastajan tehtävät ovat likimain samat, kuin mainittujen U.S.A:n koulujen hallinnollisten johtajien tehtävät, ei syntyne vääriä käsityksiä, vaikka käytämmekin tässä esityksessä heistä vain nimitystä »tarkastaja».

2. 4. 1. Opettajien tarkastajaan kohdistamat odotukset

Envergan (1958) suorittama tutkimus on vertaileva (Filipino — America), mutta kuitenkin se antaa tietoa amerikkalaisten opettajien tarkastajaan kohdistamista odotuksista. Mm. seuraavia tuloksia saatiin:

— 95.5 % opettajista ilmoitti, että tarkastajan ja opettajien tulisi työskennellä yhdessä tavoitteiden määrittämisessä. 91.2 % kannatti yhteistyötä myös opetussuunnitelmien laatimisessa.

— 91.9 % opettajista esitti, että luokassa vierailun jälkeen tarkastajan tulisi tehdä ehdotuksia, joiden perusteella opettaja saattaisi ratkaista omat probleemansa.

— Kukaan 397 opettajasta ei kannattanut sitä, että opettajan henkilökohtaisista konkteista tarkastajaan tehtäisiin sääntöjä ilman opettajien myötävaikutusta.

Hyvän tarkastajan tulisi:

1. saada opettajat tuntemaan itsensä vapaiksi menemään hänen puheilleen minkälaisen probleeman vuoksi hyvänsä ja sallia vapaan mielipiteen ilmaus,
2. tukea opettajaa erityisesti vaikeuksissa vanhempain ja oppilaiden kanssa,
3. olla opettajia kohtaan rehti,
4. ymmärtää opettajia, heidän vaikeuksiaan ja tarpeitaan,
5. antaa ohjeita hyvällä tarkoituksella.

Hyvän tarkastajan ei tulisi:

1. arvostella opettajaa julkisesti,
2. olla diktatorinen, käskeä opettajia, määrätä sääntöjä jne.,
3. osoittaa suosituimmuutta tai diskriminointia,
4. selittää opettajan kantaa vääräksi tai peruuttaa opettajan menettelyä asioissa, jotka koskevat oppilaita tai vanhempia,
5. urkkia, mitä luokassa tapahtuu, eikä keskeyttää luokan työskentelyä liian usein,
6. olla välittämättä opettajan vaikeuksista tai vain huitaisemalla suhtautua niihin.

Lopuksi *Enverga* toteaa, että kun tarkastajat vastaavat niitä odotuksia, joita opettajat heihin kohdistavat, opettajat ovat tyytyväisempiä; ja kuta tyytyväisempiä opettajia, sitä korkeammalla on heidän moraalisensa. Siksi rooliodotusten identifiointi auttaa kouluhallinnon parantamisessa.

Claye (1963) suoritti tutkimuksen, jossa koehenkilöinä oli 79 opettajaa viidestä eri valtiosta sekä ensi- että toisen asteen koulusta (elementary and secondary school).

Opettajien käsityksen mukaan tarkastajat eivät ole tietoisia, mitä pätevään tarkastukseen kuuluu. Toisten käsitysten mukaan tarkastajat kyllä tietävät, miten pitäisi menetellä, mutta pitävät parempina mukavia rutiinitehtäviä.

Opettajat toteavat, että tarkastajan työmäärä on niin suuri keskusviraston ja säästösten antamien tehtävien vuoksi, että heidän ohjaustoimintaansa ei jää paljon aikaa. Osa tarkastajista myös uskoo, että heidän päätehtävänsä on hallinnollista laatua, eikä opettamistilanteen parantaminen.

Tutkimuksen suorittaja lausuu lopuksi, että tehokas tarkastus perustuu sosiaalisten muutosten ja ryhmädynamiikan terveille periaatteille. Opettajat haluavat tehokasta muutosta opettamis-oppimistilanteeseen. Tämän muutoksen aikaansaaminen on tarkastuksen lopullinen päämäärä. Vaikka otanta olikin liian pieni johtopäätösten tekemiseen, tulokset antavat aiheetta olettaa, että:

- opettajat haluavat tarkastajan suorittamaa valvontaa ja ohjausta,
- tarkastajat eivät anna neuvoja ja ohjausta riittävästi,
- se, mitä opettajat tarkastajalta odottavat, ei muutu merkittävästi ajan kuluessa.

2. 4. 2. *Opettajakokelaiden odotukset*

Willower (1962) käytti tutkimuksessaan koehenkilöstönä opettajiksi valmistuvia opiskelijoita, joiden keski-ikä oli 21 vuotta. Hän lähti siitä toteamuksesta, että tarkastajat ovat yleensä entisiä luokkaopettajia. Tulevien opettajien havainnot tarkastajista saattavat siksi olla erittäin sattuvia.

Opiskelijat olivat havainneet, että tarkastaja on yleensä keski-ikäinen mies, auktoriteetti, joka on konservatiivinen ja arvokas, vähemmässä määrin ystävällinen ja älykäs. Hän pysyttelee paljon »etäämpänä» opiskelijoista kuin opettajat. Hänen päätehtävänsä on koulutoimen valvonta.

Tarkastajaa pidettiin tärkeänä henkilönä yhteiskunnassa. Tämä perustuu uskoon, että tarkastaja on koulun edustaja yhteiskunnassa.

Tarkastajan tehtäviin pyrkivät nähtiin kunnianhimoisiksi ja yhteiskunnallista asemaa tavoitteleviksi, jotka vain vähäisessä määrin haluavat parantaa kasvatusta ja yhteistoimintaa muiden ihmisten kanssa. Opiskelijoiden mielestä tulevien tarkastajien tulee saada alalle erityistä koulutusta, mutta valmistuksen sisällöstä heillä ei ollut selvää kuvaa.

Naiset olivat vähemmän kiinnostuneita tarkastajan ammatista kuin miehet. Kuta korkeampaa sosiaalista luokkaa opiskelijat edustivat, sitä todennäköisemmin he pitivät tarkastajaa ystävällisenä, ymmärtävänä ja sellaisena, jonka kanssa on helppo tulla toimeen.

Kritiikissä tutkija huomauttaa, että tuloksia arvosteltaessa on otettava huomioon, että otanta koski vain yhtä yliopistoa ja että koehenkilöstö oli voimakkaasti naisvoittoista.

2. 4. 3. *Tarkastajien rooliodotukset*

Gathercole (1964) sai Kanadan kolmen provinssin tarkastajia koskevassa tutkimuksessa seuraavia tarkastajien omia rooliodotuksia koskevia tuloksia:

- Tarkastajat olivat rooliodotuksista erittäin yksimielisiä. He pitivät itseään koulujärjestelmän tärkeimpinä toimeenpanevinä virkamiehinä ja johtajina, myönsivät kyllä olevansa alaisuussuhteessa johtokuntaan, mutta katsoivat, että heillä ei ole mitään koordinoitua yhteistyötä minkään muun hallinnollisen viranomaisen kanssa.
- Tarkastajat pitivät itseään ensi sijassa vastuussa opetuksen tasosta. He halusivat korkean asteen autonomiaa ja hallinnollista valvontaoikeutta, mutta eivät halunneet kuitenkaan yksin määrätä opinto-ohjelmien suunnittelusta (curriculum planning).
- Tarkastajat uskoivat, että heidän tulisi kiinnittää enemmän huomiota suhdetoimintaan.
- Tarkastajien mielestä oppilaisiin henkilökohtaisesti kohdistuvat hallintotoimet tulisi, mikäli mahdollista, kuulua koulun johtajille ja opettajille.
- Tarkastajat uskoivat, että heidän tulisi pitää koulujen johtajia hallinnollisina työtovereinaan (as fellow administrators), ja siksi he halusivat taivuttaa johtokunnan vapauttamaan johtajat mahdollisimman pitkälle varsinaisista opetustehtävistä.

2. 4. 4. *Eri ryhmien odotusten rinnakkaista erittelyä*

Bowman (1955) totesi tarkastajien ja opettajien välisiä odotuksia selvittelevässä tutkimuksessaan näiden mielipiteiden eroavan mm. seuraavissa kohdissa:

— Opettajat olivat taipuvaisempia kuin tarkastajat pitämään kaikkia opiskelijoita saman arvoisina huolimatta rotustaustasta tai uskonnosta.

— Tarkastajien enemmistö (2/3) oli sitä mieltä, että opettajien tulisi jatkuvasti kehittää itseään lisäopinnoilla, mutta vain pieni osa (2/5 kaupunkien) opettajista oli samaa mieltä.

— Tarkastajista n. 1/3 maksaisi erittäin pystyvälle opettajalle lisäpalkkaa, n. 1/3 opettajista ei. Opettajista ja tarkastajista n. 1/3 maksaisi erinomaiselle opettajalle saman palkan kuin muillekin.

— Suurempi osa tarkastajista kuin opettajista hyväksyy sellaisen käytännön, että on jätettävä tarkastajan arvostelukyvyn varaan ratkaistaessa, miten paljon kouluhallintoon liittyvistä kysymyksistä annetaan tietoja opettajille.

— Tarkastajat odottavat opettajilta vähän keskitasoa korkeampaa käyttäytymistasoa, mutta huomattavasti suurempi osa opettajista kuin tarkastajista pitää parempana vapaampaa suhtautumista, t.s. opettajalta ei saa vaatia käyttäytymiseen nähden enempää kuin keltä tahansa yhteiskunnan keskitason kansalaiselta.

Nimmicht (1966) löysi melkoista eroavuutta koulujen johtajien ja tarkastajien odotusten välillä, mutta hän huomauttaa, että johtajat yleensä yliarvioivat näitä eroja.

Wall (1959) osoitti vallitsevan merkittäviä asenne-eroja kasvatusspesialistien, opettajien ja tarkastajien välillä. Tutkimuksen mukaan specialistit ovat enemmän demokraattisia, liberaalisia ja progressiivisia, kuin kumpikaan muu ryhmä; opettajat ovat enemmän auktoritatiivisia, konservatiivisia ja traditionaalisia kuin toiset; tarkastajat sijoittuivat asenteissa mainittujen kahden ryhmän väliin. Kuitenkin Wall toteaa, että erot eri ryhmien välillä ovat enemmän aste- kuin laatueroja.

Kleyenstenber (1960) tutki tarkastajien ja opettajien asenteita, mutta tulokset antoivat samalla tietoa myös molempien osapuolien odotuksista. Tulokset osoittivat, että tarkastajat pitävät kasvatuksessa tärkeämpänä korkeiden ihanteiden ja kunnioituksen tunteen korostamista kuin epäitsekkyyttä ja myötätuntoa. Samoin on heistä tärkeämpää, että kasvatuksessa tähdätään käytännöllisiin saavutuksiin ja rahassa mitattaviin tuloksiin, kuin valmistautumiseen yhteiskunnallisiin tehtäviin ja huonompiosaisten auttamiseen.

Edelleen tutkimuksesta kävi ilmi, että tarkastajat pitävät opetusvälineiden lisäämistä tärkeämpänä kuin musiikin ja taiteen opiskelun kohentamista. He näyttävät olevan sosiaalisempia ja vähemmän poliittikkaan taipuvia kuin opettajat.

Kleyensteuber katsoo myös tutkimuksen osoittavan, että tarkastajat kuluttavat enemmän aikaa vain auktoriteettinsa korostamiseen kuin siihen, että saisivat kasvatuksen käytännöllisemmäksi.

Wynn — Remer (1961) selittävät, että The Council for Administrative Leadership (1959) paljasti olennaisia eroja vallitsevan opettajien ja tarkastajien odotuksissa kouluhallinnosta. Opettajat yleensä käsittävät tarkastajan olevan ihanteellisessa johtajan asemassa. He kaipaavat tarkastajan hallinnollisen aseman tarkempaa määrittelyä. Opettajat pitävät tärkeänä, että tarkastaja omistaa laajat tiedot kasvatuksesta. He arvostavat tarkastajaa, joka käsittää opetustyön tarpeet ja yrittää täyttää sen vaatimukset, samoin tarkastajaa, joka omistaa sellaisia persoonallisia luonteenpiirteitä, joita ihmiset yleensä arvostavat.

Gross (1965) suoritti laajan tutkimuksen tarkastajan roolista ja siihen liittyvistä odotuksista. Erityisesti hän pyrki analyysin avulla selvittämään tarkastajan ja johtokunnan välisiä suhteita.

Gross toteaa, miten tarkastajan ja johtokunnan suhteilla muihin ihmisiin ja yleensä sosiaalisella sidonnaisuudella on erilainen lähtökohta.

Eräs johtokunnan tehtävä on katsoa, että koulusysteemissä annetaan yhteiskunnan haluamaa kasvatusta. Tämän vuoksi johtokunnan jäsenten täytyy olla suoranaudessa kosketuksessa yhdyskunnan jäseniin. Tarkastajan primäärinen tehtävä on ohjata ja johtaa koulun sisäistä toimintaa olematta välittömästi yhteydessä yhteisön jäseniin. Sensijaan tarkastajan tulee olla suoranaudessa yhteydessä opettajien kanssa, mitä taas johtokunta ei ole. Tarkastaja on näin tavallaan johtokunnan ja opettajan välissä. Voidakseen hyvin hoitaa tehtävänsä tarkastajan tulee lisäksi olla tekemisissä muiden ammattikasvattajien kanssa, mutta johtokunnan ei tarvitse.

Tarkastajien vastaukset heijastavat suurempaa velvollisuudentuntoa opettajia ja muita ammattikasvattajia kohtaan, kuin johtokunnan jäsenten vastaukset; ja johtokunnan jäsenten vastaukset suurempaa velvoitusta paikallisen yhdyskunnan jäseniin, kuin tarkastajien vastaukset.

Johtokunnan jäsenet näkevät koulukysymyksen hoitamisen yhtenä yhteiskunnan tehtävänä, jolla on suhteellinen tärkeys muiden tavoitteiden kanssa. Tarkastaja näkee asian ammattikasvattajan näkökulmasta ja haluaisi mm., että koulun hyväksi uhraitaisiin paljon enemmän varoja.

Tarkastaja ei hyväksy niin mielellään kuin johtokunta, että opettaja sivuuttaa tarkastajan ottaessaan yhteyttä johtokuntaan, ja johtokunta paheksuu enemmän kuin tarkastaja johtokunnan sivuuttamisen yhteydenpidossa tarkastajan ja paikallisen väestön välillä.

Määritellesään vastuun jakautumista molempien kesken, johtokunta ja tarkastaja haluaisivat siirtää enemmän vastuuta toiselle kuin itselleen. Molemmat osapuolet siirtäisivät enemmän vastuuta tarkastajalle tehtävissä, jotka vaativat suurempaa ammattipätevyyttä.

Johtokunnan jäsenillä ei ole muodollista valmistusta ennen jäseneksi tuloaan. Tarkastajat taas käyvät läpi lähes samanlaisen valmistuksen. Tästä ilmeisesti johtuu, että roolin määrittely on tarkastajilla yhtenäisempää kuin johtokunnan jäsenillä.

Yksimielisyys tarkastajan ja johtokunnan välillä on riippumaton ajasta, jonka he ovat toimineet yhdessä. Odotukset eivät ole muuttuneet yhteisen työskentelyn aikana.

Mitä progressiivisemmat ovat johtokunnan jäsenet, sitä vähemmän he ovat keskenään yksimielisiä. Oletamus, että progressiivinen tarkastaja ei ole motivoitu rakentamaan yksimielisyyttä johtokunnan kanssa, ei saanut tutkimuksesta tukea.

Katolinen tarkastaja pyrkii olemaan vähemmän yksimielinen johtokunnan kanssa, kuin ei-katolinen. Kuten suurempi osuus johtokunnan jäsenistä on katolisia, sitä vähemmän on johtokunnassa yksimielisyyttä.

Yksimielisyys tarkastajan ja johtokunnan välillä ei ole riippuvainen johtokunnan naisjäsenten määrästä. Oletamukselle, että naiset ovat alistuvaisempia kuin miehet ja miehet kohteliaampia naisten läsnäollessa, ei saatu vahvistusta tarkastajan (tutkimuksessa aina miehiä) ja johtokunnan yksimielisyyttä selviteltäessä, sillä naiset, joskin hyväksyen tarkastajan käsityksen paremmin kuin miesjäsenet, pyrkivät olemaan yhtä mieltä myös johtokunnan miesjäsenten kanssa, joita tavallisesti oli enemmän. Nämä vaikutukset ovat vastakkaisia kumoten toisensa, minkä vuoksi mitään riippuvaisuussuhdetta ei ilmennyt.

Kahden sosiaalisen variaabelin, tulojen ja koulusivistyksen ja toisaalta yksimielisyyden välillä ei todettu olevan riippuvuutta.

Kuta määräävämmin tarkastaja ilmaisee odotuksiaan, sitä todennäköisemmin johtokunta on eri mieltä hänen kanssaan. Määräävän henkilön on vaikea ylläpitää hyviä sosiaalisia suhteita.

Olettamus, että tarkastajan tyytyväisyys työhönsä riippuu huomattavassa määrässä siitä, minkälainen suhde hänellä on johtokuntaan, ei saanut tukea tutkimuksesta; ei myöskään olettamus, että mitä vähemmän tarkastaja on yksimielinen johtokunnan kanssa, sitä enemmän hänellä on ikävyvyyksiä.

On tiettyä muodollista eroa johtokunnan sisäisten suhteiden ja johtokuntatarkastaja suhteiden välillä. Muodollisesti johtokunta voi toimia vain johtokuntana. Sen jäsenet eivät voi esittää yksilöinä mitään virallista osaa. Tietyissä määrin johtokunnan täytyy olla yksimielinen, ennenkuin se voi mitään tehdä. Johtokunnan toiminta perustuu suorastaan jäsenten kykyyn saavuttaa yksimielisyyttä toistensa kanssa. Tällainen ei ole tilanne tarkastajan ja johtokunnan välillä. Tarkastaja ja johtokunta voivat olla eri mieltä ja kuitenkin jatkaa työskentelyään omalla tavallaan. On totta, että tarkastaja saattaa saada »potkut», jos hän ei vastaa johtokunnan odotuksia, mutta tiettyyn rajaan saakka erimielisyyttä on mahdollista. Tietenkin myös johtokunta voi tiettyissä rajoissa tehdä haluamallaan tavalla vastoin tarkastajan mieltä. Tästä saa selityksensä se, että tyytyväisyys ja yksimielisyyttä riippuu ryhmän jäsenten keskeisistä suhteista, mutta ei niinkään vastakkaisten osapuolien suhteista.

Johtokunta, joka on erittäin yksimielinen, voi toimia tehokkaammin, kuin johtokunta, jonka jäsenet ovat usein erimielisiä. Tarkastaja, joka työskentelee yksimielisen johtokunnan kanssa, on taipuvainen ajattelemaan, että johtokunta on pystyvä, vaikka se ei toimikaan hänen odotustensa mukaan. Tarkastaja arvostaa johtokunnan korkealle, jos johtokunta on hänen kanssaan yksimielinen ja johtokunnassa on myös sisäistä yksimielisyyttä.

Mitä enemmän on johtokunnan jäsenten välistä yksimielisyyttä, sitä korkeammalle he arvostavat tarkastajan. Tarkastajan mukautuminen johtokunnan näkemyksiin on riippuvainen johtokunnan jäsenten keskimääräisestä koulusivistyksestä ja siitä, miten yksimielinen johtokunta on tarkastajan kanssa roolin määrittelyssä.

Tarkastaja saattaa kokea myös konflikteja. Joskus saattaa olla kyseessä ns. intrarolekonflikti, esim. kun johtokunta odottaa, että tarkastaja edustaa heitä, »myy» heidän käsityksiään opettajakunnalle, koska hän on johtava virkailija johtokunnan koulupolitiikan toteuttamisessa. Joskus voi kyseessä olla inter-role-konflikti, esim. tarkastaja saattaa ajatella, että hänen vaimonsa ja lapsensa odottavat hänen viettävän iltonsa vain heidän kanssaan.

Tarkastaja, joka tuntee olevansa konflikti-tilanteessa, saa vähemmän tyydytystä työstään, kuin konfliktista vapaa tarkastaja. Konflikti ei vaikuta niinkään tarkastajan käsitykseen ammatista, kuin käsillä olevasta työstä.

Edellä sanottu koskee tarkastajan roolia ja odotuksia Amerikassa. Koska tarkastajan asema Suomessa on olennaisesti erilaisella perustalla, mm. meillä tarkastaja on johtokunnan esimies, eikä päinvastoin, kuten yleensä U.S.A:ssa, eivät selostetut tutkimusten tulokset ole sellaisinaan sovellettavissa meidän oloihimme. Koska kuitenkin eräiden roolinmää-

rittäjäryhmien, erikoisesti opettajien ja tarkastajan keskinäiset suhteet ovat molemmissa maissa vastaavanlaiset, on odotettavissa yhtäläisyyttä myös tarkastajaan kohdistuvissa rooliodotuksissa.

2. 5. MENETELMÄONGELMIA

Selostaessamme Grossin määritelmää rooliodotuksista, huomautimme siitä, että asemassa olevan käyttäytymiseen vaikuttaa olosuhteiden moninaisuus. Erityistä huomiota tähän seikkaan on kiinnittänyt Riley (1954) kuvatessaan niitä ongelmia, joita rooliodotusten tutkimiseen liittyy. Rileyn mukaan A:n odotukset ohjaavat B:n käyttäytymistä, ja toisaalta B:n menettelystä muodostuu sanktio, joka vaikuttaa A:n käyttäytymiseen. Mutta tämä kommunikaatio tapahtuu sellaisten hienon hienojen ilmausten muodossa, että ulkopuolinen tarkkaaja tuskin niitä voi huomata, saati sitten tulkita kaikkia sen nyansseja. Odotukset, jotka ovat vain osa yksilön toiminnan ja käyttäytymisen valintaan vaikuttavista lukuisista tekijöistä, ovat liittyneet muihin psykologisiin ja antropologisiin kuin myös sosiologisiin elementteihin. Jos haluamme ennustaa, miten yksilö tulee tietystä tilanteesta käyttäytymään, meidän tulee tietää, ei ainoastaan hänen asennettaan, vaan myös sen, mitä muut häneltä samassa tilanteesta odottavat. Yksilöiden välisiä suhteita tietystä tilanteesta Riley kuvaa seuraavalla tavalla:

Tilanne A:n kannalta	Tilanne B:n kannalta
	B odottaa, että A käyttäytyy tietyllä tavalla.
A tajuaa B:n odotukset ja ottaa ne huomioon.	
A valitsee käyttäytymistavan.	B tajuaa A:n valinneen tavan käyttäytyä.
A odottaa B:n vastaavan tietyllä tavalla.	B tajuaa A:n odotukset ja ottaa ne huomioon.
	B vastaa A:n käyttäytymiseen.
A tajuaa B:n reagoinnin, joka sisältää A:n käyttäytymiseen nähden positiivisen tai negatiivisen pakotteen.	

Tässä on kysymys kahden yksilön välisestä vuorovaikutustilanteesta eli roolisuhteista. Missä määrin nämä molemmat näkökannat ovat välttämättömiä A:n ja B:n välisen vaikutussuhteen ymmärtämiselle, riippuu Par-

sonsin (1952) teorian mukaan suhteiden (yhteyden) integraation asteesta. Integroidun sosiaalisen systeemin mallissa A:lla ja B:llä ovat toisiaan täydentävät odotukset, jotka on hankittu yhteisen kielen ja normiston kautta ja jossa A ja B kumpikin on motivoitu toimimaan mukautuen toistensa odotuksiin. Siten A tarkkaa B:n toimintaa (hänen sanojaan, ilmeitään, tekojaan) ja tekee niistä päätelmiä, esim. mitä B »tarkoittaa» toiminnallaan (mikä on hänen »asenteensa» A:han), miten B tulkitsee A:n teot ja mitä B A:lta odottaa. Samalla tavalla B tekee päätelmiä A:n toiminnoista.

Niin kauan kuin A—B-suhde on tasapainossa, kumpikin pyrkii tekemään oikeita päätelmiä siitä, mitä toinen tarkoittaa ja odottaa, ja kumpankin käyttäytyminen pyrkii heijastamaan näitä odotuksia. Odotuksista on tullut pakotteita, joko palkitsevia tai rankaisuvia (Nadel 1957, s. 51). Empiirisellä tasolla tulisi tilanteissa pyrkiä lähelle integroitua mallia. Tällöin tutkija voi oikeutetusti tehdä päätelmiä B:stä A:n näkökannalta ja päinvastoin. Hän voi päätellä B:n odotuksista sen perusteella, miten A ne tajuaa, käsittää. Päätelmiä näin tehtäessä oletetaan, että A:n ja B:n käsitys samasta tilanteesta on olennaisesti samanlainen ja että ne käsittävät tilanteen samalla tavalla. Näin ei kuitenkaan aina tarvitse olla. A saattaa olla esim. oikeammassa todetessaan, että B hyväksyy asian, mutta ei odota sitä.

Integroituun suhdesysteemiin saattaa kuitenkin tulla häiriö. Häiriön sattuessa on usein seurauksena ristiriita siinä, miten A ja B tilanteen näkevät. Operationaalisesti tämä merkitsee sitä, että päätelmät toisen näkökannan mukaan sisältävät erehtymisen riskin. Mitä häiriömpi A on, sitä kykenemättömämpi hän on ilmaisemaan omia havaintojaan tarkasti. Konflikti-tilanne saattaa synnyttää ambivalenssin; toisaalta A pyrkii määrittelemään odotukset sanktioina, toisaalta selittää ne olemattomiksi. Tutkija ymmärtää tällaisen tilanteen paremmin, jos hän saa tietää B:ltä itseltään, mitä hän odottaa, ja voidessaan verrata odotuksia sitten A:n ilmaisuihin.

Molemmissa tapauksissa esimerkkinä lähtee olettamuksesta, että sosiaalisen käyttäytymisen prosessissa mekanismina on rooliodotusten yksilöiden välinen vuorovaikutustilanne.

2. 6. TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄT

Virikkeenä tuonnempana selostettavan tutkimuksen suorittamiseen oli lähinnä se, että tämän kirjoittajalla ei ollut tiedossa yhtään suomalaista

tutkimusta, jossa olisi selvitelty kansakouluntarkastajaan kohdistuvia odotuksia. Siksi pyritään tässä selvittämään, onko olemassa tarkastajaan kohdistuvia rooliodotuksia, jotka esitetyn viitekehyksen mukaan organisatorisen dimension komponentteina määräävät tarkastajan käyttäytymistä, ja edellyttäen että odotuksia on, pyritään selvittämään, mitä tarkastajalta odotetaan, ts. mitä roolivaatimuksia hänelle asetetaan. Tehtävällä on täten yleinen odotuksia kartoittava luonne.

Sanotun päätehtävän lisäksi tutkimuksella pyritään saamaan tietoa seuraavista ongelmista:

- (1) Odottavatko eri ryhmät tarkastajalta erilaisia
 - a) käyttäytymisen,
 - b) persoonallisuuden piirteitä?
- (2) Mikä on eri ryhmien odotusten suunta ja mitä eroja on havaittavissa eri ryhmien vastaavien odotusten suunnassa?
- (3) Onko eri ryhmien odotusten intensiteetissä eroja?
- (4) Onko havaittavissa eroja
 - a) ryhmien yksimielisyydessä eri odotusalueisiin nähden,
 - b) eri ryhmien sisäisessä yksimielisyydessä?
- (5) Minkälaisia yhteyksiä odotuksilla on koehenkilöstön taustamuutuksiin?
- (6) Miten tarkastajat eräiltä piirteiltään vastaavat odotuksia?

Vaikka tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin vain tiedon saaminen yllä mainituista ongelmista, voitaneen kuitenkin katsoa, että esillä olevat ongelmat ovat myös »elämänläheisiä». On ilmeistä, että tiedot odotuksista paljastavat, millä alueilla tarkastajan ja eri roolinmäärittäjäryhmien väliset konfliktit ovat mahdollisia ja odotettavissa, ja näiden ongelmien kartoittaminen on tärkeä lähtökohta pyrittäessä ratkaisemaan konflikteja, tai estämään niitä preventiivisin keinoin. Uudistettaessa koulujärjestelmän kokonaisorganisaatiota on ratkaistava eri hallintoportaiden työnjako-, tehokkuus-, turvallisuus-, demokratia- ym. ongelmia. Ennen kaikkea alueellisen kouluhallinnon luominen sisältää joukon riskejä. Tiedot, joita tästä tutkimuksesta saadaan, saattavat auttaa pulmien ennalta-arvioimisessa. Tällöin olisi tutkimuksella merkitystä myös käytännöllisten ongelmien ratkaisemisessa.

III EMPIIRINEN TUTKIMUS

3. 1. TUTKIMUKSEN ALUE JA RAJAAMINEN

Aikaisemmin hankitun tiedon perusteella (esim. Gross 1965, Koli 1960, Kyöstiö 1962) tutkimuksen suunnittelun lähtökohtana oli oletamus, että eri roolinmäärittäjäryhmien tarkastajaan kohdistamissa odotuksissa on eroja. Tämän yleisen työhypoteesin lisäksi ei tutkimuksen kartoittavan luonteen vuoksi asetettu muita täsmällisesti muotoiltuja spesifisiä hypoteeseja. Roolimäärittäjäryhmien kuvauksen yhteydessä esitetään yleisluonteisia oletuksia siitä, minkä suuntaisia eroja voidaan odottaa niiden kesken esiintyvän.

Kuten valmistelevia toimenpiteitä selvittelevässä kappaleessa tarkemmin on kerrottu, rajoittuu tutkimus niihin odotusalueisiin ja erityiskohteisiin, jotka saatiin vastauksena 30:lle henkilölle esitetyistä kysymyksistä. Vastausten analyysin ja luokittelun perusteella saatiin seuraavat kohteet, joihin suuntautuvista odotuksista pyritään saamaan tietoa:

1. Tarkastajan työhön liittyvät odotukset
 - tarkastaja virkamiehenä
 - suhde kouluhallitukseen
 - suhde kuntaan
 - valvonta
 - ohjaus ja neuvonta
 - koulujen tarkastukset
 - piiri- ym. kokoukset
2. Tarkastajan ominaisuuksiin (attribuutteihin) kohdistuvat odotukset
 - luonteen- ym. piirteet ja ominaisuudet
 - tarkastaja myös opettaja
 - opinnot ja oppiarvot
3. Tarkastaja yhteiskunnan jäsenenä
 - osallistuminen politiikkaan
 - koulupolitiikka

Työn painopiste on opettajien tarkastajaan kohdistamien odotusten selvittelyssä, koska suuri osa tarkastajan työstä koskee nimenomaan opettajia. Mm. kansakouluasetuksen 188 §:ssä luetelluista 17:stä tehtäväryhmästä kymmenen kohdistuu välittömästi opettajiin.

Lisärajoituksena on vielä mainittava, että attribuuttien osalta ei pyritä vertailemaan eri ryhmien odotuksia, vaan koko koehenkilöstö pidetään yhtenä ryhmänä. Tällöin oletettiin, että yliryhmätasolla saatava tieto tarkastajan viranhoidon kannalta tärkeinä pidettävistä piirteistä on arvokkaampaa, kuin sen selvittäminen, miten kukin ryhmä eri piirteitä arvioi. Myös muuttujien suuri lukumäärä, 46 variaabelia, olisi tuottanut kohtuuttomia vaikeuksia odotusten selvittelyssä ryhmätasolla. — Niinikään syytä tuloksiin ei varsinaisesti pyritä selvittämään, joskin eräissä tapauksissa on viitattu selitysmahdollisuuksiin.

3. 2. ROOLINMÄÄRITTÄJÄRYHMÄT

Jos erilaisten ryhmien aseman haltijaan kohdistamat odotukset poikkeavat suuresti toisistaan, seurauksena saattaa olla rooliristiriitojen syntyminen (Allardt—Littunen 1964, s. 15). Ns. makroskooppisessa roolianalyyseissa pidetään perusjoukkona jotain roolinmäärittäjäryhmää tai siitä otettua näytettä ja tulosten perusteella, lähinnä keskiarvoihin ja hajontoihin nojautuen tehdään päätelmiä ryhmien välisestä yksimielisyydestä sekä odotusten suunnan että intensiteetin suhteen.

Roolinmäärittäjäryhmiä tähän tutkimukseen valittaessa nojauduttiin seuraaviin kriteerioihin:

1. Koehenkilöstöön tulee kuulua sellaisia ryhmiä, joilla on auktoritaatiivinen yhteys kansakouluntarkastajaan.
2. Koehenkilöstöön tulee ottaa myös ryhmiä, joilla on kooperatiivinen yhteys tarkastajaan.
3. Tarkastajan ja ryhmien välisen yhteyden tulee olla mahdollisimman läheinen, mieluummin henkilökohtaisen yhteyden tasolla.
4. Ryhmän jäsenten tulisi olla tarkastajan hallinnollisten toimenpiteiden kohteena.

Sanottujen kriteerien perusteella tuntui luonnolliselta, että kansakoulun opettajanvirassa olevat muodostavat yhden roolinmäärittäjäryhmän. Kuitenkin erotettiin kansakouluun kuuluvien eli kunnallisten keskikoulujen lehtorit erilliseksi ryhmäksi, koska haluttiin saada tietoa siitä,

eroavatko lehtorit muista opettajista odotusten suhteen. Myönteiselle olettamukselle antaa tukea lehtorien pitemmälle viedyt opinnot sekä se seikka, että keskikoulun liittäminen »alaspäin» kansakouluun on ollut mahdollista vasta v. 1946 annetun lain nojalla, joten jonkinlaisia lehtorien ennakkoluuloja kansakoululaitoksen viranomaisista oli oletettavissa.

Myös opettajakokelaat otettiin tutkimukseen erillisenä ryhmänä, lähinnä siksi, että nähtäisiin, ovatko odotukset muuttuneet sen jälkeen, kun on jouduttu suoranaiseen kosketukseen kansakouluntarkastajaan kouluhallinnollisena viranomaisena. Oikeampaa ilmeisesti olisi puhua vain odotusten mahdollisesta erilaisuudesta, eikä muuttumisesta, koska tiedossa ei ole, minkälaisia ovat nykyisten opettajakokelaiden odotukset myöhemmin viranhaltijoina.

Toisen auktoriteettihierarkiaan kuuluvan ryhmän, joka täyttää myös 3. ja 4. kriteerien ehdot, muodostavat kansakoulun johtokuntien jäsenet. Varsin tavallista on, että tarkastusmatkalla tarkastaja ottaa yhteyttä myös johtokuntaan, minkä vuoksi voidaan olettaa, että johtokunnan jäsenillä on asenteita ja odotuksia kansakouluntarkastajaan nähden.

Koska opettajat ja johtokunnat ovat hierarkiassa kansakouluntarkastajan alaisia, otettiin tutkimukseen mukaan myös kouluhallitus, joka edustaa hierarkiassa korkeammalla tasolla olevaa ryhmää. Tosin jo tässä vaiheessa oli selvää, että kouluhallituksen jäsenten vähälukuisuuden vuoksi tämän ja muiden ryhmien vertailu on verrattain vaikeata.

Kansakoululain säännösten nojalla kansakoulut perustaa ja ylläpitää eräin poikkeuksin kunta. Tämän vuoksi otettiin tutkimukseen mukaan myös kuntaa edustava ryhmä. Tällöin oletettiin, että kuntaa edustavalla ryhmällä on kansakouluntarkastajaan kohdistuvia odotuksia, koska tarkastaja virassaan joutuu varsin usein puuttumaan kunnan kansakoululaitosta koskeviin hallinnollisiin ratkaisuihin. Kuntaa edustavaksi ryhmäksi valittiin kunnallisvaltuustojen puheenjohtajat, koska juuri heidän luulisi asemansa ja arvovaltansa perusteella parhaiten edustavan kunnan näkemymiä ja odotuksia kooperatiivisella tasolla.

Kansakoulun oppilaiden vanhemmille, joka myös otettiin omana ryhmänä mukaan tutkimukseen, kansakouluntarkastajan työ ja persoona ovat ilmeisesti verrattain vieraita. Kuitenkin voidaan olettaa, että lastensa välityksellä heille on muodostunut kuva tarkastajasta ja samalla jonkinlaisia asenteita ja odotuksia. Lisäksi varsin moni on tutustunut tarkastajaan koulujen juhlatilaisuuksissa. Painavimpana syynä vanhempien ryhmän valintaan pidettiin kuitenkin sitä, että tarkastaja joutuu ratkaisemaan lukuisia oppilasta koskevia asioita, ja tämän vuoksi vanhemmilla lasten huoltajina on ilmeisesti tiettyä kiinnostusta ratkaisujen tekijään.

Edellä mainituin perustein valittiin tutkimusta varten seuraavat roolinmäärittäjäryhmät, kansakouluntarkastajat mukaan luettuina:

	<i>Käytetyt lyhennykset</i>	
1. Oppilaiden vanhemmat	Vanhemmat	= V
2. Kansakoulun johtokuntien jäsenet	Johtokunnat	= J
3. Opettajakokelaat	Op-kokelaat	= Op-k
4. Kansakoulunopettajat	Opettajat	= O
5. Kunnallisten keskikoulujen lehtorit	Lehtorit	= L
6. Kunnallisvaltuustojen puheenjohtajat	Kunnanvaltuutetut	= K
7. Kansakouluntarkastajat	Tarkastajat	= T
8. Kouluhallituksen kouluneuvokset	Kouluneuvokset	= Khs

Koulutoimeen liittyvien tehtävien perusteella voidaan edellä mainitut roolinmäärittäjäryhmät luokitella kolmeen kategoriaan:

- kuntaa lähellä olevat ryhmät,
- opetustyöhön osallistuvat ryhmät,
- valtiota edustavat ryhmät.

Tuntuu luonnolliselta, että kunnan luottamustehtäviin valitut valtuustojen puheenjohtajat ja kansakoulun johtokuntien jäsenet odottavat tarkastajalta sellaista toimintaa, joka on edullista heidän oman organisaationsa, kunnan, näkökulmasta katsoen. Tämän vuoksi voidaan olettaa, että näiden ryhmien odotukset ovat jossain määrin yhdenmukaisia. Todennäköisesti myös lasten vanhemmilla organisaation alimpina osallistujina on vastaavanlaisia odotuksia. Samoin voidaan olettaa, että opettajilla, lehtoreilla ja opettajakokelailla on yhdenmukaisia odotuksia, koska he useimmin ovat tarkastajan taholta tulevien hallinnollisten toimenpiteiden kohteena. Varsinkin valvontaan nähden voidaan olettaa sanotuilla ryhmillä olevan kielteisiä odotuksia. Kun taas koulutoimen yleinen johto ja valvonta on uskottu lähinnä kouluhallitukselle, jonka apuna toimivat kansakouluntarkastajat, on aihetta odottaa, että valtion edustajina kouluneuvosten ja tarkastajien odotuksissa ilmenee yhdenmukaisuutta. Näin päädyimmekin yleiseen hypoteesiin, jonka mukaan mainittujen kolmen pääryhmän odotukset ryvästyvät eli muodostavat klustereita.

3. 3. TUTKIMUSMENETELMÄT

Kuten käsitteitä selvittelevässä osassa jo on todettu, rooliodotukset ohjaavat yksilön käyttäytymistä, ja toisaalta taas käyttäytyminen heijas-

taa yksilöön kohdistuvia rooli-odotuksia. Käyttäytymistapa muodostuu sosiaalisten normien odotuspaineesta, joka normeista riippuen kohdistuu joko yhteiskunnan kaikkiin, tai sen määrättyjen ryhmien jäseniin, tai joissakin erityisissä rooleissa toimiviin yksilöihin (Koli 1960, s. 10). Tästä johtuu, että observoimalla ilmiökäyttäytymistä voidaan myös tehdä johtopäätöksiä niistä odotuksista, jotka käyttäytymistä ohjaavat, edellyttäen, että tarkkailtavan rooli on selvä, ja että hän on hyväksynyt ryhmän tavoitteet ja normit. Tällöin on olemassa suhteellisen varmoja perusteita odotuksille. Kun tarkastaja kylmässäkään luokahuoneessa ei seuraa opetusta hattu päässä, voidaan mm. päätellä, että opettaja ja oppilaat odottavat tarkastajan esiintyvän luokassa avopäin. Kuta täydellisemmät tiedot meillä on yksilön käyttäytymisestä tietyissä olosuhteissa, sitä tarkemmin voimme arvioida käyttäytymistä sääteleviä odotuksia. Tutkimusmenetelmänä käyttäytymisen observointi on kuitenkin suuri-
töinen ja hankala toteuttaa, varsinkin silloin, kun pyritään selvittämään suurten perusjoukkojen tai ryhmien odotuksia.

Toisena lähtökohtana odotuksia koskevaan tutkimukseen on kokemusvalmiuden selvittäminen (Koli 1960, s. 27), jolloin siis pyritään osoittamaan, mitkä seikat ovat yksilölle arvokkaita: haluttuja, toivottuja ja tavoiteltuja. Yksinkertaisin keino on tällöin tiedustella koehenkilöstöltä, mitä he tietyn aseman haltijalta odottavat. Yleisesti odotuksia mitataan verbaalisilla skaaloilla (esim. Kyöstiö 1962, Koli 1960), jotka sisältävät useita erillisiä, myönteisen tai kielteisen arvioinnin muotoon puettuja väittämiä.

Myös verbaalisia skaaloja käytettäessä kohdataan monta vaikeutta. Väittämien muotoileminen niin, että niiden sisältö merkitsisi kaikille koehenkilöille samaa, on ilmeisesti mahdotonta. Ärsykkeenä esim. sana »valvonta» saattaa virittää yksilössä, joka on kasvanut ankaran kotikurin alaisena, erilaisen asenteen ja reaktiovalmiuden kuin toiselle, joka on kasvanut vapaammassa ilmapiirissä. Juuri virittyneisyyden ongelma liittyy relevanttien väitelauselmien muodostamiseen. Ilmeistä on, että mitä heikommin asenne on virinnyt, sitä vähäisempi merkitys asenteella on ilmi-reaktiota (osioon annettua vastausta) määräävänä tekijänä (Karvonen 1967, s. 31). Toinen verbaalisia skaaloja käytettäessä esiintyvä vaikeus sisältyy niiden sisäisen yhtenäisyyden eli konsistenssin ongelmaan. Väittämien tulisi olla yksidimensionaalisia ja kuulua siis saman odotuksen alaan. Kuitenkin on ilmeistä, että kaikki koehenkilöt eivät, kuten edellä jo on viitattu, jäsennä ärsykelauselmää samalla tavalla. Eroja saattavat aiheuttaa vastaajien erilainen kulttuuritausta ja erilaiset sosiaaliset järjestelmät, ennakkoluulot jne. Useissa tutkimuksissa on todettu, että

väitelauselmiin annetuissa vastauksissa esiintyy epä johdonmukaisuutta. Inkonsistenssia aiheuttaa mm. taipumus hyväksyä asia, jos se liittyy johonkin arvossapidettyyn henkilöön tai käsitteeseen (esim. demokratia), tendenssi sijoittaa vastaus asteikon keskivälille (Rosenberg 1966, ss. 96—102) jne. Näiden konsistenssia supistavien tekijöiden eliminoiminen osoitautui tässäkin tutkimuksessa vaikeaksi tehtäväksi, ja luonnollisesti se rajoittui vain skaalojen sisäisen konsistenssin parantamiseen väitelauselmien relevanttisuutta ja yhtenäisyyttä tarkistamalla.

Kuten edellä olevasta jo selviääkin, suunnitelmissa päädyttiin siihen, että tarkastajan työhön kohdistuvia odotuksia tutkitaan skaalatekniikan avulla. Osioden lukumäärä pidettiin verrattain alhaisena (4—10), koska jo 3—4 osiollakin on todettu päästävän tyydyttäviin tuloksiin (Karlsson 1965, s. 340). Lisäksi on todettu, että liian laajaksi paisuneen kyselylomakkeen käyttäminen ei ole edullista, ainakin sen on todettu vähentävän palautettujen lomakkeiden määrää (Young 1951, ss. 234—235). Jokaiselle koehenkilölle laskettiin eräänlainen odotuksia kuvaava indeksi, joka saatiin summaamalla koehenkilön skaalan kuhunkin osioon merkitsemä pistemäärä.¹⁾ Tästä kumulatiivisesta pistemäärästä käytetään tässä nimitystä skaalapistemäärä, tai sitten puhutaan vain koehenkilön saamasta pistemäärästä.

Muiden mittarien antamat tulokset päätettiin analysoida yksityisten variaabelien, osioden tasolla. Kuitenkin katsottiin tarpeelliseksi odotusten atomistisen selvittelyn lisäksi tutkia, voidaanko variaabelit palauttaa joidenkin harvalukuisempien perusdimensioiden piiriin, ja onko yksilöiden tai ryhmien käyttäytymistä määräämässä tietynlainen odotusjärjestelmä. Tähän tarkoitukseen sovelias menetelmä on faktorianalyysi. Läheinnä taloudellisista syistä otettiin faktorianalyysiin, jonka lähtökohtana oli skaalojen väliset korrelaatiokertoimet, kuitenkin vain opettajien ryhmää koskeva aineisto.

Työhypoteesin (s. 34) testaus päätettiin suorittaa varianssianalyysin avulla. Tällöin oletettiin, että varianssianalyysin edellytykset ovat olemassa (v. Wright 1959, ss. 15—16). Näistä edellytyksistä intervalliasteikon vaatimus muodostaa ilmeisesti vaikeimman ongelman. Ei ole ilman muuta selvää, että käytetyt asteikot täyttävät välimatka-asteikon ehdot. Primääripistemääriä ei muunnettu normaalisoiduiksi standardiarvoiksi, millä olisi saavutettu intervalliasteikon vaatimukset ja taattu normaalijakautumat, joten analyysistä tehdyt johtopäätökset jäävät varauksellisiksi. — Riippumattomina variaabeleina pidetään roolinmäärit-

¹⁾ Eskola 1967, s. 212

täjäryhmiä ja riippuvana variaabelina rooli-odotuksia, ts. yhden luokitusperusteen puitteissa verrataan toisiinsa useita ryhmiä. Olettamuksen, että eri roolinmäärittäjäryhmien tarkastajaan kohdistamissa odotuksissa ei ole eroja (nollahypoteesi), hylkäämme, jos riskitaso on pienempi kuin 5 %.

3. 3. 1. *Valmistavat toimenpiteet*

Odotusalueiden selvittämistä varten esitettiin 30:lle henkilölle vastattaviksi seuraavat kysymykset:

- 1) Minkälainen on hyvä kansakouluntarkastaja: ikä, sukupuoli, opinnot jne. Mitä odotatte tarkastajalta suhteessa opettajiin, lasten vanhempiin, kuntaan ja yhteiskuntaan?
- 2) Minkälainen hyvä tarkastaja on työssään, mitä hänen pitäisi tehdä, mitä hän ei saisi tehdä?

Tiedustelu suoritettiin kirjeitse siten, että kirjeen mukana olivat kyselylomakkeet pyydettiin palauttamaan vastattuina. Kaikki lomakkeet palautettiin. Vastaajat edustivat seuraavia ryhmiä: opettaja, kansakouluntarkastaja, kunnanvaltuuston jäsen, kouluneuvos, kansakoulunjohtokunnan jäsen ja kansakoulussa olevan lapsen isä.

Vastauksista oli havaittavissa, että odotukset kohdistuivat kahteen pääalueeseen:

1. tarkastajan viranhoitoon ja tehtäviin liittyvät odotukset,
2. tarkastajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja persoonallisuuden piirteisiin (joita tässä tutkimuksessa nimitetään yhteisellä nimellä »attribuutit») kohdistuvat odotukset.

Näiden osa-alueita ja spesifisia odotuskohteita ei tässä luetella, koska ne selviävät kyselylomakkeesta (liite 8. 11.). Saadut vastaukset muodostavat tämän tutkimuksen rungon ja toisaalta tutkimuksen rajat. Täten jää eräitä alueita, joita ns. roolitutkimuksissa yleensä selvitetään (esim. ystävyyssuhteet ja osallistuminen) tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Odotusalueiden tutkimista varten laadittiin neljä mittaria. Ensimmäisen mittarin tehtävänä oli antaa selvitystä tarkastajan työhön ja viranhoitoon liittyvistä odotuksista. Edellä mainitun taustatiedustelun antamista vastauksista muodostettiin Likert-tyyppisten asennelauseiden kaltaisia väittämiä, joita sitten yhdistettiin skaaloiksi. Väittämiä muodostettaessa kiinnitettiin huomiota yleisesti hyväksytyihin kriteerioihin (Edwards 1957, ss. 13—14, Nummenmaa 1962).

Vastausvaihtoehdot noudattivat Likert-tyyppistä intensiteettiporrastusta seuraavan esimerkin mukaan:

(Var. 46) Tarkastajan tulee valvoa myös opettajien yksityiselämää.	1 = ehdottomasti eri mieltä
	2 = eri mieltä
	3 = en osaa sanoa
	4 = samaa mieltä
	5 = ehdottomasti samaa mieltä

Suunnilleen puolet väittämistä oli myönteisiä ja puolet kielteisiä. Kielteisiin lauselmiin saadut pistearvot sitten käännettiin päinvastaisiksi analyysejä varten. Tällä tavalla pyrittiin eliminoimaan vastaamistavan (response set) vaikutus (Edwards 1957, s. 155). Eri skaaloihin kuuluvat väittämät esitettiin sekoitetussa järjestyksessä. Koehenkilöt ilmoittivat vastauksensa merkitsemällä rastin valitsemaansa vaihtoehtoon.

Toiseen mittariin sisällytettiin 46 »attribuuttia» (ikä, sukupuoli, avioääty, eräitä luonteenominaisuuksia jne.) ja koehenkilöitä pyydettiin vastaamaan, miten tärkeinä he tarkastajan viranhoidon kannalta kutakin piirrettä pitävät. Myös tässä mittarissa koehenkilö voi valita vastauksensa viidestä vaihtoehdosta. Vastaus annettiin merkitsemällä rasti valittuun vaihtoehtoon.

Kolmannen mittarin tehtävänä oli mitata koehenkilöiden käsityksiä siitä, minkälainen heidän oman piirinsä tarkastaja eräiden ominaisuuksien suhteen on. Koska suurimmissa kaupungeissa on kaksikin suomenkielistä kansakouluntarkastajaa, rajoitettiin tiedustelu koskemaan vain 1. tarkastajaa. Tarkastajien vastattaviksi lähetetyissä lomakkeissa pyydettiin heitä arvostelemaan itseään. Kouluhallituksen jäsenille lähetetyissä lomakkeissa ei tätä mittaria ollut. Koehenkilöt ilmoittivat käsityksensä merkitsemällä rastin johonkin viidestä vaihtoehdosta.

Neljäs mittari laadittiin selvittämään eri koehenkilöryhmien odotuksia siitä, miten tarkastajan pitäisi suhtautua lain ja asetusten säännöksiin virkaa hoitaessaan ja alaistensa laillisuusvalvontaa suorittaessaan. Rakenteeltaan mittari on edellisten kaltainen. Se antaa koehenkilölle mahdollisuuden vastata viidestä vaihtoehdosta valiten. Koska kuitenkin mainittu odotusalue liittyy olennaisesti tarkastajan viranhoitoon, liitettiin tulokset analyysissä ensimmäiseen mittariin ja käsiteltiin yhtenä skaalana (skaala 17).

Mainittujen neljän mittarin lisäksi sijoitettiin kyselylomakkeeseen vielä muutama erillinen odotuksia koskeva väittämä, kysymykset tarkastajan koulutusta ja oppiarvoa koskevista odotuksista ynnä kysymykset koehenkilön iästä, asuinpaikasta ym. taustatiedoista.

3. 3. 2. *Esikokeet*

Laaditun kyselylomakkeen käyttökelpoisuuden ratkaisemiseksi ja siinä mahdollisesti esiintyvien puutteellisuuden ja virheellisyyksien korjaamiseksi suoritettiin esikokeet.

Koska kyseessä oli lähinnä mittarien kokeileminen, umpimähkäistä otantaa ei katsottu välttämättömäksi. Kyselylomakkeet postitettiin 150:lle opettajalle Saarijärven tarkastuspiirin lukuvuosi-ilmoituksessa olevan nimiluettelon alkupäästä lähtien sekä vastaavien koulujen johtokuntien 150:lle jäsenelle ja lasten vanhemmalle. Palautettujen lomakkeiden perusteella saatiin, sitten kun epätäydelliset vastaukset ensin oli hylätty, tilastollista käsittelyä varten seuraavat ryhmät:

Vanhemmat	114
Johtokunnat	107
Opettajat	141
	N = 362

Vastauksista annettiin kutakin osatehtävää kohti pisteitä 1–5 (ks. skaalojen pisteitys liitteestä 8. 8.) jokaiselle kh:lle. Testin erottelukyvyn selvittämiseksi laskettiin pistemäärien keskiarvot ja hajonnat. Skaalojen väittämien käyttökelpoisuutta ja sisäistä yhtenäisyyttä tutkittiin siten, että laskettiin ensin kullekin koehenkilöryhmälle ja myös koko koehenkilöstölle osatehtävien interkorrelaatiot. Nämä kirjoitettiin sitten korrelaatiomatriisiin muotoon ja sarakkeet laskettiin yhteen. Saadut summat osoittivat, miten voimakkaasti kukin osatehtävä korreloi keskimäärin kaikkiin muihin (Mäkinen 1964, JKK:n kasvatustieteen laitoksen opetusmonisteita N:o 5/1964, s. 86). Jos summa jäi kovin pieneksi, osoitti se kyseisen osatehtävän liittyvän heikosti siihen odotusten dimensioon, jota skaalalla tavoiteltiin. Tällaisten lauselmien muotoa ja sisältöä muutettiin tai sitten poistettiin kokonaan skaalasta.

Tärkeätä oli myös todeta, minkälaiset olivat skaalojen väliset yhteydet. Tätä varten laskettiin skaalojen väliset korrelaatiot. Korrelatiivista yhteyttä osoittavat kertoimet olivat yleensä varsin pieniä, minkävuoksi voitiin olettaa, että skaalat muodostivat eri odotusdimensioita. Jos yhteydet olisivat olleet voimakkaita, olisi ollut olemassa mahdollisuus, että skaalat mittaavat samaa asiaa.

Tarkistettu kyselylomake esitettiin vielä ennen pääkokeiden suorittamista 124:lle Saarijärven tarkastuspiirin opettajalle, jotka eivät olleet mukana edellä selostetussa esikokeessa. Mittarin käyttökelpoisuutta tutkittiin samalla tavalla kuin ensimmäisessä esikokeessa. Väitelauselmien

tarkistuksen jälkeen laadittiin lopullinen kyselylomake (Liite 8. 11.). Lopulliset skaalat on esitetty liitteessä 8. 6.

3. 3. 3. *Mittarit*

3. 3. 3. 1. Skaalojen jakautumat

Tulosten tilastollista käsittelyä varten kerättiin primääripisteet jakautumataulukoihin, erikseen kunkin ryhmän pistemäärät ja lisäksi koko koehenkilöstön jakautumat. Tämän jälkeen kiinnitettiin huomiota frekvenssikuvioiden muotoon. Eräiden lauselmien kohdalla todettiin kaksihuippuisuutta (esim. kuvio 6.). Ilmeisesti kaksihuippuisuuteen on ollut vaikuttamassa useampia tekijöitä. Samankin koehenkilöryhmän puitteisiin on saattanut kuulua kaksi erilaista osajoukkoa, joiden odotukset poikkeavat toisistaan. Ryhmää varioivina tekijöinä saattaisi olla esim. koehenkilöiden ikä tai sukupuoli. Toinen jakautuman kaksihuippuisuutta aiheuttava tekijä liittyy itse testiin, lähinnä variaabelin luonteeseen. Saattaa olla, että esitetyt lauseimat eivät mittaakaan yhtä ainoata perusvariaabelia. Lauselman saattaa merkitä eri yksilöille erilaista sisältöä riippuen kunkin henkilökohtaisesta viitekehuksesta. Frekvenssikuvioiden kaksihuippuisuus oli kuitenkin niin vähäistä, että normaalista poikkeavan jakautumisen ei katsottu muuttavan korrelaatioiden arvoja eikä vaikuttavan korrelaatioihin perustuviin johtopäätöksiin.

Enemmän esiintyi jakautumissa vinoutta, joka on saattanut johtua osatehtävien ominaisuudesta erotella vain joko erittäin positiiviset tai erittäin negatiiviset odotukset. Skaala-analyysia varten hylättiin ne osatehtävät, joiden pistemäärät dikotomisoinnin yhteydessä jakautuivat niin, että toiseen kategoriaan tuli yli 80 % pisteistä (Karlsson 1965, s. 338). Tällä perusteella hylättiin seuraavat osatehtävät: 29, 75 ja 77.

3. 3. 3. 2. Skaalojen konsistenssi

Olemme jo todenneet (s. 39), että väitelauselmiin annetuissa vastauksissa esiintyy usein epäjohtonmukaisuutta ja samalla mainittiin eräitä konsistenssia rajoittavia syitä. Esikokeita selostavassa kappaleessa (s. 42) mainittiin, että skaalojen sisäistä yhtenäisyyttä tutkittiin laskemalla osatehtävien interkorrelaatiot. Lopullisiin mittareihin valittiin ne osiot, joiden korrelaatiot olivat keskimäärin korkeimmat (Eskola 1967, s. 214).

Liitteessä 8. 7. on esitetty skaalojen osatehtävien väliset korrelaatiomatriisit. Skaaloissa 15. ja 17. on kahden osion interkorrelaatio negatiivinen, tosin lähellä nollaa.

3. 3. 3. 3. Skaalojen reliabiliteetti

Skaalojen osioiden interkorrelaatioista Fisherin z-arvoiksi muutettuina laskettiin kertoimien keskiarvot. Näistä taas r-arvoiksi muutettuina laskettiin Spearman—Brownin kaavan avulla reliabiliteettikertoimet (McNemar 1962, s. 299):

$$r_{xx} = \frac{m \cdot \bar{r}}{1 + (m-1) \bar{r}}, \text{ jossa}$$

m = osatehtävien lukumäärä

\bar{r} = interkorrelaatioiden keskiarvo

Kertoimet on esitetty korrelaatiomatriisien yhteydessä liitteessä 8. 7. Ne ovat tasoltaan samaa suuruusluokkaa kuin mitä skaalojen reliabiliteeteiksi asennetutkimuksissa (vrt. esim. Niskanen—Takala 1964) on saatu. Eräiden skaalojen reliabiliteettien heikkouteen on ollut ilmeisesti vaikuttamassa osatehtävien vähälukuisuus. Saattaa myös olla, että skaalojen osatehtävät eivät mittaa samaa perusvariaabelia.

3. 3. 3. 4. Skaalojen väliset riippuvuudet

Vaikka skaalojen osatehtävät oli laadittu niin, että ne rationaalisten kriteerien mukaan mahdollisimman hyvin edustaisivat perusvariaabelia ja vaikka niiden skaalautuvuutta oli jo esikokeissa koeteltu, saattaa kuitenkin olla, että ne mittaavat samaa asiaa. Skaalojen välisen yhteyden tutkimista varten laskettiin skaalojen korrelaatiokertoimet, joksi valittiin Pearsonin tulomomenttikerroin. Mukaan otettiin faktorianalyysia varten taustamuuttujat. Taulukossa 1. on esitetty opettajien ryhmästä saatu skaalojen korrelaatiomatriisi. Variaabelit 18—24 ovat seuraavat:

- 18. = Tarkastajan tulee olla myös kansakoulunopettaja (1 = kyllä; 2 = ei)
- 19. = Sukupuoli (1 = mies; 2 = nainen)
- 20. = Aviosäätty (1 = naimaton; 2 = naimisissa; 3 = leski; 4 = eronnut)
- 21. = Ikä (1 = —29 v.; 2 = 30—39 v.; 3 = 40—49 v.; 4 = 50—59 v.; 5 = 60-v.)
- 22. = Asuinpaikka (1 = kaupunki; 2 = kaupala; 3 = maalaiskunnan asutuskeskus; 4 = sivukylä)
- 23. = Koulusivistys (1 = kansakoulu; 2 = keskikoulu; 3 = ylioppilas; 4 = loppu-tutkinto)
- 24. = Ammattiluokitus (1 = I; 2 = II; 3 = III; 4 = IV)

Variaabeleissa 18. ja 19. esiintyy vain kaksi luokkaa, »eikä niiden kvantitatiivisesta erosta juuri voi puhua» (Vahervuo I 1952, s. 159). Tämän

Skalojen ja taustavariaabelien väliset korrelaatiot opettajien ryhmässä

1.																								
2.	-12																							
3.	18	-19																						
4.	-04	17	00																					
5.	-01	-07	15	35																				
6.	06	-12	35	06	27																			
7.	03	00	05	13	27	15																		
8.	02	-07	27	05	22	04	27																	
9.	-20	-04	14	03	12	03	37	26																
10.	-01	18	-12	20	26	09	15	-01	00															
11.	00	33	-18	26	-02	04	04	-06	-07	08														
12.	09	-01	-02	-08	-11	03	02	-04	-16	03	03													
13.	-06	08	09	22	28	09	00	03	-15	09	11	00												
14.	-22	21	-04	-05	-12	-25	-20	03	11	-01	-01	-22	-06											
15.	-10	20	-13	32	25	-03	13	02	-08	29	30	10	22	00										
16.	-13	07	-10	06	18	-02	10	11	-10	08	08	08	14	-03	39									
17.	-41	02	-26	05	-04	-09	-06	-20	00	02	03	-04	03	01	17	26								
18.	-08	04	11	-15	-03	04	05	05	07	09	10	02	-08	05	05	09	03							
19.	14	-07	11	-01	04	13	-06	01	-06	07	00	06	09	-08	02	-14	-14	-21						
20.	-07	01	-01	12	04	04	-07	09	-11	03	13	09	-08	-09	03	00	03	16	03					
21.	-11	-06	24	02	10	04	05	25	-01	-15	-03	02	08	-11	01	-01	-03	10	11	25				
22.	00	-02	06	07	08	00	06	13	09	-05	-06	-18	01	22	-02	-01	00	-02	04	-04	-12			
23.	00	12	-11	-03	-07	-04	-13	-13	-08	00	-04	01	-07	12	-01	05	-06	-05	06	-10	-30	-13		
24.	07	-15	10	00	03	04	13	11	06	03	00	07	05	-16	-03	-07	03	04	-04	10	27	08	-87	
							P	.05	.01	.001														
							Korrelaatioiden merkitsevyys	.14	.19	.24														

vuoksi ei näihin biseriaalisiin variaabeleihin voida soveltaa korrelaatiomatriisiin merkittyjä merkitsevyyden rajoja.¹⁾

Yleisenä havaintona voidaan sanoa, että skaalojen väliset korrelaatiot ovat pieniä, vain n. 21 % niistä ylittää arvon .20. Tämä viittaa siihen, että skaalat mittaavat toisistaan varsin riippumattomia dimensioita.

3. 3. 4. *Koehenkilöstö*

Erilaisia väestöryhmiä koskevissa tutkimuksissa ryhmien muodostamat perusjoukot ovat yleensä niin suuria, että tutkimuksen piiriin on melko mahdotonta saada kaikkia ryhmiin kuuluvia jäseniä. Tällöin on turvauduttava vain perusjoukosta poimittuun edustavaan otokseen.

Tähän tutkimukseen otetuista ryhmistä kaksi, tarkastajien ja koulu-neuvosten ryhmät ovat niin pieniä, että otannan suorittamista ei pidetty tarpeellisena. Sen sijaan muiden ryhmien osalta otantaa pidettiin välttämättömänä. Suurimmista ryhmistä (vanhemmat, johtokunnat, opettajat) päätettiin poimia niin suuri otos, että taustatietojen perusteella muodostettavien pienempien osaryhmienkin (esim. miehet — naiset) vertailu antaisi luotettavia tietoja. Riittävänä pidettiin, ottaen huomioon kyselylomakkeiden palauttamisessa yleensä ilmenevä kato, 225:n koehenkilön määrää.

Opettajien ryhmä saatiin tasavälistä otantaa käyttäen. Vuoden 1966 kansakoulukalenterissa olevasta opettajien aakkosellisesta nimiluettelosta poimittiin joka 97:s opettaja. Tämä poimintaväli vastasi opettajien kokonaismäärän ja sen otoksen suhdetta. Lähtökohta määrättiin arpomalla. Otokseen sattuneita ruotsinkielisiä opettajia ei hyväksytty, vaan siirryttiin samaa poimintaväliä käyttäen luettelossa eteenpäin, kunnes tultiin suomenkieliseen opettajaan. Täten perusjoukoksi tuli suomenkielisten kansakoulunopettajien ryhmä.

Vanhempien ja johtokuntien otantaan liittyi vaikeampi pulma. Vastaavanlaista nimiluetteloa, jota opettajien otannassa käytettiin, ei ollut olemassa. Eri menetelmien käyttökelpoisuutta ja toteuttamismahdollisuutta arvioitaessa päädyttiin siihen, että otanta suoritetaan samojen opettajien avulla, jotka otannassa oli saatu opettajien edustajiksi. Tällä katsottiin saavutettavan ainakin kaksi etua: 1) Otokseen mukaan tulevat jakaantuvat maantieteellisesti samoille seuduille, kuin opettajatkin, joten

¹⁾ Kertoimen valinnan tarkempi perustelu on sivulla 89—90.

voidaan olettaa ekologisten ja etnologisten komponenttien eliminoituvan pois tuloksia varioivina tekijöinä. 2) Varmistauduttiin siitä, että vanhempien ryhmään saadaan todella oppilaiden isät ja äidit. Ilmeisesti heitä kiinnostaa tarkastaja enemmän ja heidän reaktiovalmiutensa on helpommin viritettävissä kuin esim. vanhempien, joiden lapset eivät vielä ole koulussa.

Jokaiselle opettajalle lähetettiin kolme kyselylomaketta ja opettajaa pyydettiin täyttämään niistä yhden sekä antamaan toisen kappaleen oppilaalle, isälle tai äidille (lomakkeita postitettaessa viivattiin joka toisesta kirjeestä yli sana »isälle», joka toisesta sana »äidille») vietäväksi. Jotta vanhempien ja johtokunnan jäsenten valintaan ei olisi päässyt vaikuttamaan mitkään opettajasta riippuvat tekijät, pyydettiin opettajaa antamaan vanhempien lomake oppilaalle, joka sukunimen ja tarvittaessa lisäksi etunimen perusteella oli aakkosjärjestyksessä ensimmäisenä. Samoin tuli johtokunnan lomakkeen antaa sille jäsenelle, joka sukunimen perusteella oli aakkosjärjestyksessä ensimmäinen, ei kuitenkaan opettajajäsenelle. Kaupunkien kansakoulujen johtokunnille tarkoitettut lomakkeet lähetettiin johtokuntien sihteerien välityksellä, koska oletettiin, että kaikki opettajat eivät tiedä johtokunnan jäsenten nimiä.

Jokaisen kyselylomakkeen liitteenä oli osoitteella varustettu kirjekuori lomakkeen palauttamista varten. Vastajaan tuli palauttaa lomake suoraan lähettäjälle ja jokainen tiesi jo lomaketta täyttäessään, että annetut vastaukset eivät tule sivullisten tietoon.

Opettajien otannassa otokseen tuli opettajia 24:stä kaupungista, 9:stä kauppalasta ja 113:sta maalaiskunnasta. Edellä viitattujen ekologisten tekijöiden perusteella päätettiin kunnanvaltuutettujen ryhmän otokseen poimia samojen kuntien kunnallisvaltuustojen puheenjohtajat.

Keskikoulujen lehtoreista ei ollut nimiluetteloa käytettävissä. Sen sijaan vuoden 1966 kansakoulukalenterissa oli keskikoulujen aakkosellinen luettelo. Otanta ratkaistiin siten, että koulujen johtajien välityksellä annettiin koulujen luettelon mukaisessa järjestyksessä joka toiselle koululle yhden ja joka toiselle kahden lehtorin vastattavaksi kyselylomake. Lähtökohta ratkaistiin arvalla. Johtajan tuli antaa lomakkeet lehtoreille, jotka sukunimen ja tarvittaessa lisäksi etunimen perusteella olivat aakkosjärjestyksessä ensimmäisinä.

Opettajakokelaita edustavaksi ryhmäksi valittiin Jyväskylän yliopiston opettajainvalmistuslaitoksen II vuosikurssin opiskelijat. Vaikka tällaisen harkintänäytteen perusteella saatuja tunnuslukuja ei voida pitää luotettavina perusjoukon tunnuslukuina, katsottiin näytteen olevan käyttökelpoisen, koska tarkoituksena oli vain viitteen saaminen siitä, ovatko

tarkastajaan kohdistuvat odotukset opiskeluvaiheessa samanlaisia kuin myöhemmin opettajana.

Kuvio 5. esittää opettajien otoksen jakaantumisen. Koska vanhempien, johtokuntien ja kunnanvaltuutettujen otanta perustui opettajien otokseen, on kuviossa esiintyvän jakaantumisen katsottava vastaavan myösedellä mainittujen muiden ryhmien otoksen jakaantumista. Voitaneen katsoa, että otannalla saadut paikkakunnat jakaantuvat riittävän tasaisesti yli koko maan.

3. 3. 5. Perusjoukkojen näytteet

Kyselylomakkeet postitettiin maaliskuun 10. päivänä 1966. Jokaisen lomakkeen mukaan oli liitetty professori Annika Takalan kirje, jossa vedottiin koehenkilöstön apuun tutkimuksen onnistumiseksi. Opettajakokelaat täyttivät lomakkeen samanaikaisesti yliopiston luentosalissa tutkimuksen suorittajan valvonnan alaisena. Aikaa vastaamiseen oli varattu yksi tunti. Kymmenen päivää myöhemmin postitettiin kaikille, opettajakokelaita ja kouluneuvoksia lukuunottamatta, vielä »karhumakirje», jossa korostettiin lomakkeen täyttämisen ja palauttamisen tärkeyttä. Kouluhallituksen pääjohtajan toimesta esitettiin sama asia suullisesti kouluneuvoksille.

Taulukosta 2. käy selville palautettujen lomakkeiden määrät ryhmitäin ja sama prosentteina.

Taulukko 2.

Kyselylomakkeiden palauttaminen

	Lähetetty kpl	Palautettu kpl	Palautus- %
Vanhemmat	224	184	82.1
Johtokunnat	224	189	84.4
Op-kokelaat	126	96	76.2
Opettajat	224	201	89.7
Lehtorit	128	112	87.5
Kunnanvaltuutetut	146	109	74.7
Tarkastajat	69	62	89.9
Kouluneuvokset	21	15	71.4
	1 162	968	83.3

Palauttamatta jättäneitä oli keskimäärin n. 17 %. Tulosta on pidettävä varsin tyydyttävänä. Opettajakokelaiden katoryhmä on laskettu koko II

vuosikurssin opiskelijamäärästä. Katoryhmä muodostui sairauden tai muiden syiden vuoksi poisjääneistä opiskelijoista. Testin esittämisestä ei heillä ollut etukäteen tietoa. Kouluneuvosten ja kunnanvaltuutettujen katoryhmä on jonkin verran suurempi kuin muiden ryhmien ja näiden ryhmien todelliset mielipiteet saattavat erota vastanneiden mielipiteistä vähän enemmän kuin mitä vastaavat erot ovat muissa ryhmissä.

Lomakkeiden paulattamisen jälkeen tarkistettiin, oliko kaikkiin kysymyksiin vastattu ja olivatko myös vastaajan taustatiedot niin täydelliset, että ne voitaisiin hyväksyä analyysiin mukaan. Jos lomakkeissa oli jokin yksityinen kysymys jäänyt vastaamatta, lomaketta ei hylätty, vaan tulkittiin vastaajan tarkoittaneen tällöin keskimmäistä vaihtoehtoa eli pistemäärää 3 (= en osaa sanoa, yhdentekevää). Vaillinaisesti täytetyistä lomakkeista hylättiin kaikkiaan 42, joten analyysiin jäi 926 koehenkilön vastaukset.

Taulukosta 3. näkyy koehenkilöstön jakautuminen sukupuolen mukaan.

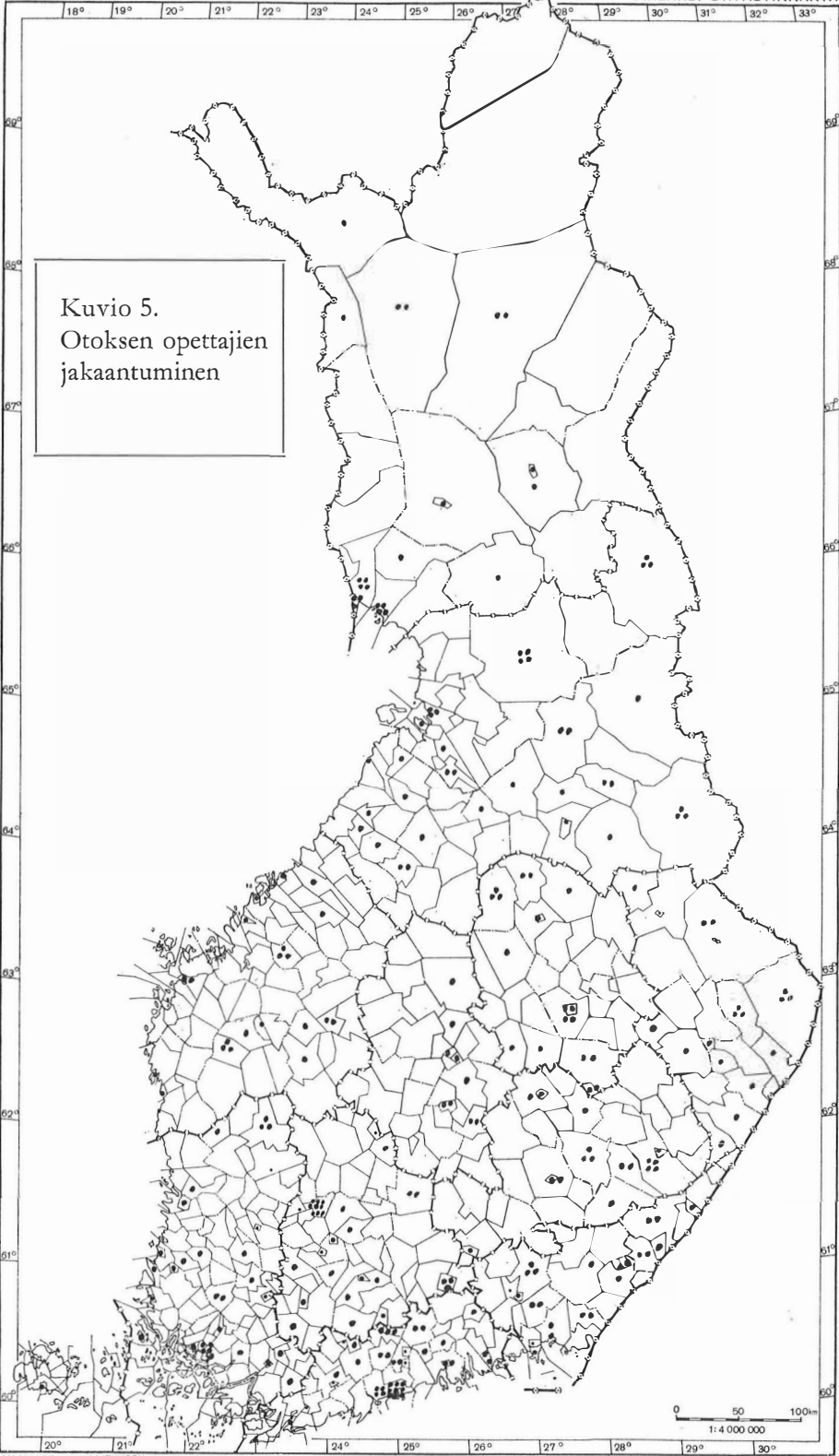
Taulukko 3.

Koehenkilöstön sukupuoli

	Mies		Nainen		Yht.
	N	%	N	%	N
V	87	50.6	85	49.4	172
J	143	81.3	33	18.7	176
Op-k	46	49.5	47	50.5	93
O	80	42.1	110	57.9	190
L	54	48.2	58	51.8	112
K	107	100.0	—	—	107
T	61	100.0	—	—	61
Khs	15	100.0	—	—	15
	593	64.0	333	36.0	926

Miehiä on koehenkilöstön koko määrässä 28 % enemmän kuin naisia. Tämä ero selittyy sillä, että kolmessa ryhmässä (K, T, Khs) ei ollut yhtään naista. Myös johtokuntien edustajissa on valtaosa (81.3%) miehiä. Tämä vastannee yleensä johtokuntien kokoonpanoa, seitsemästä jäsenestä on usein vain yksi nainen. Muissa ryhmissä on kumpaakin sukupuolta karkeasti ottaen yhtä paljon.

Koehenkilöstön jakautuminen aviosäädyn perusteella selviää taulukosta 4. Vastaajista oli 82.2 % avioliitossa. Leskien ja eronneiden osuus oli vähäinen, yhteensä vajaat 2 %.

Taulukko 4.

Koehenkilöstön aviosääty

	Naimaton		Naimisissa		Leski		Eronnut		Yht.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N
V	—	—	170	98.8	1	0.6	1	0.6	172
J	—	—	174	99.0	1	0.5	1	0.5	176
Op-k	74	79.6	19	20.4	—	—	—	—	93
O	33	17.4	149	78.4	6	3.2	2	1.0	190
L	36	32.1	73	65.2	—	—	3	2.7	112
K	—	—	106	99.1	1	0.9	—	—	107
T	3	4.9	57	93.5	—	—	1	1.6	61
Khs	1	6.7	14	93.3	—	—	—	—	15
	147	15.9	762	82.2	9	1.0	8	0.9	926

län perusteella jaettiin koehenkilöt viiteen ryhmään: 1) alle 30-vuotiaat, 2) 30—39-vuotiaat, 3) 40—49-vuotiaat, 4) 50—59-vuotiaat ja 5) 60-vuotiaat ja sitä vanhemmat. Taulukosta 5. selviää koehenkilöiden sijoittuminen mainittuihin ikäryhmiin.

Taulukko 5.

Koehenkilöstön ikä

	—29 v		30—39 v		40—49 v		50—59 v		60 v—		Yht.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
V	10	5.8	70	40.7	67	39.0	22	12.8	3	1.7	172
J	1	0.6	45	25.6	86	48.8	32	18.2	12	6.8	176
Op-k	93	100.0	—	—	—	—	—	—	—	—	93
O	46	24.2	73	38.4	32	16.8	29	15.3	10	5.3	190
L	59	52.7	43	38.4	6	5.3	3	2.7	1	0.9	112
K	—	—	5	4.7	32	30.0	54	50.4	16	14.9	107
T	—	—	10	16.4	16	26.3	28	46.0	7	11.3	61
Khs	—	—	2	13.3	1	6.7	8	53.3	4	26.7	15
	209	22.6	248	26.8	240	25.9	176	19.0	53	5.7	926

Vähiten on koehenkilöitä vanhimpien ryhmässä (5.7 %). Opettajakokelaat sijoittuvat kaikki alle 30-vuotiaiden ryhmään, kun taas kunnantvaltuutettujen, tarkastajien ja kouluneuvosten ryhmissä ei ole yhtään alle 30-vuotiaista. Lehtorien ryhmässä kiinnittyy huomio siihen, että yli puolet (52.7 %) lehtoreista on alle 30-vuotiaita ja 91.1 % alle 40-vuotiaita. Otannalla saadut lehtorit edustavat siis yleensä verrattain nuorta joukkoa. Tämä selittyy sillä, että koko kunnallinen keskikoulu on koulu-
muotona melko uusi. Tämän tyyppisiä keskikouluja on voitu perustaa, kuten aikaisemmin on jo todettakin, vasta v. 1946 annetun lain nojalla.

Koehenkilöstön jakautuminen asuinpaikan mukaan selviää taulukosta 6.

Taulukko 6.

Koehenkilöstön asuinpaikka

	Kaupunki		Kauppala		Maalaiskunta		Kylä		Yht. N
	N	%	N	%	N	%	N	%	
V	39	22.7	8	4.6	33	19.2	92	53.5	172
J	30	17.0	11	6.2	36	20.5	99	56.3	176
Op-k	39	41.9	9	9.7	18	19.4	27	29.0	93
O	40	21.1	10	5.3	51	26.8	89	46.8	190
L	2	1.8	—	—	101	90.2	9	8.0	112
K	12	11.2	6	5.6	42	39.3	47	43.9	107
T	57	93.4	2	3.3	2	3.3	—	—	61
Khs	15	100.0	—	—	—	—	—	—	15
	234	25.3	46	4.9	283	30.6	363	39.2	926

Vajaalla kolmanneksella (30.2 %) koehenkilöistä on asuinpaikkana urbaaninen ympäristö. Suurimman ryhmän muodostavat maalaiskuntien sivukylissä asuvat. Lehtorien asuinpaikka määräytyi pääasiassa kunnallisten keskikoulujen sijaintipaikan perusteella. Näistä kouluista vain yksi oli kaupungissa (Jyväskylä), muut maalaiskunnissa ja lähinnä niiden keskuspaikoissa.

Taulukko 7. osoittaa koehenkilöstön jakautumisen koulusivistyksen perusteella.

Taulukko 7.

Koehenkilöiden koulusivistys

	Kansakoulu		Keskikoulu		Ylioppilas		Loppitutkinto		Yht. N
	N	%	N	%	N	%	N	%	
V	142	82.6	17	9.9	12	6.9	1	0.6	172
J	141	80.1	21	11.9	7	4.0	7	4.0	176
Op-k	—	—	—	—	93	100.0	—	—	93
O	34	17.9	61	32.1	90	47.4	5	2.6	190
L	2	1.7	1	1.0	81	72.3	28	25.0	112
K	89	83.2	4	3.7	6	5.6	8	7.5	107
T	—	—	—	—	—	—	61	100.0	61
Khs	—	—	—	—	—	—	15	100.0	15
	408	44.1	104	11.2	289	31.2	125	13.5	926

Jako on toimitettu kansakoulu—oppikoulu-linjan perusteella, ammatillisia ja vapaan kansansivistyksen piiriin kuuluvia opintoja ei ole otettu

huomioon. Ensimmäiseen ryhmään on otettu kaikki ne, jotka eivät ole suorittaneet keskikoulun tutkintoa, toiseen ryhmään keskikoulun ja lukion luokkia, mutta ei ylioppilastutkintoa suorittaneet ja kolmanteen ryhmään ylioppilastutkinnon mutta ei akateemista loppututkintoa suorittaneet. Neljänteen ryhmään on otettu kaikki loppututkinnon suorittaneet. Viimeksi mainittuun ryhmään on luettu myös kaikki kansakoulun-tarkastajat, vaikka osa heistä onkin loppututkinnon sijasta suorittanut 4. 6. 31 kansakoulun järjestysmuodosta annetun asetuksen 34 §:ssä määrättyt filosofian kandidaattitutkintoa vastaavat tutkinnot.

Ammatin perusteella koehenkilöstö jaettiin neljään luokkaan Kyöstiön suorittaman ammattiluokituksen mukaisesti (Liite 8. 10.). Taulukko 8. osoittaa koehenkilöstön sijoittumisen näihin luokkiin.

Taulukko 8.

Koehenkilöiden ammatti

	I		II		III		IV		Yht.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N
V	14	8.1	69	40.1	49	28.5	40	23.3	172
J	21	11.9	113	64.2	30	17.1	12	6.8	176
Op-k	93	100.0	—	—	—	—	—	—	93
O	94	49.5	95	50.0	1	0.5	—	—	190
L	108	96.4	4	3.6	—	—	—	—	112
K	18	16.8	77	72.0	11	10.3	1	0.9	107
T	61	100.0	—	—	—	—	—	—	61
Khs	15	100.0	—	—	—	—	—	—	15
	424	45.8	358	38.7	91	9.8	53	5.7	926

Suurimmaksi ryhmäksi (45.8 %) muodostui ylin luokka ja alempiin luokkiin siirryttäessä koehenkilöiden määrä yhä pieneni. Prosentuaalisesti eniten (23.3 %) oli IV luokkaan eli ammattitaidottomaan työväestöön kuuluvia vanhempien ryhmässä. Opettajakokelaat luettiin ylimpään luokkaan heidän tulevan ammattinsa perusteella.

Matrikkelitietojen puuttuessa ei kaikkien ryhmien osalta voida tutkia näytteiden edustavuutta. Opettajien ryhmää voidaan kuitenkin verrata opettajien perusjoukkoon niiden tietojen nojalla, jotka opettajistosta on saatu kouluhallituksen toimesta opettajarekisteriä varten 15. 11. 67 suoritettussa tietojen keruussa. Taulukossa 9. on esitetty kansakoulunopettajan tutkinnon suorittaneiden opettajien (poisluettuna Keski-Suomen läänin opettajat, N = 18336) ja opettajien näytteen (N = 190) prosentitset jakautumat sukupuolen, aviosäädyn, iän ja koulusivistyksen mukaan.

Taulukko 9.

Opettajien (Tiedot Khnen opettajarekisteristä) ja opettajien näytteen prosenttiset jakautumat sukupuolen, aviosäädyn, iän ja koulusivistyksen mukaan

		Näyte %	Opettajarekisteri %
Sukupuoli:	miehet	42.1	43.0
	naiset	57.9	57.0
Aviosääty:	naimaton	17.4	17.3
	naimisissa	78.4	78.3
	leski	3.2	2.5
	eronnut	1.0	1.8
Ikä:	—29 vuotiaat	24.2	16.7
	30—39 »	38.4	40.2
	40—49 »	16.8	23.4
	50—59 »	15.3	14.0
	60— »	5.3	5.7
Koulusivistys:	kansakoulu	17.9	20.8
	keskikoulu	32.1	28.1
	ylioppilas	50.0	51.0

Vertailu osoittaa, että opettajarekisteristä saadut jakautumat vastaavat verrattain hyvin näytteen jakautumia. Suurimmat erot ovat ikäryhmien kohdalla. Selvinä virhelähteinä voidaan pitää tietojen keruun välistä aikaeroa (n. 1v 8 kk) ja opettajien pätevyyteen liittyvää tekijää. Opettajarekisterissä ovat vain kelpoisuuden omaavat opettajat, näytteeseen tulivat myös epäpätevät ja väliaikaiset opettajat, joita otannan aikana oli vielä enemmän kuin tietoja opettajarekisteriin kerättäessä. Myös vastamatta jättäneiden eli ns. kadon osuus heikentää näytteen edustavuutta. Mainitut virhelähteet ovat ilmeisesti aiheuttaneet jakautuman vääristymistä ikää ja koulusivistystä koskevalta osalta. Mutta kun näyte ei eroa merkittävästi opettajarekisterin tiedoista sukupuolen ja aviosäädyn osalta, voidaan olettaa, että eroavuus iän ja koulusivistyksen suhteen ei ole varteenotettavaa ja että näytteen edustavuus on riittävä.

IV TULOKSIA

Tulosten esittelyssä noudatetaan seuraavaa järjestystä: Ensin selostetaan yleisen työhypoteesin testaus ja varianssianalyysin antama tulos. Tämän jälkeen selvitetään ne tulokset, jotka skaala-analyysin avulla on saatu tarkastajan työhön liittyvistä odotuksista. Kolmanneksi esitetään attribuutteja koskeva osa ja lopuksi muut erilliset tulokset.

4. 1. ROOLIODOTUSTEN EROJEN ILMENEMINEN

Asettamamme työhypoteesin mukaan eri roolinmäärittäjäryhmien tarkastajaan kohdistamissa odotuksissa on eroja. Taulukossa 10. on esitetty varianssianalyysin antama tulos. Huomaamme, että vain yhden skaalan kohdalla (Skaala 12. Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa) ryhmien pisteluvut eroavat toisistaan niin vähän, että H_0 :n todennäköisyys on suurempi kuin 5 %. Kun on ilmeistä, että tähän skaalaan otettuja osioita ei ole onnistuttu muodostamaan niin, että ne mittaisivat samaa ulottuvuutta, ja kun skaalan reliabiliteetti on jäänyt perin matalaksi, emme tämän skaalan antamista tuloksista tee myöskään johtopäätöksiä. Verrattain vähäisiä eroja näyttää olevan myös ohjauksen ja neuvonnan merkitystä koskevassa skaalassa (Skaala 4.) ja kritiikin objektiivisuutta

Taulukko 10.

Skaalojen varianssianalyysi

Skaala 1: Kouluhallituksesta riippuvuuden korostaminen

Variaatiolähde		Neliö- summat SS	Vapaus- asteet df	Keski- neliöt s ²	F	p	
Luokkien väl.	= C	400.49	7.	57.21	5.17		.001
Luokkien sis.	= W	10108.27	914.	11.06			
Kokonaisvar.	= T	10508.76	921.				

Skaala 2: Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	206.46	7.	29.49	8.98	p	.001
W	3003.45	914.	3.29			
T	3209.91	921.				

Skaala 3: Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	2994.70	7.	427.81	48.99	p	.001
W	7981.14	914.	8.73			
T	10975.84	921.				

Skaala 4: Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	95.43	7.	13.63	2.44	p	.05
W	5097.86	914.	5.58			
T	5193.29	921.				

Skaala 5: Tarkastuskäyntien hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	1342.32	7.	191.76	21.69	p	.001
W	8080.29	914.	8.84			
T	9422.61	921.				

Skaala 6: Yllätystarkastusten hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	3266.67	7.	466.67	49.52	p	.001
W	8613.28	914.	9.42			
T	11879.95	921.				

Skaala 7: Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	1253.42	7.	179.06	19.07	p	.001
W	8583.16	914.	9.39			
T	9836.58	921.				

Skaala 8: Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	1565.60	7.	223.66	31.95	p	.001
W	6997.30	914.	7.00			
T	7962.90	921.				

Skaala 9: Kritiikin julkisuuden hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	3583.02	7.	511.86	47.30	p	.001
W	9891.24	914.	10.82			
T	13474.27	921.				

Skaala 10: Kritiikin objektiivisuuden korostaminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	140.26	7.	20.04	3.66	p	.01
W	5003.73	914.	5.47			
T	5143.99	921.				

Skaala 11: Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	500.29	7.	71.47	15.54	p	.001
W	4202.64	914.	4.60			
T	4702.93	921.				

Skaala 12: Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa

	SS	df	s ²	F	p	
C	35.62	7.	5.09	1.26	p	.10
W	3678.77	914.	4.02			
T	3714.39	921.				

Skaala 13: Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	550.10	7.	78.59	11.14	p	.001
W	6449.91	914.	7.06			
T	7000.01	921.				

Skaala 14: Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	863.62	7.	123.37	10.07	p	.001
W	11202.51	914.	12.26			
T	12066.12	921.				

Skaala 15: Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	168.94	7.	24.13	7.51	p	.001
W	2936.86	914.	3.21			
T	3105.80	921.				

Skaala 16: Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen

	SS	df	s ²	F	p	
C	163.46	7.	23.35	4.47	p	.001
W	4776.97	914.	5.23			
T	4940.43	921.				

Skaala 17: Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä

	SS	df	s ²	F	p	
C	486.59	7.	69.51	5.95	p	.001
W	10681.07	914.	11.69			
T	11167.66	921.				

koskevassa skaalassa (Skaala 10.), vaikka tilastollisesti erot ovat merkitseviä, edellisessä 5 %:n ja jälkimmäisessä 1 %:n tasolla. Mitä suurempi F on, sitä pienemmällä erehtymisriskillä voidaan hylätä nollahypoteesi ja päätellä, että ryhmien odotuksissa on todella eroja (Eskola 1967, ss. 298—299). F-suhteen perusteella näyttää suurimmat erot olevan seuraavissa skaaloissa:

Skaala		F
6.	Yllätystarkastusten hyväksyminen	49.52
»	3. Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen	48.99
»	9. Kritiikin julkisuuden hyväksyminen	47.30
»	8. Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen	31.95
»	5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen	21.69
»	7. Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen	19.07
»	11. Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen	15.54
»	13. Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen	11.14
»	14. Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen	10.07

Kun kuitenkin kaikissa skaaloissa, mainittua skaalaa 12. lukuunottamatta, ryhmien pistelukujen erot ovat merkitseviä asettamallamme 5 %:n riskitasolla, ja neljäntoista skaalan osalta ryhmien pisteluvut eroavat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p < .001$), voidaan päätellä, että kaikkien tutkimuksen kohteina olevien tarkastajan tehtävä- ja velvoitusryhmien osalta eri roolinmäärittäjäryhmät asettavat tarkastajaan nähdessä erilaisia odotuksia.

Vaikka varianssianalyysillä todettujen erojen tarkempi selvittely esitetäänkin tuonnempana, voidaan jo nyt kuitenkin todeta, että suurimmat eroavuudet eri ryhmien odotuksissa liittyvät kouluille suoritettavien tarkastuskäyntien eri funktioihin.

4. 2. TARKASTAJAN TYÖHÖN LIITTYVÄT ODOTUKSET

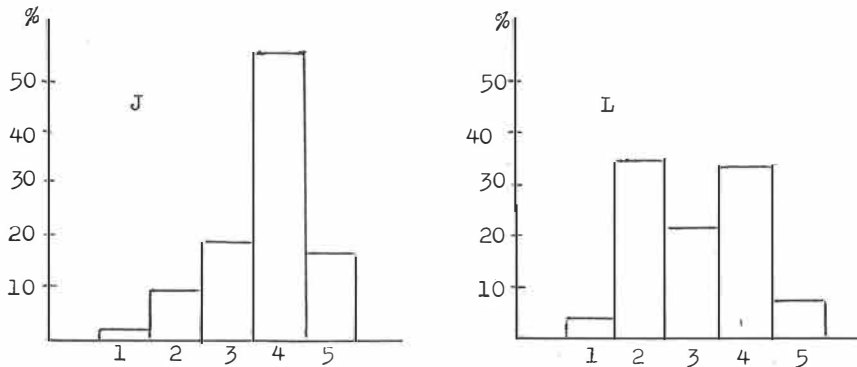
4. 2. 1. *Tuloskäsitteilyn yleinen kulku*

Tulosten tulokinnassa käytettyä menetelyä valaistaan seuraavassa esimerkillä, joka on saatu johtokuntien ja lehtorien vastauksista lauselmahan »Tarkastajan tulisi tarkastaa piirinsä koulut tähänastista useammin» (variaabeli 2.).

Kuviossa 6. esitetyt histogrammat osoittavat johtokuntien ja lehtoreiden vastausten prosentuaalisen jakautumisen eri vastausvaihtoehtoihin.

Kuvio 6.

Johtokuntien ja lehtorien vastausten jakautumat lauselmaan 2

Kyselylomakkeessa oli eri kategorioille annettu seuraavat merkitykset:

- 1 = ehdottomasti eri mieltä
- 2 = eri mieltä
- 3 = en osaa sanoa
- 4 = samaa mieltä
- 5 = ehdottomasti samaa mieltä

Lauselma kuuluu skaalaan, jolla pyritään selvittämään, miten eri ryhmät hyväksyvät tarkastuskäynnit. Lähtökohtana on tällöin olettaus, että henkilö, joka ilmoittaa olevansa asiassa ehdottomasti samaa mieltä, suhtautuu positiivisesti tarkastuskäynteihin ja odottaa, että niitä suoritetaan usein. Eri mieltä oleva suhtautuu tarkastuskäynteihin negatiivisesti. Vaihtoehdon 3 (= en osaa sanoa) valinnan suhtautumista voidaan pitää neutraalina, ja vastausta voitaisiin perustellusti tulkita niinkin, että vastaajalla ei ole mitään odotuksia tarkastuskäynteihin nähden.

Tässä tutkimuksessa käytetään seuraavanlaista tulkintaa. Esimerkkimme kohteena oleva, useasti toistuvien tarkastusten odotus käsitetään yksidimensionaaliseksi. Viiden vaihtoehdon varassa koehenkilö voi ilmoittaa odotuksensa intensiteetin. Suurimman pistemäärän saa henkilö, joka kiihkeimmin odottaa, että tarkastuksia tähänastista useammin suoritettaisiin. Kuvioista 6. voi jo suoraan nähdä, että johtokunnat odottavat voimakkaammin tarkastusten suorittamista kuin lehtorit. Asia tulee selvemmäksi, jos lasketaan kummankin ryhmän pistemäärien keskiarvo ja sen jälkeen tarkastetaan, onko keskiarvojen ero merkitsevä. Esimerkissämme johtokuntien keskiarvo on 3.76 ja lehtorien 3.08. Onko keskiarvojen

erotus sattuman aiheuttamaa, voidaan tutkia ns. t-testillä (Mills 1965, ss. 218—219). T:n arvoksi esimerkissämme saadaan 3.08 ja normaalijakautuman taulukoista voidaan lukea, että pistekeskiarvojen ero on merkitsevä (signifikaatiivinen) 1 %:n tasolla. Nollahypoteesi hylätään jo 5 %:n riskitasolla.

T-testin käyttö keskiarvojen erojen vertailussa nojautuu olettamukseen, että keskiarvojen perustana olevien pistemäärien jakautuma on normaali. Normaalijakautuma puolestaan edellyttää, että perusjoukko tai sen näyte on riittävän suuri. Kun ryhmiä on kahdeksan, saadaan vertailtavia pareja yhdestä skaalasta 28¹⁾ ja 16 skaalasta yhteensä 448 paria. Analyysin työläyden vuoksi luovuttiin kaikkien keskiarvoparien vertailusta ja matrisikuvauksesta. Seuraavassa kappaleessa esitetty analyysi perustuu asettelmaan: 1—3 ryhmää, joiden keskiarvot ovat ääriarvoja tai niitä lähellä/ muut ryhmät.

4. 2. 2. *Odotukset keskiarvojen perusteella*

Eri ryhmien skaalapistemäärien keskiarvot ja hajonnat on esitetty taulukossa 12_{1—2}. Seuraavassa tarkastellaan tuloksia näiden keskiarvojen perusteella.

Skaala 1. Kouluhallituksesta riippuvuuden korostaminen

Pistemäärien vertailu osoittaa, että alhaisimmat pisteiden keskiarvot ovat seuraavilla ryhmillä:

Tarkastajat	11.54
Kouluneuvokset	11.60
Kunnanvaltuutetut	11.88

Yllä mainittujen ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys näkyy taulukosta 11.

¹⁾ n(n-1) (Edwards 1957, s. 27)

Taulukko 11.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 1.

	t	p		t	p		t	p
V	4.00	.001	V	2.21	.05	V	3.89	.001
J	3.58	.001	J	1.93		J	3.48	.001
Op-k	2.70	.01	Op-k	1.63		Op-k	2.28	.01
T-O	3.90	.001	Khs-O	2.09	.05	K-O	3.91	.001
L	2.28	.05	L	1.26		L	1.98	.05
K	0.58		K	0.28		T	0.58	
Khs	0.06		T	0.06		Khs	0.28	

Vaikka kouluneuvosten pistekeskiarvo on pienempi kuin kunnanvaltuutettujen, oheisen taulukon mukaan näyttäisi siltä, että Khs:n ja muiden ryhmien keskiarvojen erot eivät ole niin merkitseviä kuin vastaavien ryhmien ja K:n väliset keskiarvojen erot. Ilmeisesti kouluneuvosten ryh-

Taulukko 12₁.

Skaalojen ja taustavariaabelien pistemäärien keskiarvot ja hajonnat

	Vanhemmat N = 172		Johtokunnat N = 176		Opettajakokelaat N = 93		Opettajat N = 190	
	K	s	K	s	K	s	K	s
1.	13.45	3.03	13.34	3.29	12.93	2.74	13.53	3.40
2.	10.59	1.90	11.50	1.66	10.36	1.68	10.58	1.83
3.	15.89	3.06	15.53	2.98	12.38	2.43	11.89	3.05
4.	19.63	2.21	20.03	1.88	20.23	2.38	19.86	2.60
5.	19.67	2.67	20.15	2.60	18.52	2.78	18.04	3.26
6.	16.16	2.60	15.38	2.99	13.03	3.15	12.13	3.44
7.	12.95	2.93	13.12	2.93	11.01	3.20	10.40	3.17
8.	12.74	2.75	12.80	2.67	9.80	2.62	10.70	2.46
9.	11.37	3.76	10.18	3.98	7.82	2.89	6.40	2.23
10.	15.44	2.38	16.28	1.84	16.67	2.13	15.70	2.60
11.	14.92	1.92	15.67	2.35	15.93	1.86	15.86	2.23
12.	19.16	1.92	19.26	1.94	18.63	1.71	19.17	2.12
13.	14.29	2.22	14.70	2.20	15.49	2.12	15.01	2.87
14.	8.73	3.11	9.78	3.82	11.62	2.90	10.70	3.36
15.	13.83	1.85	13.93	1.91	14.12	1.70	14.16	1.74
16.	14.07	2.02	13.76	2.34	15.07	1.92	13.94	2.29
17.	22.30	3.03	23.38	3.41	23.71	2.56	24.43	3.44
18.	1.30	.46	1.21	.41	1.02	.15	1.11	.31
19.	1.49	.50	1.20	.40	1.50	.50	1.58	.49
20.	2.02	.19	2.02	.17	1.20	.40	1.88	.48
21.	2.64	.84	3.05	.85	1.03	.18	2.39	1.16
22.	3.02	1.23	3.15	1.13	2.38	1.28	3.01	1.16
23.	1.25	.60	1.32	.73	3.00	.00	2.34	.80
24.	2.69	.93	2.18	.73	1.00	.00	1.51	.51

Taulukko 12₂.

	Lehtorit		Kunnanvaltuutetut		Tarkastajat		Kouluneuvokset	
	N = 112		N = 107		N = 61		N = 15	
	K	s	K	s	K	s	K	s
1.	12.84	3.53	11.88	3.61	11.54	3.60	11.60	3.74
2.	10.87	1.66	11.65	1.95	10.38	2.04	10.40	1.62
3.	11.77	2.92	15.72	3.01	13.48	2.77	13.53	3.18
4.	19.49	3.13	19.99	1.95	20.61	2.17	21.07	1.98
5.	16.68	3.79	19.94	2.66	20.38	2.98	20.33	2.09
6.	11.03	3.30	15.40	3.10	12.61	2.68	11.53	2.22
7.	11.29	3.30	13.43	2.81	12.26	3.01	13.40	3.34
8.	9.62	2.72	12.77	2.63	12.49	2.57	11.40	2.70
9.	7.22	3.04	10.68	3.76	7.02	2.43	6.73	2.14
10.	15.97	2.72	16.31	2.29	15.98	2.19	16.53	2.09
11.	14.34	2.08	16.48	2.32	17.03	1.78	14.73	2.57
12.	19.16	2.05	19.38	1.94	18.93	1.90	19.47	3.36
13.	12.82	3.47	14.07	2.75	14.02	3.07	16.33	1.89
14.	10.84	3.82	9.86	3.89	11.75	3.45	11.53	2.87
15.	14.57	1.86	14.03	1.40	15.39	1.95	15.53	1.63
16.	14.57	2.52	14.08	2.24	13.44	2.65	13.73	2.84
17.	24.18	4.29	23.78	3.42	24.08	3.46	23.80	3.66
18.	1.50	.50	1.42	.49	1.33	.47	1.40	.49
19.	1.52	.50	1.00	.00	1.00	.00	1.00	.00
20.	1.73	.60	2.02	.14	1.98	.34	1.93	.25
21.	1.61	.78	3.76	.76	3.52	.90	3.93	.93
22.	3.04	.39	3.16	.96	1.10	.39	1.00	.00
23.	3.21	.54	1.38	.89	4.00	.00	4.00	.00
24.	1.04	.19	1.96	.55	1.00	.00	1.00	.00

män N(umerus) on niin pieni, että t-arvojen laskemisessa käytetty kaava ei ole tämän ryhmän osalta ollut käyttökelpoinen (Mills 1965, s. 220). Tulkinnaassa lähdetäänkin siitä, että kaikkien kolmen ryhmän (T, Khs, K) taulukossa 11. tarkoitettujen riskitasot ovat toisiaan vastaavia.

Skaalan avulla on pyritty selvittämään, missä määrin eri ryhmät odottavat tarkastajan olevan päätöksenteossa riippuvaisen kouluhallituksesta. Tulos osoittaa, että tarkastajat, kouluneuvokset ja kunnanvaltuutetut pitävät tarkastajaa päätöksiä tehdessään suhteellisen riippumattomana, kun taas muut ryhmät korostavat suhteellisesti enemmän riippuvuutta, ääriryhminä vanhemmat ja opettajat. Tulosta voidaan yleistää sanomalla, että hallintotehtäviin osallistuvat ryhmät pitävät tarkastajan riippumattomuutta kouluhallituksesta keskimäärin suurempana kuin ne ryhmät, jotka eivät osallistu hallintotehtäviin. Voidaan edellyttää, että hallinnollista vallankäyttöä tuntevat ryhmät esittävät arviointinsa tämän kokemuksen

perusteella. Ne, jotka tuntevat tarkastajan toimintaa enemmän muista yhteyksistä, ovat kenties usein kokeneet, että tarkastaja vetoaa menette-lyyttensä tueksi kouluhallitukseen, tai sitten hän edustaa heille voimak-kaasti rooliin sitoutunutta ja vähäisessä määrin yksilönä toimivaa henki-löä.

Skaala 2. Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen

Keskiarvojen perusteella muista selvästi eroavat ryhmät ovat korkeim-man pistekeskiarvon (11.65) saanut kunnanvaltuutettujen ryhmä ja toi-seksi korkeimman (11.50) keskiarvon saanut johtokuntien ryhmä. Näi-den ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys on esitetty taulukossa 13.

Taulukko 13.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 2.

	t	p		t	p
V	4.47	.001	V	4.75	.001
J	0.69		Op-k	5.31	.001
Op-k	4.95	.001	O	5.01	.001
K— O	4.71	.001	J— L	3.13	.01
L	3.18	.01	K	0.69	
T	3.97	.001	T	4.25	.001
Khs	2.35	.05	Khs	2.46	.05

Skaala oli laadittu antamaan tietoa siitä, mitä eri ryhmät odottavat tar-kastajalta kunnan etujen ajamisen suhteen. Kouluhallituksen kohdalla keskiarvojen erotukset poikkeavat toisistaan melkein merkitsevästi, leh-torien merkitsevästi ja muiden ryhmien kohdalla erittäin merkitsevästi. Kunnanvaltuutetut ja johtokunnat odottavat siis keskimäärin enemmän kuin muut ryhmät, että tarkastaja ottaisi ratkaisuisaan huomioon myös kuntien edun. Kun toisaalta juuri kunnanvaltuutetut ja ainakin koulu-asioissa myös johtokunnat vastaavat kunnanhallintoon liittyvistä talou-dellisista ym. asioista, voimme tulosta yleistää sanomalla, että kunnan asioista päättävät hyväksyvät kunnan etujen ajamisen keskimäärin pa-remmin kuin muut ryhmät.

Skaala 3. Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen

Eri ryhmien keskiarvojen vertailussa kiinnittyy huomio niihin ryhmiin, joilla keskiarvo on alhainen. Alhaisimmat pisteiden keskiarvot ovat seuraavilla ryhmillä:

Lehtorit	11.77
Opettajat	11.89
Opettajakokelaat	12.38

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys on esitetty taulukossa 14.

Taulukko 14.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 3.

	t	p		t	p		t	p
V	11.25	.001	V	12.41	.001	V	9.52	.001
J	10.48	.001	J	11.50	.001	J	8.74	.001
Op-k	1.60		Op-k	1.35		O	1.35	
L—O	0.33		O—L	0.33		Op-k—L	1.60	
K	9.81	.001	K	10.40	.001	K	8.51	.001
T	3.72	.001	T	3.61	.001	'T'	2.58	.05
Khs	2.15	.05	Khs	1.99	.05	Khs	1.61	

Asteikossa on kysymys siitä, missä määrin tarkastajan tulee suorittaa opettajien ja koulun valvontaa. Tuloksen mukaan opetustyöhön osallistuvat ryhmät eivät hyväksy valvontaa yhtä suuressa määrin kuin muut. Eniten korostavat valvonnan tarpeellisuutta vanhemmat ja lähes yhtä suuresti kunnanvaltuutetut ja johtokunnat. Tulosta voidaan yleistäen kuvata sanomalla, että ne, joihin valvonta kohdistuu, suhtautuvat siihen kielteisemmin kuin ne, joille valvonta on uskottu, tai jotka katsovat siitä hyötyvänsä. Voidaan arvioida, että valvonta koetaan opettajan toiminnan vapautta rajoittavaksi. Vanhempien voidaan arvioida odottavan valvonnasta lapsilleen hyötyä ja kunnanvaltuutettujen odottavan tehokasta koulutointa. Tarkastajien voidaan arvioida korostavan valvonnan tarpeellisuutta, samoin myös kouluneuvosten, koska he itse osallistuvat valvonnan suorittamiseen.

Skaala 4. Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen

Alhaisin pistekeskiarvo (19.49) on lehtorien ryhmällä. Tämän ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys käy selville taulukosta 15.

Taulukko 15.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 4.

	t	p
V	0.44	
J	1.82	
Op-k	1.86	
L-O	1.10	
K	1.40	
T	2.47	.05
Khs	1.89	

Merkitseviä eroja ei ole. Kaikki ryhmät näyttävät olevan melko yksimielisiä ohjauksen ja neuvonnan merkityksestä. Sama tulos saavutettiin jo aikaisemmin varianssianalyysin avulla, jolla todettiin ryhmien erojen p.o. skaalassa olevan merkitseviä 5 %:n tasolla (Taulukko 10.). Koska keskiarvot ovat verrattain korkeita, osoittaa se kaikkien ryhmien myönteistä suhtautumista ohjaukseen ja neuvontaan. Tätä valaisee myös kuviossa 7₁ skaalaa 4. tarkoittavan pylvään korkeus. Ilmeisesti kaikki odottavat, että tarkastaja ohjaa ja neuvoo.

Skaala 5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen

Alhaisimmat pistekeskiarvot ovat seuraavilla ryhmillä:

Lehtorit	16.68
Opettajat	18.04
Opettajakokelaat	18.52

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys näkyy taulukosta 16.

Taulukko 16.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 5.

	t	p		t	p		t	p
V	7.77	.001	V	12.44	.001	V	3.29	.01
J	9.18	.001	J	9.59	.001	J	4.76	.001
Op-k	3.87	.001	Op-k	1.33		O	1.33	
L-O	3.32	.01	O-L	3.32	.01	Op-k-L	3.87	.001
K	7.30	.001	K	8.12	.001	K	3.67	.001
T	6.56	.001	T	5.32	.001	T	3.92	.001
Khs	3.63	.001	Khs	3.95	.001	Khs	2.39	.05

Opetustyöhön osallistuvat ryhmät näyttävät olevan vähiten myönteisiä tarkastuskäyntejä kohtaan. Näistäkin erottuu vielä selvästi lehtorien ryhmä (Kuvio 7₁), jonka keskiarvo (16.68) poikkeaa opettajienkin keskiarvosta (18.04) merkitsevästi ja opettajakokelaiden keskiarvosta (18.52) erittäin merkitsevästi. Kunnan ja valtion kouluhallintoviranomaiset näyttävät olevan melko yksimielisiä tarkastuskäyntien merkityksestä.

Skaala 6. Yllätystarkastusten hyväksyminen

Kuvio 7₁ osoittaa, että skaalan 6. diagramma on muodoltaan samankaltainen kuin valvonnan tarpeellisuuden korostamista kuvaava diagramma (skaala 3.). Huipun muodostaa vanhempien pylväs ja lähes samalle tasolle nousevat kunnanvaltuutettujen ja johtokuntien pylväät. Opetustyöhön osallistuvien ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys on esitetty taulukossa 17.

Taulukko 17.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 6.

	t	p		t	p		t	p
V	14.54	.001	V	7.90	.001	V	8.64	.001
J	11.71	.001	J	8.48	.001	J	5.99	.001
Op-k	4.39	.001	Op-k	1.51		O	2.11	.05
L-O	2.72	.01	O-L	2.72	.01	Op-k-L	4.39	.001
K	10.04	.001	K	8.20	.001	K	5.33	.001
T	3.19	.01	T	1.20		T	0.85	
Khs	0.57		Khs	0.95		Khs	2.31	.05

Näyttää siltä, että samat ryhmät, jotka korostavat valvonnan tarpeellisuutta, hyväksyvät yllättäen tehdyt tarkastuksetkin keskimäärin paremmin kuin muut ryhmät. Kouluhallintoviranomaiset näyttävät pitävän yllätystarkastuksia lähes yhtä vähän hyväksyttävänä kuin opetustyöhön osallistuvat ryhmätkin. V-, J- ja K-ryhmien keskiarvot eroavat muiden ryhmien keskiarvoista niin suuresti, että kysymys on olennaisesti konfliktista.

Skaala 7. Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen

Matalimmat pistekeskiarvot ovat seuraavilla ryhmillä:

Opettajat	10.40
Opettajakokelaat	11.01
Lehtorit	11.29

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys näkyy taulukosta 18.

Taulukko 18.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 7.

	t	p		t	p		t	p
V	7.43	.001	V	4.96	.001	V	4.42	.001
J	7.81	.001	J	5.42	.001	J	4.90	.001
Op-k	1.51		O	1.51		Op-k	0.61	
O-L	2.35	.05	Op-k-L	0.61		L-O	2.35	.05
K	6.77	.001	K	5.67	.001	K	5.13	.001
T	4.87	.001	T	2.41	.05	T	1.89	
Khs	4.49	.001	Khs	2.64	.01	Khs	2.30	.05

Opetustyöhön osallistuvat ryhmät näyttävät pitävän tarkastustilaisuuden julkisuutta keskimäärin vähemmän hyväksyttävänä kuin muut ryhmät. Kunnanvaltuutetut arvostavat julkisuutta eniten ja lähes yhtä paljon myös kouluneuvokset.

Skaala 8. Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen

Keskiarvojen perusteella näyttävät taas opetustyöhön osallistuvat ryhmät poikkeavan selvästi muista ryhmistä. Näiden keskiarvot ovat:

Lehtorit	9.62
Opettajakokelaat	9.80
Opettajat	10.70

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 19.

Taulukko 19.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 8.

	t	p		t	p		t	p
V	9.35	.001	V	8.41	.001	V	7.56	.001
J	9.75	.001	J	8.79	.001	J	8.08	.001
Op-k	0.48		O	2.82	.05	Op-k	2.82	.05
L-O	3.53	.001	Op-k-L	0.48		O-L	3.53	.001
K	8.67	.001	K	7.94	.001	K	6.90	.001
T	7.00	.001	T	6.24	.001	T	4.84	.001
Khs	2.36	.05	Khs	2.17	.05	Khs	0.97	

Näyttää siltä, että opetustyöhön osallistuvat ryhmät eivät pidä siitä, että tarkastaja kuulustelemalla oppilaita ja kokeita järjestäen pyrkii saamaan tietoa opetustyön tuloksista. Lehtorit näyttävät pitävän siitä vähiten. Ilmeisesti pelko epäonnistumisen paljastumisesta saa opettajan tehtäviin osallistuvat torjumaan aktiivisen tarkastuksen. Vanhemmat, johtokunnat, kunnanvaltuutetut ja tarkastajat näyttävät olevan melko yksimielisiä aktiivisen tarkastuksen merkityksestä (Kuvio 7₂).

Skaala 9. Kritiikin julkisuuden hyväksyminen

Alhaisimman pistekeskisarvon (6.40) on saanut opettajien ryhmä ja seuraavaksi matalimman (6.73) kouluneuvosten ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 20.

Taulukko 20.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 9.

	t	p		t	p
V	16.03	.001	V	7.52	.001
J	11.11	.001	J	5.39	.001
Op-k	2.25	.05	Op-k	1.70	
O—L	0.33		Khs—O	0.55	
K	10.77	.001	L	0.60	
T	2.10	.05	K	5.90	.001
Khs	0.55		T	0.42	

Näyttää siltä, että kunnan kouluasioista päättävät viranomaiset ja vanhemmat hyväksyvät opettajiin kohdistuvan kritiikin julkisuuden keskimäärin paremmin kuin muut ryhmät. Olisi odottanut, että johtokunnat, jotka käytännössä saattavat osallistua tarkastustilaisuuden aikana koululla pidettävään neuvottelutilaisuuteen, olisivat tulleet kritiikin julkisuuden hyväksymistä osoittavan pistemäärän kärkeen, mutta niin ei käynyt. Joidenkin kohdalla se saattaa olla osoitus hienotunteisuudestakin; mahdollisen negatiivisen arvostelun aikana he eivät haluaisi olla läsnä. Keskiarvot tässä skaalassa ovat yleensä erittäin alhaisia, mitä voitaneen pitää merkinä siitä, että mikään ryhmä ei pidä kritiikin julkisuutta erikoisen hyväksyttävänä. V-, J- ja K-ryhmien ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen suuruus oikeuttanee nytkin puhumaan olennaisesta konfliktista.

Skaala 10. Kriittikin objektiivisuuden korostaminen

Alhaisimman pistekeskiarvon (15.44) on saanut vanhempien ryhmä. Tämän ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys näkyy taulukosta 21.

Taulukko 21.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 10.

	t	p
J	3.65	.001
Op-k	4.39	.001
O	1.00	
V-L	1.77	
K	3.10	.01
T	1.63	
Khs	1.91	

Tämän skaalan diagrammassa (Kuvio 7₂.) kiinnittyy huomio opettajakokelaiden ja opettajien keskiarvojen eroavuuteen. Yleensä näiden ryhmien keskiarvot ovat olleet verrattain lähellä toisiaan, erot enintään 5 %:n tasolla, mutta nyt näiden ryhmien keskiarvojen ero on erittäin merkitsevä (t = 3.48). Ilmeisesti nuoret opettajakokelaat pitävät keskimäärin tiukemmin kiinni objektiivisuuden vaatimuksesta kuin opettajat. Muiden ryhmien keskiarvoilla ei ole merkitseviä eroja.

Skaala 11. Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen

Alhaisimmat pistekeskiarvot ovat seuraavilla ryhmillä:

Lehtorit	14.34
Kouluneuvokset	14.73
Vanhemmat	14.92

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 22.

Taulukko 22. Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 11.

	t	p		t	p		t	p
V	2.40	.05	V	0.35		J	3.25	.01
J	4.88	.001	J	1.47		Op-k	4.12	.001
Op-k	5.69	.001	Op-k	2.16	.05	O	4.26	.001
L-O	5.85	.001	Khs-O	1.86		V-L	2.40	.05
K	7.16	.001	L	0.66		K	6.06	.001
T	8.49	.001	K	2.68	.01	T	7.48	.001
Khs	0.66		T	4.02	.001	Khs	0.35	

Ilmeisesti kouluneuvosten kohdalla erojen merkitsevyystaso on las- kutoimituksessa käytetyn, pienelle populaatiolle soveltumattoman kaa- van vuoksi jäänyt liian matalaksi. Pidämme tässä erojen merkitsevyyttä vähintään saman tasoisena kuin se on vanhempien ja muiden ryhmien välisissä eroissakin.

Tulos on mielenkiintoinen. Arkiajattelun mukaan tuntuisi itsestään selvältä, että kaikki ryhmät voisivat yhtä hyvin hyväksyä tarkastajan pyrkimyksen kehittää koululaitosta. Mutta kuten keskiarvoista näkyy, näin ei ole asianlaita. Onkohan niin, että vastaajat ovat nähneet koulu- laitoksen kehittämisen yksinomaan pyrkimyksenä yhtenäiskouluun? Koulun uudistus tähän suuntaan oli voimakkaasti esillä testin esittämi- sen aikoihin, ja eräs yhtenäiskoulua koskeva lauselmakin sisältyy skaa- laan (var. 70). Saattaa olla, että yhtenäiskouluajatus on värittänyt kaik- kia kysymyksiä, joissa kosketellaan koululaitoksen kehittämistä. Jos näin on, tulos antaa myös viitteitä siitä, mistä ryhmistä löytyy eniten yh- tenäiskoulun kannatusta ja vastustusta. Tarkastajien ryhmä näyttää par- haiten hyväksyvän progressiivisen koulupolitiikan.

Skaala 13. Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen

Alhaisimman pistekeskiarvon (12.82) on saanut lehtorien ryhmä. Tä- män ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys näkyy taulu- kossa 23.

Taulukko 23.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 13.

	t	p
V	4.34	.001
J	5.61	.001
Op-k	6.45	.001
L— O	5.90	.001
K	2.93	.01
T	2.25	.05
Khs	3.81	.001

Kuviosta 7₃ näkyy selvästi, miten tärkeinä kouluneuvokset pitävät tarkastajan koollekutsumia piirikokouksia ja muita neuvottelutilaisuuksia. Tarkastajien oma käsitys poikkeaa siitä melkoisesti. Saattaa olla, että tarkastajat pyrkivät torjumaan kokouksia niiden aiheuttaman run- saan lisätyön vuoksi. Se, että kunnanvaltuutetut eivät näe kokouksia ko-

vinkaan tarpeellisiksi, johtuneet taloudellisista syistä. Kunnat joutuvat näet korvaamaan opettajille matkakustannukset. Opettajat ja opettajakokelaat näyttävät pitävän kokouksia verrattain tarpeellisina.

Skaala 14. Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen

Korkeimmat pistearvot ovat seuraavilla ryhmillä:

Tarkastajat	11.75
Opettajakokelaat	11.62
Kouluneuvokset	11.53

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys selviää taulukosta 24.

Taulukko 24.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 14.

	t	p		t	p		t	p
V	6.30	.001	V	7.36	.001	V	3.35	.001
J	3.54	.001	J	4.05	.001	J	1.72	
Op-k	0.25		O	2.25	.05	Op-k	0.11	
T— O	2.10	.05	Op-k— L	1.61		Khs— O	0.93	
L	1.54		K	3.56	.001	L	0.67	
K	3.13	.01	T	0.25		K	1.59	
Khs	0.23		Khs	0.11		T	0.23	

Tarkastajat, opettajakokelaat ja kouluneuvokset näyttävät parhaiten hyväksyvän tarkastajan politiikkaan osallistumisen. Vanhemmat ovat voimakkaimmin sitä mieltä, että tarkastajan ei tulisi osallistua politiikkaan. Taulukko 7. osoittaa, että vanhempien valtaosa (82.6 %) on koulusivistykseltään vain kansakoulun käyneitä ja taulukosta 8. näkyy, että suurin osa heistä (51.8 %) kuuluu ammattiluokkiin III—IV. Toisaalta tutkimukset ovat osoittaneet, että poliittinen osallistuminen vähän koulusivistystä saaneilla on heikompaa kuin paljon koulusivistystä saaneilla, ja alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvilla heikompaa kuin ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvilla (Allardt—Littunen 1964, s. 179). Tämän perusteella voitaneen olettaa, että vanhemmat projisoivat omia käsityksiään tarkastajiin. Siksi tuntuu myös johdonmukaiselta, että kouluneuvokset, tarkastajat ja opettajakokelaat (ylioppilaspohjaiset) näyttävät parhaiten hyväksyvän tarkastajan politiikkaan osallistumisen. Keskiarvojen yleinen matala taso kuitenkin osoittaa, että tarkastajan politiikkaan osallistumista ei pidetä varsin suotavana.

Skaala 15. Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen

Toisista selvästi poikkeavat, korkeimmat pistekeskiarvot saaneet ryhmät ovat:

Kouluneuvokset	15.53
Tarkastajat	15.39

Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys näkyy taulukosta 25.

Taulukko 25.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 15.

	t	p		t	p
V	3.43	.001	V	5.55	.001
J	3.13	.01	J	5.10	.001
Op-k	2.97	.01	Op-k	4.25	.001
Khs— O	2.93	.01	T— O	4.64	.001
L	1.89		L	2.71	.01
K	3.77	.001	K	4.70	.001
T	0.27		Khs	0.27	

Näyttää siltä, että ryhmät, joilla on korkea koulusivistys, arvostavat tarkastajan jatko-opintoja enemmän kuin ryhmät, joilla koulusivistys on vähäisempää.

Skaala 16. Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen

Korkeimman pistekeskiarvon (15.07) on saanut opettajakokelaiden ryhmä ja toiseksi korkeimman (14.57) keskiarvon lehtorien ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 26.

Taulukko 26.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 16.

	t	p		t	p
V	3.90	.001	V	1.84	
J	4.62	.001	J	2.77	.01
O	4.09	.001	Op-k	1.56	
Op-k— L	1.56		L— O	2.22	.05
K	3.31	.01	K	1.51	
T	4.39	.001	T	2.75	.01
Khs	2.30	.05	Khs	1.18	

Tarkastajat arvostavat tieteelliseen työhön osallistumista vähiten. Olisi odottanut, että tulos olisi suunnilleen yhdenmukainen edellisen skaalan tulosten kanssa, sillä onhan molemmissa kysymys tarkastajan tietomäärän lisäämisestä, mutta kuvio 7₃, jo osoittaa, että yhdenmukaisuutta ei ole havaittavissa. Tuntuu ymmärrettävältä, että ryhmät, joiden koulusivistys on vähäistä, eivät anna arvoa myöskään tieteelliselle työlle, mutta nyt näyttää siltä, että korkeimman koulusivistyksen omaavat ryhmät, tarkastajat ja kouluneuvokset, arvostavat vähiten tieteelliseen työhön osallistumista. Herää kysymys, onko asia jotenkin yhteydessä vastaajien ikään. Ovathan kaikki opettajakokelaat iältään alle 30-vuotiaita ja lehtoreista 91,1 % alle 40-vuotiaita. Kenties tämän hetken nuorille on heidän opiskeluvuosinaan korostettu enemmän tieteellisen työn merkitystä, kuin aikaisemmin, ja vastaukset heijastavat omaksuttuja käsityksiä.

Skaala 17. Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä

Skaala on pisteitetty siten, että korkea pistemäärä merkitsee vähäistä, lähinnä lainsäädännön rajoittamaa itsenäisyyttä vallankäytössä. Odottaisi, että hallinnollisiin tehtäviin osallistuvat ryhmät, kouluneuvokset, tarkastajat ja kunnanvaltuutetut tuntevat parhaiten lainsäädännön asettamat rajoitukset ja heidän pistemääränsä olisivat sen vuoksi muita korkeammat. Tulos pitääkin yhtä oletuksen kanssa vanhempiin, johtokuntiin ja opettajakokelaisiin nähden. Opettajat ovat saaneet korkeimman pistekeskiarvon ja seuraavaksi korkeimman lehtorit. Edellä mainittujen hallintotehtäviin osallistuvien ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 27.

Taulukko 27.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys skaalassa 17.

		p		t	p		t	p
V	3.78	.001	V	1.80		V	3.76	.001
J	1.37		J	0.45		J	0.95	
Op-k	0.76		Op-k	0.12		Op-k	0.16	
T— O	0.69		Khs— O	0.68		K— O	1.56	
L	0.16		L	0.32		L	0.76	
K	0.54		K	0.02		T	0.54	
Khs	0.27		T	0.27		Khs	0.02	

Vain vanhempien ryhmään nähden keskiarvojen erot ovat merkitseviä. Tulos viittaa siihen, että vanhemmat odottavat tarkastajan ratkaisevan

hänelle kuuluvat kouluasiat keskimäärin itsenäisemmin kuin muut ryhmät.

4. 2. 3. *Skaalojen profiilit*

Kuvioissa 7_{1–3}. on esitetty skaalojen profiilit eri ryhmien pistekeskisarvojen perusteella. Jotta diagrammoista olisi paremmin »luettavissa» eri odotusten suhteellinen intensiteetti, on skaalojen 2., 3., 4., 5., 12. ja 17. keskiarvot muunnettu sellaisiksi, ikäänkuin sanotut skaalatkin olisivat muiden skaalojen tapaan sisältäneet neljä osiota. Menettelyyn sisältyy epätarkkuus, jota ei kuitenkaan voitane tämän tarkastelun kannalta pitää olennaisena.

Kuhunkin diagrammaan on lisäksi merkitty pisteviivalla skaalan korkeimmasta mahdollisesta pistemäärästä (20) laskettu keskiarvo. Pitämällä tätä keskiarvoa kielteisten ja myönteisten odotusten rajana, voidaan kuvioista suoraan nähdä, mitkä ryhmät suhtautuvat skaalalla mitattuun asiaan kielteisesti. Näin toteamme, että

- kunnanvaltuutetut, tarkastajat ja kouluneuvokset eivät korosta tarkastajan riippuvuutta kouluhallituksesta,
- valvonnan tarpeellisuutta korostavat vanhemmat, johtokunnat ja kunnanvaltuutetut, kielteisimmin valvontaan suhtautuvat lehtorit, opettajat ja opettajakokelaat,
- yllätystarkastuksiin suhtautuvat kielteisesti lehtorit ja kouluneuvokset,
- tarkastustilaisuuden julkisuutta eivät hyväksy opettajakokelaat, opettajat ja lehtorit,
- aktiivista tarkastusta eivät hyväksy opettajakokelaat, opettajat, lehtorit ja kouluneuvokset,
- kaikki ryhmät suhtautuvat kielteisesti kritiikin julkisuuteen,
- mikään ryhmä ei hyväksy tarkastajan politiikkaan osallistumista.

Profiileja tarkasteltaessa kiinnittyy huomio siihen, että eräiden roolinmäärittäjäryhmien odotuksissa on tiettyä yhdenmukaisuutta.¹⁾ Erittäin selvän kuvan tästä antaa skaalan 3. (= Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen) keskiarvoista laadittu diagramma. Kuvan perusteella voidaan muodostaa kolme ryhmää:

- I Vanhemmat
- Johtokunnat
- Kunnanvaltuutetut

¹⁾ Jotta voitaisiin todeta, vallitseeko eri ryhmien odotuksissa rakenteellista eroavuutta, suoritettiin eri ryhmien skaalapistemäärien keskiarvojen perusteella faktorianalyysi ns. Q-teknikalla. Tuloksena saatiin vain yksi faktori, mikä osoittaa, että rakenteellista eroavuutta ei voida havaita. Keskiarvojen osoittamat ryhmien erot ja yhdenmukaisuudet voidaan selittää ainakin osittain odotusten intensiteetista johtuvina.

- II Opettajakokelaat
 - Opettajat
 - Lehtorit
- III Tarkastajat
 - Kouluneuvokset

Ensimmäisen ryhmittymän osalta tulee välittömästi mieleen mahdollisuus, että samoja koehenkilöitä olisi tullut otannassa edustamaan kaikkia kolmea ryhmää. Tällaiseen oli varauduttu jo kyselylomakkeiden jake- lussa, ja esitetty mahdollisuus sulkeutuu pois. Yhdenmukaisten odotus- ten syytä onkin etsittävä muualta. Kunnanvaltuutetut ja johtokunnat edustavat kuntaa, kansakoululaitoksen ylläpitäjää, ja ovat kunnallisia kouluviranomaisia. On syytä olettaa, että heidän intresseihinsä kuuluu saada katetta taloudellisiin uhrauksiin *hyvän* koululaitoksen puitteissa, ja tarkastajan toiminta nähdään eräänä tekijänä tämän päämäärän saavutta- miseksi. Tätä olettamusta tukee skaalan 2. (= Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen) antama tulos. Kunnanvaltuutetut ja johtokunnat odotta- vat eniten, että tarkastaja ajaisi kunnankin etua. Myös vanhempien voi- daan olettaa pyrkivän hyvään koululaitokseen tarkastajan avulla, mutta ei niinkään taloudellisista syistä kuin siksi, että heidän omat lapsensa sai- sivat mahdollisimman tehokkaan opetuksen. Tämän mukaan ainakin hyötynäkökohta olisi kaikille kolmelle ryhmälle yhteinen. Eräitten odo- tusten kohdalla on merkitseviä eroja tämän ryhmittymän puitteissa, mutta päälinjoiltaan odotukset vaikuttavat yhdenmukaisilta.

Vastaavuutta näyttää niinkään olevan toiseen ryhmittymään kuulu- vien odotuksissa. Selityksenä riittänee se, että kaikki ryhmät ovat opetus- työhön osallistuvia — opettajakokelaat tosin vain harjoittelun muodossa — ja kaikki ovat niin ollen valvonnan ja tarkastajan muunkinlaisten toi- menpiteiden kohteina. Kuviosta 7₁ selviää, että valvonnan ja tarkastus- käyntien hyväksyminen on opetustyöhön osallistuville ryhmille huomatta- vasti vaikeampaa kuin muille ryhmille. Tarkastajan vierailut kouluilla eivät tämän valossa näytä varsin toivotuilta. Vielä vähemmän hän saisi vierailuilla kouluilla yllättäen, eikä johtokunnankaan kutsuminen saman- aikaisesti koululle näytä opetustyöhön osallistuvista juuri suotavalta. Suorastaan kielteisesti näyttävät opettajakokelaat ja lehtorit suhtautuvan kokeiden ja kuulustelujen pitämiseen ja siis myös opetustulosten kontrol- lipyrkimyksiin. Kaikkein kielteisimmän puheena ovat ryhmät näyttä- vät suhtautuvan opettajan työskentelyä koskevaan kritiikkiin muiden läsnäollessa.

Erityisenä piirteenä opettajien ja lehtorien keskiarvojen vertailussa tulee esille lehtorien yleisesti kielteisemmät odotukset. Tarkastustilai-

suutta koskevissa skaaloissa (Skaalat 3.—9.) vain kahdessa (tarkastustilaisuuden ja kritiikin julkisuuden hyväksyminen) lehtorien keskiarvo on korkeampi kuin opettajien. Myös lehtorien suhtautuminen tarkastajan piiri- ym. kokouksiin on selvästi kielteisempi kuin opettajien. Todellisia syitä odotusten eroihin voidaan tässä ilman lisätutkimuksia vain arvailla. Kenties siinä on heijastusta koko rinnakkaiskoulusysteemistä. Palaamme tähän asiaan vielä diskussion yhteydessä.

Kolmannen ryhmittymän odotusten vastaavuus selittyy tarkastajien ja kouluneuvosten roolien yhteisillä piirteillä; molempien ryhmien jäsenet ovat valtion virkamiehiä, joiden tehtävätkin ovat suureksi osaksi samalta kouluhallinnon alalta. Erojakin näiden ryhmien käsityksissä on, selvimmät tarkastajan progressiivista koulupolitiikkaa ja kokousten tarpeellisuutta koskevalla alueella. Erojen selitysmahdollisuuksiin on viitattu jo tuloksia koskevan selostuksen yhteydessä.

Roolinmäärittäjäryhmiä kuvattaessa esitettiin olettamus, että eri ryhmien odotukset muodostavat klustereita. Edellä esitetty osoittaa tulosten tukevan hypoteesia. Samoin tulos vahvistaa olettamusta, että lehtorit eroavat muista opettajista odotusten suhteen ja että opetustyöhön osallistuvilla ryhmillä on valvontaan nähden kielteisiä odotuksia.

4. 2. 4. *Odotusten vertailua hajontojen perusteella*

Skaalojen profiileja esittämissä kuvioissa on kunkin diagramman yhteyteen kahdella katkoviivalla rajoitettu tarkastajien pistemäärien hajontaa osoittava alue. Jos jonkun ryhmän pistekeskiarvo jää mainitun hajonta-alueen ulkopuolelle, on ilmeistä, että tämän ja tarkastajien ryhmän odotukset poikkeavat siksi paljon toisistaan, että konfliktin mahdollisuus on suurempi kuin ryhmillä, joiden keskiarvot jäävät sanotun hajonta-alueen sisäpuolelle. Tällaisia »konfliktiherkkiä» tapauksia näyttäisivät olevan:

1. Lehtorien suhtautuminen tarkastuskäynteihin. On huomattava, että lehtorien pistekeskiarvo alittaa tarkastajien hajonta-alueen alarajan ($K-\sigma$), mikä osoittaa sitä, että vaikka lehtorit keskimäärin hyväksyvätkin tarkastuskäynnit, on osalla mainittuihin ryhmiin kuuluvilla selvästi ristiriitaiset odotukset tarkastuskäynteihin nähden.

2. Vanhempien, johtokuntien ja kunnanvaltuutettujen suhtautuminen ylätystarkastuksiin. Sanottujen ryhmien pistekeskiarvot ylittävät tarkastajien hajonta-alueen ylärajan ($K+\sigma$). Tämän perusteella näyttää siltä, että nämä ryhmät odottavat keskimäärin niin voimakkaasti tarkastusten

suorittamista aina yllättäen, että tarkastustilaisuus, josta on etukäteen opettajille ilmoitettu, saatetaan kokea ristiriitatilanteena.

3. Opettajakokelaiden ja lehtorien suhtautuminen aktiiviseen tarkastukseen. Mainittujen ryhmien pistekeskisarvot alittavat tarkastajien hajonta-alueen alarajan ($K - \sigma$). Aikaisemmin olemme jo todenneet samojen ryhmien suhtautuvan keskimäärin kielteisesti kokeiden ja kuulustelujen järjestämiseen tarkastustilaisuuden yhteydessä. Tarkastajien hajonta-alueen alitus vain vahvistaa olettamusta, että aktiivinen tarkastus koetaan p.o. ryhmässä konfliktitilanteena.

4. Vanhempien, johtokuntien ja kunnanvaltuutettujen suhtautuminen kritiikin julkisuuteen. Näiden ryhmien pistekeskisarvot ylittävät tarkastajien hajonta-alueen ylärajan ($K + \sigma$). Ristiriidan mahdollisuus on ilmeinen, kun tarkastaja haluaisi arvostella opettajaa kahdenkesken, mutta p.o. ryhmien edustajat haluaisivat olla tilaisuudessa läsnä.

5. Vanhempien, lehtorien ja kouluneuvosten suhtautuminen progressiiviseen koulupolitiikkaan. Sanottujen ryhmien pistekeskisarvot alittavat tarkastajien hajonta-alueen alarajan ($K - \sigma$), joten näyttää siltä, että jos tarkastaja mahdollisuuksiensa rajoissa, mutta ehkä suurella innolla pyrkii toteuttamaan koulutoimen uudistuksia piirissään, kokevat mainitut osapuolet asian ristiriitatilanteena.

Neliöhajontaa voidaan käyttää myös ryhmän sisäisen yksi- tai erimielisyyden mittana (Gross 1965, ss. 106—107). Yksimielisyydessä todettavien erojen aiheuttajina on joukko tekijöitä, joista Karvonen—Pitkänen—Ruoppila (1965) mainitsevat mm. seuraavat:

1. Koskettavuus

Neliöhajonnan on todettu olevan normaalia suuremman silloin, kun asia koskettaa joitakin, mutta ei kaikkia ao. ryhmään kuuluvia, ja varsinkin silloin, jos se koskettaa osaa vastaajista positiivisesti ja toista osaa negatiivisesti. Täysin outojen asiain kohdalla hajonta maksimoituu. Myös koskettavuustiheys ja koskettavuuden intensiteetti vaikuttavat hajonnan suuruuteen.

2. Informaatio

Vaikka asia ei olekaan koehenkilöä varsinaisesti koskettava, saattaa hänellä olla odotuksia, jotka ovat syntyneet informaatiotoiminnan tuloksena. Hajonnan määrän ja informaation tehokkuuden välillä saattaa tällöin vallita riippuvuussuhde.

3. Ryhmän heterogeenisuus ikään, koulusivistykseen ym. taustatekijöihin nähden.

Koska sanotunlaiset tekijät luovat erilaisen lähtökohdan vastaajien ajattelutapaan ja asiat koetaan erilaisin arvovaruksin, seurauksena on ryhmän sisäistä erimielisyyttä. Hajonta on silloin riippuvainen ryhmän heterogeenisuuden asteesta.

Kuviossa 8. on esitetty skaaloittain ryhmien pistemäärien neliöhajonnat. Hajontoja esittävät pylväät ovat seuraavassa järjestyksessä: V, J, Op-k, O, L, K, T, Khs.

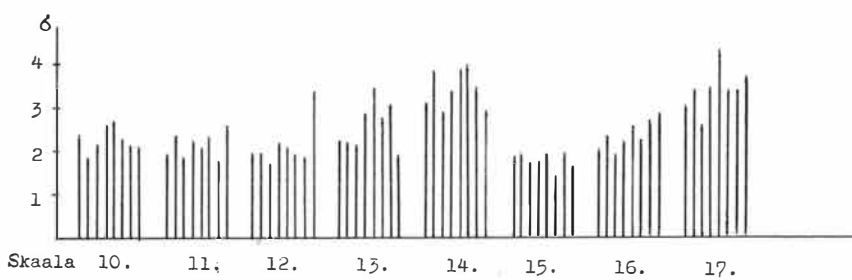
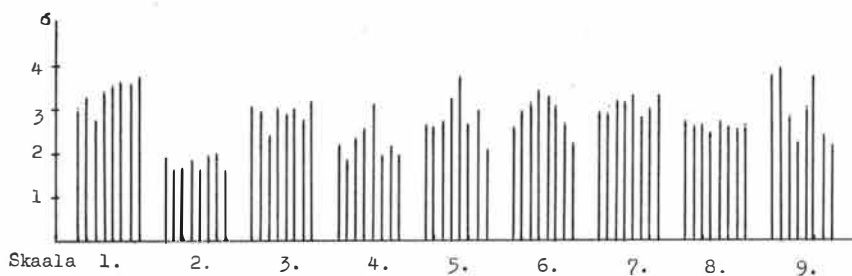
Vertaamalla skaaloittain varianssianalyysillä saatuja ryhmien sisäisiä variansseja keskenään saadaan tietoa koko koehenkilöstön yksimielisyydestä skaalalla mitattuun asiaan. Skaalojen järjestykseksi, lähtien skaalasta, jossa hajonnan perusteella yksimielisyys on suurin, saadaan seuraava:

	s ²
1. (15) Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen	3.21
2. (2) Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen	3.29
3. (12) Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa	4.02
4. (11) Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen	4.60
5. (16) Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen	5.23
6. (10) Kritiikin objektiivisuuden korostaminen	5.47
7. (4) Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen	5.58
8. (8) Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen	7.00
9. (13) Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen	7.06
10. (3) Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen	8.73
11. (5) Tarkastuskäyntien hyväksyminen	8.84
12. (7) Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen	9.39
13. (6) Yllätystarkastusten hyväksyminen	9.42
14. (9) Kritiikin julkisuuden hyväksyminen	10.82
15. (1) Kouluhallituksesta riippuvuuden korostaminen	11.06
16. (17) Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä	11.69
17. (14) Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen	12.26

Hajonnan vähäisyys ja siis myös koehenkilöstön suuri yksimielisyys luettelon alkupäähän sijoittuneiden skaalojen kohdalla saattaa johtuuskalojen edustaman asian koskettavuudesta. Jatko-opinnot koetaan ilmeisesti välttämättömiksi ja arvostetaan kaikkien ryhmien keskuudessa. Minkään ryhmän neliöhajonta ei kuvion 8. mukaan osoitakaan tuntuvampaa poikkeamista muista. Yksimielisyys kunnan etujen ajamisen hyväksymisessä johtunee samasta syystä. Kunnan jäsenenä jokainen tuntee olevansa samalla koulun ylläpitäjä ja veronmaksajana vastuussa lähinnä koulun kustannuksista. Progressiivisen koulupolitiikan hyväksy-

Kuvio 8.

Ryhmien pistemäärien hajonnat skaaloittain

minen koskettaa taas ajankohtaisuudellaan. Luettelon jälkipäähän sijoituneiden skaalojen, valvonnan tarpeellisuuden korostamisen ja kritiikin julkisuuden hyväksymisen osakseen saama erimielisyys selittyy sillä, että asiat koskettavat osaa koehenkilöstöä positiivisesti ja toista osaa negatiivisesti. Sama selitys pätee myös tarkastajan politiikkaan osallistumista koskevaan erimielisyyteen. Hajontaa, joka samalla on kaikkein suurin, on saattanut lisätä tässä vielä koskettavuuden erilainen intensiteetti. Luettelon toiseksi ja kolmanneksi viimeisenä olevan skaalan suuri hajonta johtuu ilmeisesti asioiden outoudesta. On todennäköistä, että kouluhallituksesta riippuvuutta ja tarkastajan vallankäyttöä mittaavat osiot vaativat vastaajalta asiantuntemusta, jota suurimmalla osalla koehenkilöstöä ei ole ollut eri tahoilta saadusta, mutta ehkä sittenkin vähäisestä informaatiosta huolimatta.

Laskemalla yhteen eri skaalojen neliöhajonnat roolinmäärittäjäryhmittäin, voidaan ryhmät asettaa järjestykseen sillä perusteella, miten yksimielisiä ryhmät ovat kaikkiin skaaloille mitattuihin odotusalueisiin nähden. Ryhmien järjestykseksi saadaan:

1. Opettajakokelaat	40.77
2. Vanhemmat	43.36
3. Kouluneuvokset	43.92
4. Tarkastajat	44.70
5. Johtokunnat	44.79
6. Kunnanvaltuutetut	45.73
7. Opettajat	46.09
8. Lehtorit	50.20

Yksimielisyyden selityksperusteita on haettava lähinnä kolmelta taholta. Ensiksi voidaan mainita ryhmän suuruus. Pienen ryhmän yksimielisyys on todennäköisempi kuin suuren, johon »mahtuu» runsaammin erilaisia mielipiteitä ja odotuksia. Toisen erimielisyyden lähteen muodostaa ryhmän heterogeenisuus jäsenten ikään, sukupuoleen, statukseen ym. taustatekijöihin nähden. Kolmas tekijä liittyy skaalojen sisältöön ja niihin odotusten eri dimensioihin, joita skaaloilla mitataan. Osioiden koskettavuus ja varsinkin koskettavuuden intensiteetti saattaa vaihdella suurestikin ryhmän sisällä ja aiheuttaa hajonnan variointia.

Opettajakokelaiden suurin yksimielisyys selittyy sillä, että ryhmä on verrattain homogeeninen useiden taustatekijöiden perusteella. Iältään kaikki ovat alle 30-vuotiaita, koulusivistys on samaa tasoa ja aviosäädyn perusteella lähes 80 % kuuluu samaan, naimattomien ryhmään. Lisäksi ryhmä on jäsenmäärältään pienehkö. Kolmanneksi ja neljänneksi sijoituneiden ryhmien, kouluneuvosten ja tarkastajien yksimielisyys perustuu todennäköisesti myös ryhmien pienuuteen, kummankin ryhmän puitteissa suhteellisen samatasoiseen koulutukseen ja statukseen, ja lisäksi vielä siihen, että kaikki jäsenet ovat samaa sukupuolta, miehiä. Erimielisimmän ryhmän, lehtorien pistemäärien suuri hajonta johtune osaksi ryhmän eräiden taustatekijöiden heterogeenisuudesta (sukupuoli, ikä, koulusivistys), osaksi odotusalueiden sisällöstä. Erityisesti lehtorien hajonta maksimoituu toisista ryhmistä poikkeavasti seuraavissa skaaloissa:

- Skaala 4. Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen.
- » 5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen.
- » 13. Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen.
- » 17. Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä.

Opettajien vastausten toiseksi suurin hajonta on ilmeisesti seurausta ryhmän heterogeenisuudesta kaikkiin mitattuihin taustatekijöihin nähden, osaksi siitä, että kyseessä on suurin koehenkilöstön ryhmä. Taustatekijöistä on myös löydettävissä perusteita kunnanvaltuutettujen ja johtokuntien erimielisyyteen, mutta yllättävältä tuntuu, että vanhempien ryhmä osoittautuu hajonnan perusteella verrattain yksimieliseksi joukoksi,

järjestyksessä toiseksi. Ryhmä on koehenkilöstön suurimpia, taustatekijöiltään heterogeenisimpia, eikä hajonta näytä minkään skaalan kohdalla poikkeavan huomattavasti toisten ryhmien hajonnoista. Näyttää siltä, että ryhmän yksimielisyyttä ei voida mielekkäästi selittää minkään edellä esitetyn perusteen nojalla. Selitys on kuitenkin löydettävissä tutkimalla, miten suuri osuus kunkin ryhmän vastauksista on sijoittunut keskimmäiseen vastausvaihtoehtoon («en osaa sanoa»). Voidaan olettaa, että jos asia ei kosketa vastaajaa, hän epäröi ja vastaa «en osaa sanoa». Kuten suurin osuus vastauksista sijoittuu keskimmäiseen luokkaan, sitä pie-

Taulukko 28.

Skaalakohtaiset en osaa sanoa-vastausten prosenttiset osuudet ryhmittäin

Skaala	V	J	Op-k	O	L	K	T	Khs
1.	17.2	12.6	23.4	13.7	12.3	7.5	7.8	13.3
2.	18.2	10.2	32.9	23.3	22.3	4.7	11.5	6.7
3.	13.5	10.7	15.5	9.7	10.9	11.6	10.7	14.7
4.	18.3	11.8	15.3	7.6	13.0	10.3	4.6	9.3
5.	15.5	9.3	22.4	16.9	16.9	9.7	9.2	13.3
6.	8.1	7.8	16.4	13.6	12.9	5.1	11.1	18.3
7.	14.8	8.2	21.8	15.8	16.8	7.2	7.4	10.0
8.	14.2	9.9	13.7	12.4	7.9	9.8	5.7	10.0
9.	7.6	6.5	7.5	3.2	4.2	5.6	2.9	1.7
10.	10.0	6.3	5.6	6.2	6.3	2.3	2.9	3.3
11.	22.9	12.8	17.5	14.1	15.9	5.6	4.5	16.7
13.	26.9	18.5	22.8	11.7	26.6	14.0	8.6	20.0
14.	23.9	13.6	37.6	23.8	27.2	10.3	20.5	16.7
15.	22.4	17.8	14.8	11.8	14.8	11.4	7.4	10.0
16.	22.6	19.2	16.9	20.3	12.5	13.1	14.4	23.3
17.	27.2	19.5	30.1	20.7	23.9	12.6	11.2	13.3
Σ 1–17	18.0	12.5	19.8	14.1	15.5	9.3	8.7	12.7

nempi on hajonta eli suuri «näennäisyksimielisyys». Taulukossa 28. on esitetty en osaa sanoa- vastausten prosenttiset osuudet ryhmittäin. Suhteellisesti eniten näitä vastauksia ovat antaneet opettajakokelaat ja toiseksi eniten vanhemmat. Sivulla 83 esitettyä, neliöhajontojen perusteella saadussa ryhmien yksimielisyysjärjestyksessä ensimmäisinä ovat samat ryhmät, opettajakokelaat ja vanhemmat. Nyt voidaan tehdä se johtopäätös, että mainittujen ryhmien yksimielisyys on ainakin osittain näennäistä, asian vähäisestä koskettavuudesta johtuvaa.

Taulukosta 28. voidaan tehdä vielä muitakin yleisiä havaintoja. Opettajaan kohdistuvaan kritiikkiin (skaalat 9. ja 10.) ovat kaikki ryhmät ottaneet selvää kantaa. Runsaasti epäröintiä on esiintynyt kaikissa ryhmis-

sä vastattaessa tarkastajan politiikkaan osallistumista koskeviin väitteisiin (skaala 14.). Paljon on epävarmuutta esiintynyt myös vastauksissa, jotka koskevat tarkastajan sitoutuneisuutta lain säännöksiin (skaala 17.). Vanhemmilla ja johtokunnilla on tässä asiassa ollut eniten epäröintiä, verrattuna siihen, miten paljon en osaa sanoa-vastauksia he ovat antaneet muitten skaalojen osioihin.

Taulukossa 29. on esitetty kunkin ryhmän osalta skaalojen järjestys neliöhajontojen suuruuden mukaan. Kun hajontoja ei ole pantu näkyviin, ei taulukosta voida selvästi havaita kaikkia sivuilla 79–80 mainittuja »konfliktiherkkiä» tapauksia, joskin eräät ovat helposti todettavissa. Esim. skaala 9. (Kritiikin julkisuuden hyväksyminen) on tarkastajilla kuudennella sijalla, vanhemmilla ja johtokunnilla viimeisenä, kunnanvaltuutetuilla viimeistä edellisenä. Tarkastajien ja muiden ryhmien skaalojen sijoittumisjärjestyksestä laskettu korrelaatio¹⁾ kertoimen suuruusjärjestyksessä on seuraava:

	Op-k	.59
	J	.61
	Khs	.64
	V	.69
	K	.74
	O	.87
	L	.87

Tulos osoittaa, että tarkastajat ovat yksimielisiä opettajien ja lehtorien kanssa suunnilleen samoista asioista ja myös samoista asioista eri mieltä. Tämä looginen selkeys heikkenee yhä enemmän siirryttäessä yllä mainitussa ryhmäjärjestyksessä opettajakokelaiden suuntaan. Tulos lienee yhteydessä vastaajien henkilökohtaisiin asennoitumisiin ja heidän vastauksensa objektiivisuuteen (Uitto 1964, s. 74). Tähän viittaa jo sivulla 84 todettu seikkakin, nimittäin se, että opettajakokelailla oli eniten en osaa sanoa-vastauksia.

Lähes täydellinen korrelaatio ($\rho = .94$) vallitsee johtokuntien ja kunnanvaltuutettujen skaalojen sijoittumisjärjestyksessä, t.s. mainitut ryh-

¹⁾ $\rho = 1 - \frac{6 \times \sum d^2}{N(N^2 - 1)}$ (Vahervuo 1952, s. 152)

Taulukko 29.

Skaalojen järjestys eri ryhmissä hajontojen suuruuden mukaan

V	J	Op-k	O	L	K	T	Khs
15.	2.	2.	15.	2.	15.	11.	2.
2.	4.	15.	2.	15.	2.	15.	15.
11.	10.	11.	11.	11.	4.	2.	13.
16.	15.	16.	9.	16.	16.	4.	4.
4.	13.	13.	16.	8.	10.	10.	5.
13.	16.	10.	8.	10.	11.	9.	10.
10.	11.	4.	10.	3.	8.	8.	9.
6.	5.	3.	4.	9.	5.	16.	6.
5.	8.	17.	13.	4.	13.	6.	11.
8.	7.	8.	3.	6.	7.	3.	8.
7.	3.	1.	7.	7.	3.	5.	16.
1.	6.	5.	5.	13.	6.	7.	14.
3.	1.	9.	14.	1.	17.	13.	3.
17.	17.	14.	1.	5.	1.	14.	7.
14.	14.	6.	6.	14.	9.	17.	17.
9.	9.	7.	17.	17.	14.	1.	1.

Taulukko 30.

Ryhmien järjestys hajontojen suuruuden perusteella skaaloittain

Skaala	pieni hajonta				suuri hajonta →				Khs
	Op-k	V	J	O	L	T	K	Khs	
2.	Khs	L	J	Op-k	O	V	K	T	T
3.	Op-k	T	L	J	K	O	V	Khs	Khs
4.	J	K	Khs	T	V	Op-k	O	L	L
5.	Khs	J	K	V	Op-k	T	O	L	L
6.	Khs	V	T	J	K	Op-k	L	O	O
7.	K	V	J	T	O	Op-k	L	Khs	Khs
8.	O	T	Op-k	K	J	Khs	L	V	V
9.	Khs	O	T	Op-k	L	V	K	J	J
10.	J	Khs	Op-k	T	K	V	O	L	L
11.	T	Op-k	V	L	O	K	J	Khs	Khs
13.	Khs	Op-k	J	V	K	O	T	L	L
14.	Khs	Op-k	V	O	T	J	L	K	K
15.	K	Khs	Op-k	O	V	L	J	T	T
16.	Op-k	V	K	O	J	L	T	Khs	Khs
17.	Op-k	V	J	K	O	T	Khs	L	L

mät ovat jokseenkin tarkasti samoista asioista yksimielisiä tai erimielisiä. Melkein samaa suuruusluokkaa on riippuvuus opettajien ja lehtorien välillä ($\rho = .89$) sekä vanhempien ja johtokuntien välillä ($\rho = .88$). Verrattain alhainen korrelaatio on lehtorien ja kouluneuvosten välillä ($\rho = .45$).

Taulukossa 30. on esitetty eri ryhmien järjestys hajontojen suuruuden perusteella skaaloittain. Ryhmän pienuuden vuoksi on kouluneuvosten ($N = 15$) sijoittumista ryhmien väliseen järjestykseen tulkittava melkoisin varauksin, sillä jo yksikin ääritapaus vaikuttaa olennaisesti neliö-hajonnan arvoon (Vahervuo I 1952, s. 73). Ryhmien sijoittumisjärjestyksestä voidaan tehdä seuraavia havaintoja:

- Ryhmien järjestyksestä laskettu korrelaatio skaalan 1. ja 17. välillä on .76, mikä osoittaa, että tarkastajan riippuvuutta ja itsenäisyyttä koskevissa arvioinneissa suunnilleen samojen ryhmien voidaan odottaa olevan toisia yksimielisempiä ja samojen ryhmien toisia erimielisempiä. Yksimielisimpiä näyttävät olevan opettajakokelaat, vanhemmat ja johtokunnat. Erimielisten ryhmien nimeäminen ei ole yhtä selvää, joskin kouluneuvokset ja tarkastajat näyttävät parhaiten edustavan erimielisiä ryhmiä.
- Kunnan etujen ajamiseen nähden valtiiovallan edustajista kouluneuvokset näyttävät olevan muihin ryhmiin verrattuina yksimielisimpiä, mutta tarkastajat erimielisimpiä. Kunnanvaltuutetut ovat tähän kuntaa koskevaan asiaan nähden toiseksi erimielisimpiä.
- Ryhmien järjestyksestä skaaloissa 3. ja 4. laskettu korrelaatio on $-.21$, mikä osoittaa, että valvonta ja toisaalta ohjaus ja neuvonta ovat roolinmäärittäjäryhmien arvioitaviksi niin eri suuntaisia, osaksi vastakkaisia muuttujia, että eri ryhmien yksimielisyydessä ei voida havaita yhdenmukaisuutta.
- Ryhmien järjestyksestä skaaloissa 8. ja 9. voidaan havaita, että tarkastustilaisuuden olennaisista tapahtumista, kokeiden järjestämisestä ja yhteisestä opetustyötä koskevasta kritiikistä opettajat, tarkastajat ja opettajakokelaat ovat muita ryhmiä yksimielisemmät. Ryhmien järjestyksestä laskettu korrelaatio (.36) tukee kohtalaisesti sanottua käsitystä.
- Ryhmien järjestyksestä skaaloissa 11. ja 16. laskettu korrelaatio on .33, mikä osoittaa, että arvioinneissa, jotka koskevat koululaitoksen edistämistä tieteelliseen tutkimukseen nojautuen, voidaan kohtalaisella todennäköisyydellä odottaa samojen ryhmien olevan toisia yksimielisempiä tai erimielisempiä. Yksimielisimpiä näyttävät olevan opettajakokelaat ja erimielisimpiä johtokunnat ja kouluneuvokset.

4. 2. 5. *Yhteenvedoa skaalojen keskiarvoista ja hajonnoista*

Skaalapistemäärien keskiarvojen perusteella näyttää siltä, että

- kouluneuvokset, tarkastajat ja kunnanvaltuutetut odottavat enemmän kuin muut ryhmät tarkastajan tekemän ratkaisunsa kouluhallituksesta riippumatta, ja vanhemmat enemmän kuin muut ryhmät, että tarkastaja tekee ratkaisunsa vapaata harkintavaltaa käyttäen,
- kunnanvaltuutetut ja johtokunnat odottavat voimakkaimmin tarkastajan ajavan myös kunnan etuja, vähiten opettajakokelaat, tarkastajat ja kouluneuvokset,
- vanhemmat, johtokunnat ja kunnanvaltuutetut korostavat valvonnan tarpeellisuutta, tarkastajilla ja kouluneuvoksilla on vähemmän kielteiset odotukset tar-

- kastajan suorittamaan valvontaan nähden kuin opettajakokelailla, opettajilla ja lehtoreilla,
- kaikki ryhmät korostavat ohjauksen ja neuvonnan merkitystä, vähiten lehtorit,
 - kaikki ryhmät hyväksyvät tarkastuskäynnit, vähiten lehtorit, opettajat ja opettajakokelaat,
 - opettajakokelailla, opettajilla ja lehtoreilla on kielteiset tai lähes kielteiset odotukset yllätystarkastuksiin, tarkastustilaisuuden julkisuuteen ja aktiiviseen tarkastukseen nähden,
 - mikään ryhmä ei hyväksy opettajaan kohdistuvan kritiikin julkisuutta, vähiten sitä vastustavat vanhemmat, johtokunnat ja kunnanvaltuutetut,
 - kaikki ryhmät odottavat, että opettajaan kohdistetussa kritiikissä noudatetaan objektiivisuutta, korostetuimmin opettajakokelaat,
 - kaikki ryhmät hyväksyvät tarkastajan progressiivisen koulupolitiikan, vähiten vanhemmat, lehtorit ja kouluneuvokset,
 - kouluneuvokset odottavat eniten ja lehtorit vähiten tarkastajan pitävän piirikokouksia ja neuvottelutilaisuuksia,
 - mikään ryhmä ei hyväksy tarkastajan politiikkaan osallistumista, vähiten sitä vastaan ovat opettajakokelaat, tarkastajat ja kouluneuvokset,
 - kouluneuvokset ja tarkastajat arvostavat eniten tarkastajan jatko-opintoja,
 - opettajakokelaat ja lehtorit arvostavat eniten tarkastajan osallistumista tieteelliseen työhön,
 - lehtorien odotukset ovat yleensä kielteisempiä kuin opettajien kansakouluntarkastajan toimialaan nähden (valvonta, ohjaus ja neuvonta, tarkastuskäynnit, yllätystarkastukset, tarkastustilaisuuden julkisuus, aktiivinen tarkastus, kritiikin julkisuus, progressiivinen koulupolitiikka, kokoukset, tarkastajan politiikkaan osallistuminen),
 - eri roolinmäärittäjäryhmien odotuksissa on havaittavissa yhdenmukaisuutta, jonka perusteella muodostuu kolme ryvästä:

- I Vanhemmat
Johtokunnat
Kunnanvaltuutetut
- II Opettajakokelaat
Opettajat
Lehtorit
- III Tarkastajat
Kouluneuvokset

Tulokset antavat perusteita, joskin varauksin, seuraaviin yleistyksiin:

- Ryhmät, joilla on asiantuntemusta hallintotoimissa, odottavat enemmän kuin ryhmät, joille hallinnollinen menettely on vieraampaa, että tarkastaja tekee ratkaisunsa kouluhallituksesta riippumatta, mutta hallinnon lainalaisuuden sitomana.
- Kunnan asioista päättävät hyväksyvät kunnan etujen ajamisen paremmin kuin valtiota edustavat ryhmät.
- Ryhmät, joihin valvonta kohdistuu, suhtautuvat siihen kielteisemmin kuin ne, joille valvonta on uskottu, tai jotka katsovat siitä hyötyvänsä.
- Ryhmät, jotka vähiten korostavat valvonnan tarpeellisuutta, odottavat vähiten myös tarkastuskäyntejä.

- Ryhmät, jotka eniten korostavat valvonnan tarpeellisuutta, odottavat eniten tarkastuksen suorittamista yllättäen, samoin aktiivista tarkastusta ja kritiikin julkisuutta.
- Valvonnan tarpeellisuutta korostavat ryhmät vastustavat vähiten kritiikin julkisuutta.
- Ryhmä, joka vähiten korostaa ohjauksen ja neuvonnan merkitystä, odottaa myös vähiten tarkastajan pitävän ohjaus- ja neuvontatilaisuuksia ja päinvastoin.
- Korkeamman koulusivistyksen saaneet ja ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ryhmät hyväksyvät paremmin politiikkaan osallistumisen kuin vähän koulusivistystä saaneet ja alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ryhmät.
- Ryhmän koulusivistyksen ja tarkastajan jatko-opintojen arvostamisen välillä vallitsee positiivinen riippuvuussuhde.

Hajontojen perusteella näyttää siltä, että

- eri roolinmäärittäjäryhmien tarkastajaan kohdistamissa odotuksissa on eroavuuksia,
- koehenkilöstön yksimielisyyks on suurinta asioissa, jotka koskettavat vastaajaa läheisesti ja ovat ajankohtaisia,
- erimielisyyks on suurinta asioissa, jotka ovat vastaajalle outoja, tai jotka koskettavat osaa vastaajista positiivisesti ja toista osaa negatiivisesti,
- pienet ryhmät ovat yksimielisempiä kuin suuret, samoin homogeeniset ryhmät yksimielisempiä kuin heterogeeniset ryhmät.

4. 2. 6. *Odotusten ja taustavariaabelien korrelatiivinen yhteys*

Varianssianalyysin avulla olemme jo todenneet, että skaalapistemäärät varioivat osoittaen yksilöiden välisissä eroissa merkitsevää vaihtelua ryhmien välillä ja sisällä. Variaatiolähteitä saattaa olla useita. Varianssi voi johtua erilaisista rooliodotuksista, mutta myös joukosta erilaisia taustatekijöitä, kuten yksilön iästä, sukupuolesta, ammatista ym. Lukuisissa tutkimuksissa on todettu, että mainitunlaisten taustamuuttujien ja käyttäytymistä säätelevien psykologisten perusmuuttujien välillä vallitsee riippuvuussuhde (Heinonen 1964). Tämän vuoksi voidaan olettaa, että myös rooliodotusten ja joidenkin taustamuuttujien välillä saattaa vallita riippuvuutta. Jos sitä havaitaan, voidaan tehdä myös päätelmiä sen suunnasta. Mitä voimakkaampi korrelaatiiosuhde on, sitä enemmän poistuu epävarmuus odotusten ennustettavuudesta.

Kuten aikaisemmin on jo todettu (s. 46), korrelaatiokertoimet skaalojen ja opettajien taustavariaabelien korrelaatiomatriisissa ovat verrattain alhaisia. Opettajaryhmän valintaan päädyttiin siksi, että suuri osa tarkastajan työstä kohdistuu välittömästi opettajiin, ja toiseksi, taustamuuttujien ja skaalojen yhteyksien selvittäminen kaikissa ryhmissä olisi

tuottanut vaikeuksia sen vuoksi, että eräät ryhmät ovat verrattain pieniä (kouluneuvoksia 15, tarkastajia 61). Ainakin kouluneuvosten ryhmä on jo niin pieni, että korrelaatiokertoimien käyttäminen on kyseenalaista (Vahervuo I 1952, s. 138). Oman pulmansa muodostavat vain kahteen luokkaan jakautuvat eli biseriaaliset variaabelit, jollainen on esim. sukupuoli. Biseriaalista korrelaatiokerrointakaan ei voida käyttää alle 50 olevilla N-arvoilla (Vahervuo I 1952, s. 158). Soveliain olisi jokin epäparametrinen kerroin, esim. »khin neliö» (X^2), mutta sitä ei taas voitaisi käyttää faktorianalyysissa. Tämän vuoksi päädyttiin kuitenkin siihen, että taustamuuttujien ja skaalojen yhteyksien selvittämisessä käytetään Pearsonin tulomomenttikerrointa, joka antanee viitteitä variaabelien välisestä yhteydestä sellaisessakin tapauksessa, joissa toisen variaabelin arvot on jaettu vain kahteen luokkaan (Vahervuo I 1952, s. 156). Sukupuoli- ja aviosääty-muuttujien osalta riippuvuus testattiin vielä t-testin avulla. Aviosääty-variaabeli dikotomisoitiin yhdistämällä samaan luokkaan naimisissa olevat, lesket ja eronneet. Johtopäätöksiä tehdään vain niiden muuttujien osalta, joiden keskiarvoista saatu t-arvo on vähintään 1.97 ($P < 5\%$).

Seuraavassa esitetään, mitä yhteyksiä voidaan todeta taustavariaabeleilla olevan skaaloihin opettajien ryhmässä. Ei-biseriaalisten muuttujien osalta alarajaksi otetaan korrelaatioiden merkitsevyyss 5 %:n tasolla.

Sukupuoli

Sukupuoli-variaabeli näyttää t-testin perusteella korreloivan merkitsevästi vain variaabeliin 17. (Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä, $r = -.14$, $t = -2.45$). Tulos antaa aihetta olettaa, että miehet näkevät tarkastajan itsenäisempänä vallankäytössä kuin naiset.

Aviosääty

Aviosäädyn ja skaalamuuttujien välillä ei voida havaita merkitsevyyden rajoissa vallitsevaa riippuvuutta.

Ikä

Iän variaabeli korreloi voimakkaimmin seuraaviin muuttujiin:

Var.	r
3. Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen	.24
8. Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen	.25
10. Kritiikin objektiivisuuden korostaminen	-.15
20. Sääty	.25

Tuloksesta saadaan tukea seuraaville johtopäätöksille:

1. Vanhemmat korostavat valvonnan tarpeellisuutta enemmän kuin nuoret.
2. Vanhemmat hyväksyvät aktiivisen tarkastuksen paremmin kuin nuoret.
3. Nuoret korostavat enemmän kuin vanhat kritiikin objektiivisuutta.

Asuinpaikka

Asuinpaikan ja skaalamuuttujien välillä ei voida havaita merkitsevyyden rajoissa vallitsevaa riippuvuutta.

Koulusivistys

Koulusivistys ei näytä korreloivan minkään skaalamuuttujan kanssa.

Ammatti

Ammattiluokituksen sisältävä variaabeli korreloi voimakkaimmin seuraavien muuttujien kanssa:

Var.	r
2. Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen	-.15
14. Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen	-.16
21. Ikä	.27
23. Koulusivistys	-.87

Kertoimien etumerkkiin nähden on muistettava, että pisteityksessä ensimmäinen ammattiluokka on saanut yhden pisteen, neljäs luokka neljä pistettä. Tulos antaa aihetta seuraaviin johtopäätöksiin:

1. Ylempiin ammattiluokkiin kuuluvat näyttävät hyväksyvän paremmin kuin alempiin luokkiin kuuluvat kunnan etujen ajamisen.
2. Ylempiin ammattiluokkiin kuuluvat hyväksyvät paremmin kuin alempiin luokkiin kuuluvat tarkastajan politiikkaan osallistumisen.

4. 2. 7. *Odotusten faktorirakenne*

Opettajien vastauksista saadun korrelaatiomatriisin perusteella suoritettiin faktorianalyysi, jolla haluttiin selvittää, onko olemassa joitakin harvalukuisia yhteisiä tekijöitä, perusdimensioita, joihin lukuisia variaabelijoukko voitaisiin palauttaa. Faktorointi suoritettiin pääkselimenetelmällä ja rotaatio Varimax-menetelmällä.

Korrelaatiomatriisissa ovat skaalamuuttujien lisäksi seuraavat variaabelit, jotka ensimmäistä lukuunottamatta ovat ns. taustavariaabeleja: opettaja/ei opettaja, sukupuoli, aviosääty, ikä, asuinpaikka, koulusivisyys ja ammattiluokka.

Taustavariaabelit on sisällytetty faktorianalyysiin, jotta saataisiin tietoa siitä, missä määrin taustamuuttujat selittävät odotuksia. Korrelaatiomatriisista ei yksin ole helposti pääteltävissä, mitkä seikat aiheuttavat variaabelien riippuvuutta, faktorimatriisi kertoo siitä paljon enemmän. Taustamuuttujien mukanaolo saattaa helpottaa faktorien tulkintaa (Ruoppila 1967, s. 47), joskin ne saattavat aiheuttaa myös tulkintaongelmia.

Variaabelien lukumäärän perusteella olisi faktoroinnilla voitu eristää enintään 17 faktoria. Tämä voidaan laskea kaavalla:

$$r \leq \frac{(2n+1) - \sqrt{8n+1}}{2}, \text{ jossa}$$

r = korkein faktorimäärä

n = variaabelien lukumäärä (Vahervuo—Ahmavaara 1958, s. 45)

Ilmeistä kuitenkin on, että edellä mainittu korkein mahdollinen faktorimäärä sisältää tekijöitä, joita ei faktoroinnin avulla saada esille, tai joita ei pystytä tulkitsemaan. Sen tiedon perusteella, mitä aikaisemmat tutkimukset (esim. Koli 1960) ovat antaneet faktorien määrästä, arvioitiin faktorioimalla voitavan eristää 5 tulkittavissa olevaa faktoria. Tätä tukee myös Guilfordin ja Lacey'n kriteeri, sillä viimeisen faktorin kahden korkeimman painokertoimen tulo on suurempi kuin \sqrt{N} , jolloin N = koehenkilömäärä.

Rotatoidut faktorit on esitetty taulukossa 31. Seuraavassa esityksessä on otettu huomioon lataukset, jotka ovat vähintään .30 tai sitä lähellä.

Faktori I

Faktorilla on merkitsevä lataus seuraavissa variaabeleissa:

23. Kouluopinnot	.93
24. Ammatti	-.92
21. Ikä	-.28

Kyseessä on ilmeisesti *status* faktori. Ammatti-variaabelin painokertoimen etumerkki saa selityksensä primääripisteiden muodostumisesta. Ylimmän ammattiluokan edustaja sai yhden pisteen ja alimman

neljä pistettä. Negatiivinen etumerkki osoittaa siis ammattitason nousua. Faktori selittää koko varianssista 7.8 % ja yhteisestä varianssista 25.2 %.

Faktori II

Faktori on edustettuna seuraavissa variaabeleissa:

15. Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen	.60
4. Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen	.55
10. Kriitiikin objektiivisuuden korostaminen	.44
11. Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen	.44
5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen	.41
2. Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen	.38
13. Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen	.36
16. Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen	.31

Taulukko 31.

Rotatoitu faktorimatriisi

	I	II	III	IV	V	h ²
1.	-.03	-.01	.60	.05	.14	.38
2.	.09	.38	.00	-.30	-.12	.26
3.	-.06	-.17	.19	.53	.01	.35
4.	-.03	.55	.02	.11	-.06	.32
5.	.01	.41	-.03	.48	-.04	.41
6.	.02	.08	.15	.44	.17	.26
7.	-.10	.23	-.05	.41	-.19	.27
8.	-.10	.02	-.05	.46	-.18	.26
9.	-.04	-.07	-.16	.32	-.49	.37
10.	.01	.44	.01	.03	-.02	.19
11.	-.06	.44	.00	-.20	.08	.24
12.	-.03	.01	.04	-.03	.39	.16
13.	-.03	.36	.01	.12	.13	.16
14.	.11	-.04	-.13	-.23	-.43	.26
15.	.02	.60	-.22	-.01	.12	.43
16.	.10	.31	-.41	.07	.16	.30
17.	-.03	.09	-.56	-.21	.06	.37
18.	-.05	-.05	-.24	.08	.03	.07
19.	.04	.03	.30	.11	.13	.12
20.	-.13	.03	-.13	.05	.25	.10
21.	-.28	-.09	-.14	.31	.21	.24
22.	-.09	.03	.03	.05	-.36	.14
23.	.93	-.02	.06	-.11	.03	.88
24.	-.92	-.02	.01	.10	.04	.87
% koko varianssista						
7.8		7.0	5.0	6.5	4.3	30.9
% yht. varianssista						
25.2		22.8	16.1	21.1	13.8	100.

Korkeimman latauksen saa tarkastajan jatko-opintojen arvostamista korostava variaabeli. Jos vertaamme tämän variaabelin analogista yhteyttä muihin variaabeleihin, niin huomaamme niiden, kunnan etujen ajamisen hyväksymistä lukuunottamatta, sisältävän tarkastajan työn pedagogisen puolen korostamista. Tarkastajan tulee ensin kehittää itseään opiskelulla, sitten hän pystyy ohjaamaan ja neuvomaan opettajia, silloin kritiikinkin voidaan odottaa olevan objektiivista. Samoin kokoustenkin tarpeellisuus tulee ymmärrettäväksi, kun tarkastaja hallitsee tiedollisesti toimintansa kentän. Nimitämmekin tätä *e d i s t y s m i e l i s y y d e n* faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 7.0 % ja yhteisestä varianssista 22.8 %.

Faktori III

Seuraavissa variaabeleissa faktori saa merkitsevän latauksen:

1. Kouluhallituksesta riippuvuuden korostaminen	.60
17. Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä	-.56
16. Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen	-.41
19. Sukupuoli	.30

Tämän faktorin vaikutusala on verrattain suppea. Kuitenkin kahden korkeimman latauksen saaneen variaabelin analoginen yhteenkuuluvaisuus on selvä. Molemmissa korostuu tarkastajan päätäntävällän rajoituneisuus; toisaalta vallankäyttöä rajoittaa alaisuussuhteet, toisaalta lainsäädäntö. Nimitämme tätä *a u t o r i t a a r i s e n a l i s t u m i s e n* faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 5.0 % ja yhteisestä varianssista 16.1 %.

Faktori IV

Faktori on edustettuna seuraavissa variaabeleissa:

3. Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen	.53
5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen	.48
8. Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen	.46
6. Yllätystarkastusten hyväksyminen	.44
7. Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen	.41
9. Kritiikin julkisuuden hyväksyminen	.32
21. Ikä	.31
2. Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen	-.30

Korkein lataus on valvonnan tarpeellisuutta korostavalla variaabelilla. Selvä analoginen yhteys näyttää tällä olevan myös viiteen seuraavaksi

korkeimman latauksen saaneeseen variaabeliin, joiden sisältönä on tarkastuskäyntien hyväksyminen vieläpä yllättäenkin, sekä toimenpiteet, jotka korostavat valvonnan osuutta tarkastustilaisuuksissa. Siksi voimemekin nimittää tätä *v a l v o n t a* faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 6.5 % ja yhteisestä varianssista 21.1 %.

Faktori V

Faktorilla on merkitsevä lataus seuraavissa variaabeleissa:

9. Kritiikin julkisuuden hyväksyminen	— .49
14. Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen	— .43
12. Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa	.39
22. Asuinpaikka	— .36

Faktori saa korkeimman latauksen kritiikin julkisuuden hyväksymistä korostavassa variaabelissa. Vaikka faktori ensin näyttääkin vaikeasti tulkittavalta, huomataan kuitenkin kolmen korkeimman latauksen saaneen variaabelin välillä tiettyä yhteyttä. Kysymys ei ole pelkästään opettaja—tarkastaja suhteesta, vaan kukin variaabeli koskettaa myös vuoro-vaikutusta primääriryhmän ulkopuolelle. Painokertoimen etumerkki variaabeleissa 9 ja 14 viittaa siihen, että tarkastajan odotetaan hoitavan virkaansa vain primääriryhmän tasolla. Faktori viittaa näin ollen dimensioon, jonka sisältö on vastakkainen yhteisösuuntautumiselle. Kyseessä saattaa olla *s o s i a a l i n e n k o n t a k t i — e r i s t y n e i s y y s* faktori, jollainen on eristetty mm. opettajiin kohdistuvia odotuksia tutkittaessa (Kyöstiö 1962). Faktori selittää koko varianssista 4.3 % ja yhteisestä varianssista 13.8 %.

Faktoroinnin jälkeen saadut variaabelien kommunaliteetit eivät ole varsin korkeita, joten erityistekijäin ja satunnaisvaihtelun osuus kokonaisvarienssista on melko korkea. Skaalojen kommunaliteeteista 41.7 % on .30 tai sitä suurempia. Ne ovat siten samaa suuruusluokkaa, kuin odotuksia tai asenteita koskevissa tutkimuksissa yleensä on saatu (esim. Koli 1960, Ruoppila 1967). Kommunaliteettien alhaisuus lienee selitettävissä opettajien ryhmän taustatekijöiden aiheuttamasta heterogeenisuudesta johtuvaksi (Koli 1960, s. 39).

Faktorointitulokset voitiin tulkita verrattain selkeästi. Ensimmäinen faktori (status) on suhteellisen riippumaton muista faktoreista. Ilmeisesti kouluopinnot ovat opettajien ryhmässä ensi sijalla tarkastajan statusta määräävänä tekijänä. Toinen faktori on yhteydessä tarkastajan viranhoi-

don asettamiin velvoituksiin korostaen tehtävien pedagogista luonnetta. Myös tämä faktori on verrattain riippumaton muista faktoreista. Tosin skaalalla 5. (Tarkastuskäyntien hyväksyminen) on merkitsevä painokerroin myös neljännessä faktorissa (valvonta), mutta niin pitääkin olla, sillä neljäs faktori liittyy myös tarkastajan viranhoidosta johtuviin velvoituksiin, nyt lähinnä tehtävien hallinnolliseen puoleen, valvontaan. Tarkastusmatkoilla voidaan hoitaa molemmat tehtävien sektorit. Samoin skaalalla 2. (Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen) on merkitsevä painokerroin myös neljännessä faktorissa, mutta vastakkaissuuntaisena. Kolmannen faktorin (autoritaarinen alistuminen) riippumattomuus muista faktoreista näyttää melko selvältä. Tosin skalaalla 16. (Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen) on merkitsevyyden rajalla oleva painokerroin myös toisessa faktorissa. Skaalan 16. negatiivinen etumerkki kolmannessa faktorissa osoittanee sitä, että tieteelliseen työhön osallistuva invarianssien etsijänä (Eskola 1962, s. 15) on samalla tavalla säännönmukaisuuksien ja lainalaisuuksien sitomana, kuin tarkastaja on sidottu kouluhallintoa koskevaan lainsäädäntöön. Viides faktori esiintyy puhtaimpana skaalassa 9. (Kritiikin julkisuuden hyväksyminen), jossa myös neljännellä faktorilla on merkitsevä painokerroin, mutta vastakkaissuuntaisena. Muuten viides faktori on verrattain riippumaton muista faktoreista. Asuinpaikka-variaabelin negatiivinen etumerkki osoittanee rooli-odotusten erikoistuneisuutta kaupungissa, tai sosiaalisten kontaktien vähenemistä siirryttäessä maaseudulta kaupunkiin. Tutkimukset ovat tosin osoittaneet, että eristyneitä yksilöitä on eniten syrjäisillä maaseutualueilla, toisaalta suurissa kaupungeissa (Allardt—Littunen 1964, ss. 285—288), mutta urbaaniseen ympäristöön liittyvä anonymiteetti antaa aiheita olettaa eristyneisyyden olevan nimenomaan kaupungin ongelman.

Analyysin antamista tuloksista voidaan päätellä, että tarkastajaan kohdistettujen odotusten välillä vallitsee funktionaalisia yhteyksiä ja että on mahdollista määritellä harvalukuisia dimensioita, joihin runsas yksityisten odotusten joukko voidaan palauttaa ja laatia yksinkertaisempi kuvausjärjestelmä. Ainakin opettajien ryhmässä näyttävät rooli-odotukset differentioituneen siinä määrin, että faktorianalyysillä voidaan eristää melko selkeästi tulkittavia faktoreita. Voidaan myös sanoa, että rooli-odotuksia kuvaamaan laaditut asteikot eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan ne liittyvät toisiinsa siten, että päädytään tiettyihin »perusklustereihin», joita voidaan nimittää seuraavasti:

— edistysmielisyyden dimensio, joka sisältää tarkastajan tehtävien pedagogiseen alueeseen liittyvät odotukset,

- autoritaarisen alistumisen dimensio, joka koskee tarkastajan legaaliseen sidonnaisuuteen liittyviä odotuksia,
- tarkastajan hallinnollisten tehtävien dimensio, johon kuuluu olennaisena valvontaan liittyvät odotukset ja
- sosiaalinen kontakti—eristyneisyys-dimensio, joka sisältää sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvät odotukset.

Faktorit on saatu opettajien ryhmän korrelaatiomatriisista. Sivulla 81 esitetty skaalojen järjestys ryhmien sisäisen varianssin perusteella osoittaa, samoin kuin sivulla 58 varianssianalyysin F-suhteen perusteella voidaan havaita, että skaalat ryhmittyvät sanottujen tunnuslukujen perusteella lähes samalla tavalla kuin faktoreissakin. Tästä saamme tukea olettamukselle, että kaikkien ryhmien odotusten eroavuudet noudattavat eristettyjä faktoreita ja että faktoreilla on näin osoitettu olevan käyttöarvoa.

4. 3. TARKASTAJAN OMINAISUUKSIA KOSKEVAT ODOTUKSET

Tähän saakka selostettu tutkimuksen osa on selvitellyt niitä odotuksia, joita kohdistetaan tarkastajan käyttäytymiseen. Mutta rooliodotukset saattavat koskea myös toista segmenttiä eli sitä, minkälaisia ominaisuuksia tai luonteen- ym. piirteitä tarkastajalta odotetaan (Gross ym. 1965, s. 63). On todettu, että eri ammatit edellyttävät erilaisia fysiologisia tai psyykkisiä ominaisuuksia. Poliisiksi ei sovi varsin hintelä ja häiiveröinen mies, kellosepältä vaaditaan erityisesti sorminäppäryyttä (Heinonen 1964) jne. Tämän vuoksi katsottiin aiheelliseksi hankkia tutkimuksen yhteydessä tietoa myös tarkastajan ominaisuuksia eli attribuutteja koskevista odotuksista.

Attribuutteja sisältävään mittariin otettiin 46 erilaista ominaisuutta tai piirrettä ja vastaajan tuli arvostella niitä numeroilla 0—4 sen mukaan, miten tärkeänä hän pitää kutakin ominaisuutta tarkastajan viranhoidon kannalta. Arvostelun porrastus oli seuraava:

0	ei ensinkään sovi
1	ei suotavaa
2	yhdentekevää
3	sopii hyvin
4	sopii erittäin hyvin

Primääripisteitä kerättäessä muutettiin pisteet käsittämään porrastuksen 1–5, jolloin pistemäärät sopivat paremmin laskutoimituksiin.

Tavoitteeksi asetettiin nyt »ihannetarkastajan» ominaisuuksien ja piirteiden löytäminen. Tulkinta suoritetaan vertailemalla attribuuttien keskiarvoja ja tarkastelemalla keskiarvojen ryhmittymistä faktorianalyysin avulla. Koko koehenkilöstöä pidetään tässä yhtenä ryhmänä. Taustavariaabelien ja attribuuttien välisen yhteyden tutkimista varten laskettiin niiden korrelaatiot. Kertoimeksi valittiin sivulla 90 esitetyn perusteluin Pearsonin tulomomenttikerroin.

4. 3. 1. *Attribuuttien keskiarvot*

Taulukossa 32. on esitetty attribuuttien pistekeskiarvot ja hajonnat sekä taulukossa 33. samat variaabelit keskiarvojen suuruusjärjestyksessä. Jälkimmäisestä taulukosta on helposti luettavissa, miten kutakin piirrettä arvostetaan suhteessa muihin piirteisiin. Keskiarvotulosten tulkinta suoritetaan vasta faktorianalyysillä saatujen faktorien tulkinnan jälkeen ja samalla selvitetään, miten keskiarvot ja faktorit liittyvät toisiinsa.

Taulukko 32.

Attribuuttien keskiarvot ja hajonnat

K	s	Variaabeli
2.16	.92	1. lältään alle 30-vuotias
3.55	.96	2. » 30–39 »
4.14	.77	3. » 40–49 »
3.63	.97	4. » 50–59 »
2.31	1.02	5. » 60-vuotias tai vanhempi
4.18	.85	6 Mies
2.94	1.02	7. Nainen
2.89	.76	8. Naimaton
3.39	.77	9. Naimisissa
3.99	.88	10. » ja lapsia
2.40	.82	11. Elää avioerossa
3.23	.62	12. Leski
4.08	.79	13. Seurakunnan jäsen
1.97	.87	14. Kirkosta eronnut
3.90	.93	15. Ehdottoman raittiuden kannattaja
2.68	.77	16. Tupakoitsija
3.46	.64	17. Miellyttävä ulkomuoto
4.11	.57	18. Pukeutuu huolellisesti
3.43	1.02	19. Suorasukainen
4.29	.66	20. Hyvä puheiden pitäjä

4.65	.51	21.	Hyvin perillä uudenaik. kasv.- ja opetusmenetelmistä
4.39	.57	22.	Käytännöllinen ihminen
4.47	.86	23.	Ei anna poliitt. painostuksen vaikuttaa työhönsä
2.43	1.00	24.	Kunnianhimoinen
3.88	.94	25.	Taitava »suhteiden» hoitaja
4.23	.78	26.	Hienotunteinen
4.66	.52	27.	Kykenee ilmaisemaan ajatuksensa selvästi
3.85	1.04	28.	Ei liian määrällävä
1.35	.56	29.	Välinpitämätön
1.51	.68	30.	Haaveilija
4.35	.67	31.	Erittäin terävä-älyinen
2.84	1.03	32.	Nykyisen koulujärjestelmän kannattaja
3.79	.87	33.	Yhtenäiskoulun kannattaja
4.29	.59	34.	Kasvatusalan uudistuksiin pyrkivä
3.50	.97	35.	Tiukka kurinpitäjä
2.42	.99	36.	Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan
4.48	.59	37.	Osa erottaa mitättömät asiat tärkeistä
3.83	.91	38.	Kuin johtajaksi luotu
3.02	.97	39.	Tieteellisen perinpohjainen
4.37	.56	40.	Tarmokas
4.60	.53	41.	Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin
4.25	.63	42.	Talousasioita hyvin tunteva
4.18	.83	43.	Ei turhan tärkeä
3.81	.91	44.	Toverillinen
4.03	.80	45.	Ei liian virallinen
4.14	.76	46.	Aikaisempaa kokemusta tarkastajana

Taulukko 33.

Attribuutit keskiarvojen suuruusjärjestyksessä

K	Variaabeli
4.66	27. Kykenee ilmaisemaan ajatuksensa selvästi
4.65	21. Hyvin perillä uudenaik. kasv.- ja opetusmenetelmistä
4.60	41. Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin
4.48	37. Osa erottaa mitättömät asiat tärkeistä
4.47	23. Ei anna poliitt. painostuksen vaikuttaa työhönsä
4.39	22. Käytännöllinen ihminen
4.37	40. Tarmokas
4.35	31. Erittäin terävä-älyinen
4.29	20. Hyvä puheiden pitäjä
4.29	34. Kasvatusalan uudistuksiin pyrkivä
4.25	42. Talousasioita hyvin tunteva
4.23	26. Hienotunteinen
4.18	6. Mies
4.18	43. Ei turhan tärkeä
4.14	3. Iältään 40–49-vuotias
4.14	46. Aikaisempaa kokemusta tarkastajana

4.11	18.	Pukeutuu huolellisesti
4.08	13.	Seurakunnan jäsen
4.03	45.	Ei liian virallinen
3.99	10.	Naimisissa ja lapsia
3.90	15.	Ehdottoman raittiuden kannattaja
3.88	25.	Taitava »suhteiden» hoitaja
3.85	28.	Ei liian määrällävä
3.83	38.	Kuin johtajaksi luotu
3.81	44.	Toverillinen
3.79	33.	Yhtenäiskoulun kannattaja
3.63	4.	Iältään 50—59-vuotias
3.55	2.	Iältään 30—39-vuotias
3.50	35.	Tiukka kurinpitäjä
3.46	17.	Miellyttävä ulkomuoto
3.43	19.	Suorasukainen
3.39	9.	Naimisissa
3.23	12.	Leski
3.02	39.	Tieteellisen perinpohjainen
2.94	7.	Nainen
2.89	8.	Naimaton
2.84	32.	Nykyisen koulujärjestelmän kannattaja
2.68	16.	Tupakoitsija
2.43	24.	Kunnianhimoinen
2.42	36.	Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan
2.40	11.	Elää avioerossa
2.31	5.	Iältään 60-vuotias tai vanhempi
2.16	1.	Iältään alle 30-vuotias
1.97	14.	Kirkosta eronnut
1.51	30.	Haaveilija
1.35	29.	Välinpitämätön

4. 3. 2. *Attribuutteja koskevien odotusten faktorirakenne*

Koko koehenkilöstön vastauksista saadun attribuuttien korrelaatiomatriisin perusteella suoritettiin faktorianalyysi pääakselimenetelmällä ja rotaatio Varimax-menetelmällä. Tällä haluttiin selvittää, voitaisiinko ideaalitarkastaja kuvata suppeasti, vain verrattain harvalukuisten perusulottuvuuksien avulla. Selkeän tulkinnan varmistamiseksi suoritettiin neljä faktorointia faktorimäärän vaihdellessa 7—10. Selkein tulkinta katsottiin saavutettavan kahdeksalle faktorille.

Rotatoidut faktorit on esitetty taulukossa 34. Seuraavassa esityksessä on otettu huomioon painokertoimet, jotka ovat vähintään .30, tai sitä lähellä.

Taulukko 34.

Rotatoitu attribuuttien faktorimatriisi

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	h ²
1.	-.03	.32	-.15	.11	-.23	.04	-.16	-.17	.24
2.	.12	.42	.06	-.08	-.14	-.02	.03	.06	.22
3.	.15	.18	.24	-.13	.29	-.00	.18	.31	.35
4.	.05	.03	.16	-.00	.66	-.01	.10	.11	.49
5.	-.02	.00	-.01	.09	.57	.07	-.05	-.20	.37
6.	.20	.05	.31	-.03	.14	-.07	.18	.10	.21
7.	.00	.43	.05	.05	.00	.09	-.05	.01	.20
8.	-.01	.56	-.11	.12	.08	.01	-.01	-.07	.36
9.	.04	.02	.83	.09	.01	.07	.03	-.02	.70
10.	.10	-.05	.83	-.03	.07	.10	.06	.00	.73
11.	.02	.45	-.19	-.19	.04	-.07	-.38	-.06	.43
12.	.04	.43	.33	.10	.11	.06	-.00	-.02	.32
13.	.13	.08	.24	-.01	.14	.05	.66	-.04	.54
14.	-.03	.21	-.03	-.03	-.03	.02	-.74	-.00	.59
15.	.05	-.06	-.03	.37	-.00	.05	.44	-.03	.34
16.	.02	.34	.08	-.17	.02	.01	-.26	-.10	.23
17.	.27	.16	.19	.08	-.11	-.12	.13	-.12	.20
18.	.40	.08	.09	.06	-.07	-.04	.21	-.03	.23
19.	.04	.09	.07	.30	-.14	-.03	.04	.03	.13
20.	.55	-.03	.04	.15	-.04	-.03	.14	.03	.35
21.	.56	.07	.01	.10	-.09	.02	-.02	.11	.35
22.	.42	.04	.07	.16	-.08	.22	-.00	.10	.27
23.	.40	.03	.02	-.19	.12	.27	-.02	.08	.29
24.	.17	.13	-.01	-.00	.09	-.11	-.23	-.10	.13
25.	.32	.08	.05	.01	.04	.01	-.01	-.03	.12
26.	.41	.03	-.03	-.16	.21	.16	-.04	-.10	.28
27.	.61	-.03	.03	-.03	.05	.17	.01	.04	.40
28.	.21	.12	-.03	-.29	.17	.34	-.06	.00	.29
29.	-.27	.17	.01	-.01	.06	-.10	-.12	-.28	.21
30.	-.19	.20	.01	.08	.11	-.00	-.17	-.32	.23
31.	.44	.01	.01	.25	-.02	.08	.03	.05	.26
32.	.03	.09	.04	.10	-.04	-.05	.13	-.45	.24
33.	.03	.03	.04	.22	-.06	-.00	.04	.49	.30
34.	.41	.12	.04	.13	-.06	.15	-.02	.30	.31
35.	.12	-.04	-.01	.38	.09	.02	.09	.08	.18
36.	-.01	-.02	-.02	.46	.02	-.07	.01	.00	.22
37.	.48	-.04	.11	-.06	.08	.29	-.08	.02	.34
38.	.36	-.01	-.00	.33	.18	.04	.05	-.05	.28
39.	.14	.05	-.04	.47	.05	-.01	-.08	-.09	.27
40.	.46	-.01	.05	.32	-.03	.24	.00	.05	.38
41.	.48	-.03	.05	.04	.02	.42	.02	.07	.41
42.	.38	-.02	.08	.23	.02	.41	.04	.01	.38
43.	.21	.04	-.00	-.14	.11	.65	-.03	.03	.50
44.	.05	.05	.00	.29	-.11	.36	.11	.01	.24
45.	.15	.06	.05	-.07	-.02	.66	.06	.05	.47
46.	.21	.00	.11	.19	.09	.18	.10	-.10	.15
% koko varianssista									
	7.7	3.3	4.1	3.8	2.6	4.1	3.8	2.2	32.0
% yht. varianssista									
	23.9	10.4	12.9	11.7	8.2	12.9	11.7	6.9	100.

Faktori I

Faktorilla on merkittävä lataus seuraavissa variaabeleissa:

27. Kykenee ilmaisemaan ajatuksensa selvästi	.61
21. Hyvin perillä uudenaik. kasvatus- ja op.menetelmistä	.56
20. Hyvä puheiden pitäjä	.55
37. Osaa erottaa mitättömät asiat tärkeistä	.48
41. Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin	.48
40. Tarmokas	.46
31. Erittäin terävä-älyinen	.44
22. Käytännöllinen ihminen	.42
26. Hienotunteinen	.41
34. Kasvatusalan uudistuksiin pyrkivä	.41
18. Pukeutuu huolellisesti	.40
23. Ei anna poliittisen painostuksen vaikuttaa työhönsä	.40
42. Talousasioita hyvin tunteva	.38
38. Kuin johtajaksi luotu	.36
25. Taitava »suhteiden» hoitaja	.32

Puhtaimpana faktori esiintyy variaabelissa 27., jonka sisältönä on suullisen esitystaidon korostaminen. Sama sisältö on myös variaabelilla 20., jolla on kolmanneksi korkein lataus. Toiseksi korkeimman latauksen saanut variaabeli 21. ja myös melkoisen latauksen saanut variaabeli 34. viittaavat siihen, että faktori on tekemisissä pedagogiikkaa hallitsevan auktoriteetin kanssa, joka osaa suhteuttaa asiat niiden merkityksen perusteella (var. 37.), ottaa huomioon ihmissuhteet (var. 41. ja 25.) ja jolla on sellaisia psyykkisiä piirteitä tai muita kykyjä, joilla saavutetaan persoonallista vaikutusvaltaa (var. 40., 31., 22., 26.). Faktori muistuttaa paljon Kolin (1960) tutkimuksessaan eristämää *k a n n u s t a v a n j o h t a j u u d e n* faktoria. Samoin kuin Kolin tutkimuksessa, nytkin variaabelit, jotka korostavat informaation ja tiedonvälityksen merkitystä ja miellyttävän persoonallisuuden piirteitä, saavat verrattain korkeita latauksia. Kannustava johtaja havaitaan mielellään päteväksi ja ammattitaitoiseksi esimieheksi (Koli 1960, s. 62). Faktori selittää koko varianssista 7.7 % ja yhteisestä varianssista 23.9 %.

Faktori II

Faktori on edustettuna seuraavissa variaabeleissa:

8. Naimaton	.56
11. Elää avioerossa	.45
7. Nainen	.43

12. Leski	.43
2. Iältään 30—39-vuotias	.42
16. Tupakoitsija	.34
1. Iältään alle 30-vuotias	.32

Faktoria esiintyy vallitsevimmin variaabeleissa 8., 11. ja 12., joille on yhteistä avioliiton ulkopuolella elämisen ilmentäminen. Naista koskevan variaabelin (7.) sijoittuminen samaan ryhmään selittynee ainakin osittain sillä, että naimattomien, eronneiden ja leskien yhteinen osuus naisten määrästä on suurempi kuin miesten, v. 1960 miehistä 57.6 % ja naisista 60.5 % (Uusi tietosanakirja 19, 1965, s. 727). Koska faktori esiintyy muuttujissa, jotka ilmentävät avioliiton ulkopuolella elämistä, nimitämme tätä *n o n m a r i t a a l i* faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 3.3 % ja yhteisestä varianssista 10.4 %.

Faktori III

Tällä faktorilla on korkeimmat lataukset seuraavissa variaabeleissa:

9. Naimisissa	.83
10. Naimisissa ja lapsia	.83
12. Leski	.33
6. Mies	.31

Faktori esiintyy puhtaimpana variaabeleissa 9. ja 10., jotka liittyvät perheelliseen siviilisäättyyn. Tämä näyttää olevan vastakkainen II faktorin kanssa ja nimitämmekin tätä *m a r i t a a l i* faktoriksi. Se selittää koko varianssista 4.1 % ja yhteisestä varianssista 12.9 %.

Faktori IV

Seuraavissa variaabeleissa faktori saa merkitsevän latauksen:

39. Tieteellisen perinpohjainen	.47
36. Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan	.46
35. Tiukka kurinpitäjä	.38
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	.37
38. Kuin johtajaksi luotu	.33
40. Tarmokas	.32
19. Suorasukainen	.30

Kaikki variaabelit viittaavat autoritaariseen persoonallisuuteen, jolle luonteenomaisena piirteenä on pyrkimys määräälemiseen, sekä vallan ja kovuuden ihailu. Sen vuoksi nimitämmekin tätä *a u t o r i t a a r i s e n*

j o h t a j u d e n faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 3.8 % ja yhteisestä varianssista 11.7 %.

Faktori V

Faktorilla on yli .30 tai sitä lähellä oleva lataus seuraavissa variaabeleissa:

4. Iältään 50—59-vuotias	.66
5. Iältään 60-vuotias tai vanhempi	.57
3. Iältään 40—49-vuotias	.29

Kyseessä on ilmeisesti i k ä faktori, jonka vaikutusala on erittäin suppea. Faktori selittää koko varianssista 2.6 % ja yhteisestä varianssista 8.2 %.

Faktori VI

Seuraavissa variaabeleissa faktori saa merkitsevän latauksen:

45. Ei liian virallinen	.66
43. Ei turhan tärkeä	.65
41. Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin	.42
42. Talousasioita hyvin tunteva	.41
44. Toverillinen	.36
28. Ei liian määräilevä	.34

Lähes yhtä suurin latauksin faktori esiintyy variaabeleissa 45. ja 43., jotka ilmentävät luopumista byrokratiaan liittyvästä, sääntöjen ja määräysten tiukan muodollisesta noudattamisesta. Faktorin esiintymiselle variaabelissa 42. on vaikeata antaa johdonmukaista tulkintaa, mutta kaikki muut variaabelit viittaavat odotuksiin, jotka edellyttävät ihmis-suhteet huomioonottavaa vuorovaikutusta. Nimitämme tätä v e r t a i s u d e n faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 4.1 % ja yhteisestä varianssista 12.9 %.

Faktori VII

Faktorilla on merkitsevä lataus seuraavissa variaabeleissa:

14. Kirkosta eronnut	-.74
13. Seurakunnan jäsen	.66
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	.44
11. Elää avioerossa	-.38
16. Tupakoitsija	-.26

Puhtaimpana faktori esiintyy variaabeleissa 14. ja 13., joille on yhteistä kirkon jäsenyyden korostaminen. Muiden variaabelien perusteella voitaisiin puhua Kyöstiön eristämästä eettisestä tapafaktorista (Kyöstiö 1962, s. 188), mutta koska näiden variaabelien lataukset ovat huomattavasti pienemmät kuin variaabelien 14. ja 13. ja koska toisaalta kirkon ideologia sisältää myös jäsentensä eettisten arvojen korostusta, nimitämme tätä *kirkollisuuden korostamisen* faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 3.8 % ja yhteisestä varianssista 11.7 %.

Faktori VIII

Tällä faktorilla ovat korkeimmat lataukset seuraavissa variaabeleissa:

33. Yhtenäiskoulun kannattaja	.49
32. Nykyisen koulujärjestelmän kannattaja	-.45
30. Haaveilija	-.32
3. Iältään 40—49-vuotias	.31
34. Kasvatusalan uudistuksiin pyrkivä	.30

Faktori ilmentää dynaamisuutta ja progressiivisuutta, joka on vastakkainen jäykälle ja muutoksia vastustavalle tekijälle. Faktorin esiintyminen variaabelissa 30. on johdonmukaisesti tulkittavissa. Faktori edellyttää, ei »pilvilinnoja» rakentelevaa, vaan rationaalista uudistusten toteuttajaa (var. 34.). Uudistusta vastustavien voimien murtamiseen tarvitaan parhaassa miehuusiässä (var. 3.) olevan tarmoa ja taitoa. Nimitämme tätä *progressi tai evoluutio* faktoriksi. Faktori selittää koko varianssista 2.2 % ja yhteisestä varianssista 6.9 %.

Faktoroinnin jälkeen saadut variaabelien kommunaliteetit ovat yleensä vähän korkeammat kuin skaaloista saadut, joten erityistekijäin ja satunnaisvaihtelun osuus kokonaisvarienssista jää nyt jonkin verran pienemmäksi. Attribuuttien kommunaliteeteista 47.8 % on .30 tai sitä suurempia. Kommunalteetit ovat siis nytkin verrattain alhaisia, mikä johtunee, kuten skaaloista puheenollen jo mainittiin, koehenkilösten taustatekijöiden heterogeenisuudesta.

4. 3. 3. Keskiarvotulosten ja faktorien rinnakkaista tarkastelua

Seuraavassa tarkastellaan faktorittain, miten attribuuttien keskiarvot ja faktorit liittyvät toisiinsa ja miten keskiarvotulokset ovat tulkittavissa.

Faktori I

Tarkastelussa huomataan, että faktorissa korkean painokertoimen saaneet ominaisuudet ovat kahta viimeistä lukuunottamatta korkean keskiarvon (taulukosta 34. ylin kolmannes) saaneiden piirteiden joukossa. Kysymys on siis erittäin tärkeinä pidetyistä tarkastajan ominaisuuksista.

Korkeimman pistekeskiarvon (4.66) on saanut tarkastajan suullista esitystaitoa koskeva variaabeli. Näyttää siis siltä, että tarkastajalta odotetaan ensi kädessä kykyä ilmaista ajatuksensa selvästi. Tätä käsitystä tukee vielä variaabelin 20. (= Hyvä puheiden pitäjä) saama korkea keskiarvo (4.29).

Toiseksi korkein keskiarvo (4.65) on variaabelilla 21. (= Hyvin perillä uudenaikaisista kasvatus- ja opetusmenetelmistä). Tämä viittaa siihen, että tarkastajan odotetaan olevan pedagogisen auktoriteetin, joka pyrkii myös kasvatusalan uudistuksiin (var. 34.).

Kolmanneksi on sijoittunut variaabeli 41. (Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin). Ilmeisesti odotetaan tarkastajalta taitoa sosiaalisten kontaktien luomiseen erilaisiin ryhmiin ja yhteiskuntaluokkiin.

Seuraavina on joukko tarkastajan luonteenpiirteitä, henkisiä kykyjä ja muita ominaisuuksia korostavia variaabeleja. Niiden mukaan tarkastajalta odotetaan suurpiirteisyyttä ja avarakatseisuutta, itsenäisyyttä, käytännöllisyyttä, tarmokkuutta ja älykkyyttä.

Faktori II

Faktorin muuttujat ovat selvästi yhteydessä alhaisiin keskiarvoihin. Kyseessä olevat tarkastajan piirteet ovat siis vähän toivottuja. Tarkastajan ei odoteta elävän avioliiton ulkopuolella, ei liioin, että hän olisi nainen, mutta vähiten arvostetaan nuorta, alle 30-vuotiasta tarkastajaa.

Faktori III

Faktori ei ole yhteydessä attribuuttien keskiarvotuloksiin. Variaabelien 9. ja 10. painokertoimet ovat verrattain korkeita (.83), mutta keskiarvojärjestyksessä ne sijoittuvat selvästi eri tasoille.

Sukupuoleen nähden odotetaan, että tarkastaja olisi mies. Variaabeli 6:n (= mies) keskiarvo on 4.18 ja variaabeli 7:n (= nainen) 2.94. Keskiarvot ovat toisistaan tilastollisesti erittäin merkittävästi poikkeavia ($t = 31.00$).

Faktori IV

Faktorin painokertoimet jakautuvat eri kohtiin keskiarvoja. Kuitenkin variaabelit, joiden sisältö selvimmin ilmentää 'autoritaarisuutta', saavat alhaiset keskiarvot.

Faktori V

Faktorin painokertoimet sijoittuvat keskiarvojen kaikkiin tasoihin. Iältään suosituin näyttää olevan 40–49-vuotias tarkastaja. Melko kauas jäävät 50–59- ja 30–39-vuotiaat, jotka toisiinsa verrattuina näyttävät olevan lähes yhtä suosittuja. Suotavana ei enää pidetä, että tarkastaja olisi 60-vuotias tai sitä vanhempi, mutta vähiten odotetaan, kuten edellä jo on todettu, että tarkastaja olisi nuori, alle 30-vuotias.

Faktori VI

Faktorin kolme painokerrointa (variaabelit 41, 42 ja 43) on saanut korkean keskiarvon, mutta muut jäävät keskialueelle. Vaikka kyseessä ei siten olekaan kovin tärkeä tarkastajan ominaisuus, korostaa tulos kuitenkin IV faktorin yhteydessä esiin tulleen autoritaarisuuden vähäisempää suosiota vertaisuuden odotuksiin verrattuna.

Faktori VII

Faktorissa esiintyvät painokertoimet ovat negatiivisina kolmella piirteellä (kirkosta eronnut, elää avioerossa, tupakoitsija), jotka ovat alhaisten keskiarvojen (alin kolmannes) joukossa.

Ilmeisesti sillä seikalla, että valtaosa maamme asukkaista kuuluu kirkkoon, on ollut vaikutusta niihin odotuksiin, joita tarkastajaan kohdistetaan arvoihin ja normeihin nähden. Verrattain voimakkaasti tulee esille odotus, että tarkastaja olisi seurakunnan jäsen (keskiarvo 4.08). Variaabeli 14. (= Kirkosta eronnut) on saanut kolmanneksi alhaisimman arvon (1.97). Keskiarvot ovat toisistaan tilastollisesti erittäin merkittävästi poikkeavia ($t = 54.1$). Avioeroa ei pidetä suotavana (keskiarvo 2.40). Ehdottoman raittiuden kannattajaa pidetään sopivampana tarkastajaksi kuin tupakoitsijaa.

Faktori VIII

Faktorissa esiintyvistä positiivisista painokertoimista kaksi on keskiarvojen ylimmässä kolmanneksessa ja kaksi negatiivista alimmassa kolmanneksessa, joten yhteys vaikuttaa selvältä.

Yhtenäiskoulun kannattaja on saanut keskiarvon 3.79 ja nykyisen koulujärjestelmän kannattaja keskiarvon 2.84. Keskiarvot ovat toisistaan erittäin merkittävästi poikkeavia ($t = 21.6$). Tämä viittaa siihen, että tarkastajan odotetaan pyrkivän yhtenäiskoulun toteuttamiseen.

Analyysillä eristettyjen faktorien ominaisarvojen perusteella ja ottamalla huomioon faktorien edustamat perusdimensiot, voidaan ideaalitarkastajasta antaa seuraava suppea kuvaus:

Tarkastajan tulisi olla

kannustava johtaja, informoiva, asiantunteva pedagogi,
perheellinen,
»ensimmäinen vertaistensa joukossa»,
kirkkoon kuuluva,
iältään 40-vuotias ja sitä vanhempi,
koululaitoksen kehittäjä.

4. 3. 4. *Attribuuttien ja taustavariaabelien korrelatiivinen yhteys*

Taulukossa 35. on esitetty attribuuttien ja taustavariaabelien korrelaatiomatriisi. Taustavariaabelien numerointi on seuraava:

48. Sukupuoli (1 = mies; 2 = nainen)
49. Aviosääty (1 = naimaton; 2 = naimisissa; 3 = leski; 4 = eronnut)
50. Ikä (1 = -29 v.; 2 = 30-39 v.; 3 = 40-49 v.; 4 = 50-59 v.; 5 = 60v. -)
51. Asuinpaikka (1 = kaupunki; 2 = kauppala; 3 = maalaiskunnan asutuskeskus; 4 = sivukylä)
52. Koulusivistys (1 = kansakoulu; 2 = keskikoulu; 3 = ylioppilas; 4 = loppu-tutkinto)
53. Ammattiluokitus (1 = I; 2 = II; 3 = III; 4 = IV)

Seuraavassa esitetään, mitä yhteyksiä voidaan todeta taustavariaabeleilla olevan tarkastajan attribuutteihin, kun alarajaksi otetaan merkisyys 0.1 %:n tai sitä lähellä olevalla tasolla. Biseriaalisten muuttujien osalta sovelletaan samaa testausmenetelmää kuin sivulla 90 on esitetty.

Taulukko 35.

Attribuuttien ja taustavariaabelien korrelaatiomatriisi. Desimaalipilkut on jätetty pois.

	Korrelaatioiden merkitsevyys													P .05	.01	.001		
1.																		
2.	33																	
3.	-21	24																
4.	-23	-09	38															
5.	04	-12	-03	45														
6.	-14	14	30	17	-01													
7.	11	12	05	04	02	-15												
8.	16	14	02	04	08	00	30											
9.	-07	04	15	14	04	25	09	-07										
10.	-16	05	24	19	03	26	06	-15	72									
11.	15	11	-02	-04	02	-06	17	31	-18	-22								
12.	04	13	15	13	08	15	24	33	31	28	12							
13.	-11	04	21	16	04	22	02	03	24	28	-22	13						
14.	11	04	-09	-07	00	-13	15	14	-04	-08	44	08	-58					
15.	-09	-05	-03	06	00	02	05	06	04	03	-24	01	28	-32				
16.	08	11	01	-01	02	00	12	17	03	03	32	23	-06	24	-29			
17.	00	08	04	-01	02	11	06	08	16	18	00	08	10	-04	08	00		
18.	-06	01	06	04	-03	10	06	03	12	08	-04	08	17	-10	19	-04	39	
19.	06	00	-04	-05	-05	01	03	09	07	04	-05	09	04	-01	07	01	09	11
20.	-05	06	09	05	-03	16	-01	-03	06	08	-12	05	13	-12	16	-05	18	27
21.	03	11	09	04	-03	12	06	01	03	06	02	03	03	02	04	-01	13	23
22.	-01	00	05	02	-04	06	07	06	09	12	-01	09	09	00	07	05	08	17
23.	-05	03	13	09	03	11	03	01	06	08	05	03	12	03	-06	08	04	17
24.	18	10	-02	02	06	00	09	03	02	01	14	00	-07	15	-14	08	05	01
25.	05	08	05	05	-01	05	03	04	08	05	-01	10	07	-02	-01	05	11	12
26.	-03	09	08	10	12	05	05	01	01	06	04	02	06	-02	-03	04	05	11
27.	-04	03	14	06	04	11	06	00	06	14	-01	04	10	-03	07	01	08	22
28.	00	07	10	10	08	02	09	05	00	07	12	04	01	09	-08	08	00	09
29.	10	05	-06	-05	06	-04	02	06	-02	-06	15	01	-04	11	-11	10	-02	-15
30.	15	02	-06	02	11	-05	06	13	-01	-01	14	07	-06	15	-06	09	01	-10
31.	02	02	02	00	-01	12	01	02	07	06	-02	07	09	-04	13	-07	14	18
32.	03	03	-05	-01	03	06	02	13	04	01	00	05	06	-03	11	04	10	09
33.	-01	03	07	01	-07	05	03	-01	07	02	-10	-01	04	-08	08	-10	08	06
34.	02	13	14	03	-07	10	05	04	06	09	-01	06	06	02	02	-02	12	17
35.	-03	-01	05	03	03	07	-03	03	05	00	-09	02	07	-09	17	-08	-02	10
36.	00	-04	-04	-04	00	06	01	05	01	-03	-09	-01	01	-02	18	-06	02	-01
37.	-06	05	10	04	04	13	01	00	13	17	01	06	11	02	-06	06	02	13
38.	00	02	07	09	07	07	-01	03	04	05	-09	07	15	-11	14	-02	12	11
39.	12	04	-03	02	06	-01	-02	07	01	-03	-05	07	-03	08	17	-06	07	08
40.	02	07	07	-02	00	07	03	03	10	11	-08	09	07	-04	16	-05	09	18
41.	-04	05	11	05	01	11	03	-03	07	13	-03	06	12	-03	05	-02	07	14
42.	01	02	09	08	03	05	05	00	12	13	-11	11	11	-04	13	-02	07	16
43.	-01	06	11	07	07	07	01	03	03	09	01	02	04	05	-03	03	-02	07
44.	09	00	00	-03	-01	02	06	03	04	01	-12	07	04	-07	21	-05	06	04
45.	-01	04	09	01	01	02	07	-03	09	11	-05	05	09	-01	01	03	06	08
46.	-02	00	01	07	11	13	02	02	12	12	-09	08	14	-10	11	02	12	05
47.	02	01	06	05	09	05	-06	02	03	01	05	08	-05	04	-08	08	-01	-05
48.	-03	-06	-13	-16	-08	-27	14	03	-11	-06	06	-13	06	-06	09	-08	03	07
49.	-07	-02	07	09	08	09	-05	-06	14	17	-09	04	05	-11	12	-08	01	00
50.	-08	-07	07	21	24	12	-06	04	14	08	-19	10	10	-14	18	-10	01	01
51.	00	-04	-08	-05	-12	-10	04	03	-08	-09	-11	-05	09	-24	23	-11	-01	-03
52.	07	12	08	07	16	03	-02	-07	-07	00	20	-04	-04	18	-37	16	-02	-05
53.	-09	-15	-11	-08	-12	-06	-01	00	06	02	-15	00	-05	-05	33	-18	02	03
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.

20. 11
 21. 11 39
 22. 11 30 33
 23. -01 15 20 18
 24. -02 08 07 00 08
 25. -04 20 13 13 11 16
 26. -12 17 14 11 23 17 20
 27. 00 34 39 31 31 05 15 31
 28. -11 04 07 08 34 09 07 28 17
 29. -02 -14 -17 -15 -17 10 -05 -05 -22 -08
 30. -01 -11 -08 -13 -11 14 -04 03 -14 -05 34
 31. 12 29 28 22 19 05 09 12 28 07 -14 -07
 32. 07 02 01 -02 -09 -02 00 -05 -03 -05 08 08 00
 33. 09 07 06 08 -02 03 05 -05 00 -08 -08 -10 08 -34
 34. 04 20 37 22 15 02 15 15 23 11 -15 -10 27 -06 29
 35. 18 14 03 13 03 03 02 -02 05 01 -08 -11 16 06 08 09
 36. 12 08 00 06 -05 05 -03 -09 -05 -14 02 03 08 10 12 00 29
 37. -04 19 18 26 31 06 17 28 40 16 -14 -09 23 -01 02 27 03 -02
 38. 02 21 13 17 08 14 20 19 19 01 -04 -02 30 01 07 17 25 16
 39. 15 07 10 06 -01 06 07 04 05 -05 -02 11 19 09 06 11 13 22
 40. 10 28 28 26 18 05 14 15 31 08 -24 -09 28 03 10 26 16 12
 41. 01 23 29 32 28 -01 14 27 40 19 -18 -12 21 03 09 28 07 -02
 42. 07 25 24 36 20 -05 18 16 30 07 -14 -07 23 00 03 21 14 04
 43. -04 08 10 16 32 01 07 22 20 35 -08 00 12 -06 -01 18 01 -10
 44. 12 07 10 18 04 -09 03 00 11 -01 -07 04 13 03 07 14 07 08
 45. -02 13 11 21 24 -03 07 16 16 34 -09 -05 13 -03 06 18 02 -07
 46. 01 13 19 13 06 -03 07 11 15 04 00 -02 13 08 01 16 11 08
 47. 03 01 -01 -02 02 03 02 01 06 04 -01 -02 00 00 -14 -03 -03 -09
 48. -08 -02 -08 -06 -10 03 -06 13 -02 05 04 08 -07 09 -07 -05 00 02
 49. 08 -02 -04 00 -05 -03 03 -08 01 -06 -10 -07 08 -03 06 04 00 04
 50. 11 07 -01 04 -05 -15 -03 -08 01 -12 -08 -03 11 -02 11 05 06 09
 51. 04 03 -06 01 -10 -15 01 -10 -05 -13 -02 -07 07 06 06 -05 06 07
 52. -22 -01 08 -07 16 24 03 28 07 26 09 13 -10 -05 -23 00 -12 -19
 53. 17 -06 -09 -02 -21 -22 -10 -24 -12 -27 -04 -05 06 04 18 -03 06 20
 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36.

38. 21
 39. 01 29
 40. 30 29 25
 41. 38 18 04 41
 42. 29 20 16 39 42
 43. 31 09 -04 20 37 34
 44. 07 08 13 18 19 22 15
 45. 23 07 -02 17 30 25 52 28
 46. 16 18 10 18 17 22 11 14 16
 47. 05 03 04 03 -02 00 09 -04 03 -04
 48. 01 -02 -02 -02 02 -02 -02 -05 01 -03 -13
 49. 04 07 07 07 00 08 06 09 02 02 11 -15
 50. 05 16 14 06 01 17 01 15 -03 10 11 -28 39
 51. -12 -02 04 04 -02 06 -10 09 -02 -01 -03 07 03 -04
 52. 11 02 -07 -07 05 -10 12 -23 06 -02 04 07 -26 -27 -41
 53. -14 -05 13 05 -09 04 -17 17 -11 00 -04 01 28 25 23 -75
 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53.

Sukupuoli

Sukupuoli-variaabelilla näyttää olevan voimakkaimmat korrelatiiviset yhteydet seuraaviin muuttujiin:

Var.	r	t
3. Iältään 40—49-vuotias	-.13	-4.04
4. » 50—59 »	-.16	-4.85
6. Mies	-.27	-8.46
7. Nainen	.14	4.24
9. Naimisissa	-.11	-3.41
12. Leski	-.13	-3.98
23. Ei anna poliitt. painostuksen vaikuttaa työhönsä	-.10	-2.99
26. Hienotunteinen	.13	3.97

Tulos antaa aihetta seuraaviin olettamuksiin:

1. Miehet hyväksyvät vanhan tarkastajan paremmin kuin naiset.
2. Naiset hyväksyvät naistarkastajan paremmin kuin miehet.
3. Miehet hyväksyvät naimisissa olevan ja lesken tarkastajaksi paremmin kuin naiset.
4. Naiset odottavat hienotunteisuutta enemmän kuin miehet.

Aviosäätty

Aviosäädyn variaabeli korreloi voimakkaimmin seuraaviin muuttujiin:

Var.	r	t
4. Iältään 50—59-vuotias	.09	3.29
6. Mies	.09	3.83
9. Naimisissa	.14	5.90
10. Naimisissa ja lapsia	.17	5.88
11. Elää avioerossa	-.09	-4.48
14. Kirkosta eronnut	-.11	-3.95
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	.12	4.71
26. Hienotunteinen	-.08	-3.96
29. Välinpitämätön	-.10	-3.21

Tuloksista voidaan päätellä seuraavaa:

1. Naimisissa olevat tai olleet näyttävät odottavan enemmän kuin naimattomat, että tarkastajakin olisi perheellinen.
2. Naimisissa olevat tai olleet eivät näytä siinä määrin hyväksyvän kuin naimattomat, että tarkastaja olisi kirkosta eronnut, mutta sen sijaan he odottavat enemmän kuin naimattomat, että tarkastaja olisi ehdottoman raittiuden kannattaja.

Perhe on länsimaissa instituutio, joka pyrkii säilyttämään sitä säätelevät normit ja odotukset (Allardt—Littunen 1964, s. 93). Paine yhdenmukaisuuteen (Allardt—Littunen 1964, s. 55) selittää, miksi naimisissa

olevat odottavat tarkastajankin olevan perheellisen. Perhettä koossa pitäviä voimia on korostettava, ja siksi naimisissa olevat eivät hyväksy avioeroa, koska sitä koskevat normit ovat ristiriitaisia (Allardt—Littunen 1964, s. 119) ja siksi ehdottoman raittiuden vaatimuskin tuntuu ymmärrettävältä.

Ikä

Iän variaabeli korreloi voimakkaimmin seuraaviin muuttujiin:

Var.	r
4. Iältään 50—59-vuotias	.21
5. » 60-vuotias tai vanhempi	.24
6. Mies	.12
9. Naimisissa	.14
11. Elää avioerossa	— .19
12. Leski	.10
13. Seurakunnan jäsen	.10
14. Kirkosta eronnut	— .14
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	.18
16. Tupakoitsija	— .10
19. Suorasukainen	.11
24. Kunnianhimoinen	— .15
28. Ei liian määrällävä	— .12
31. Erittäin terävä-älyinen	.11
33. Yhtenäiskoulun kannattaja	.11
38. Kuin johtajaksi luotu	.16
39. Tieteellisen perinpohjainen	.14
42. Talousasioita hyvin tunteva	.17
44. Toverillinen	.15
46. Aikaisempaa kokemusta tarkastajana	.10
52. Koulusivistys	— .27
53. Ammatti	.25

Tuloksista saadaan tukea seuraaville johtopäätöksille:

1. Vanhat hyväksyvät paremmin kuin nuoret vanhan tarkastajan.
2. Vanhat odottavat voimakkaammin kuin nuoret, että tarkastaja olisi miespuolinen.
3. Vanhat odottavat, että tarkastaja eläisi avioliitossa, eivätkä he hyväksy siinä määrin kuin nuoret, että tarkastaja eläisi avioerossa.
4. Vanhat odottavat, että tarkastaja olisi seurakunnan jäsen, eivätkä he hyväksy siinä määrin kuin nuoret, että tarkastaja olisi kirkosta eronnut.
5. Vanhat odottavat, että tarkastaja olisi ehdottoman raittiuden kannattaja, eivätkä he hyväksy siinä määrin kuin nuoret tarkastajan tupakanpoltoakaan.
6. Nuoret eivät odota siinä määrin kuin vanhat, että tarkastaja olisi yhtenäiskoulun kannattaja.

Tulos osoittaa selvästi, että iän varttuessa odotukset saavat konservatiivisia piirteitä. Vanhemmalla iällä halutaan säilyttää olosuhteet, tavat ja arvojen jatkuvuutta edustavat instituutiot, kuten kirkko ja perhe, muuttumattomina. Tulos vahvistaa aikaisempia käsityksiä. On nimittäin todettu vanhemman ikäluokan olevan yleensä konservatiivisempaa kuin nuorempien (Heinonen 1964, s. 358). Nyt saaduissa tuloksissa vain yhtenäiskoulua koskevat käsitykset tekevät poikkeuksen. Siinä suhteessa vanhemmat näyttävät enemmän kannattavan uudistusten toteuttamista.

Asuinpaikka

Asuinpaikka korreloi voimakkaimmin seuraavien variaabelien kanssa:

Var.	r
5. Iältään 60-vuotias tai vanhempi	-.12
6. Mies	-.10
11. Elää avioerossa	-.11
14. Kirkosta eronnut	-.24
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	.23
16. Tupakoitsija	-.11
23. Ei anna poliitt. painostuksen vaikuttaa työhönsä	-.10
24. Kunnianhimoinen	-.15
26. Hienotunteinen	-.10
28. Ei liian määrällävä	-.13
37. Osaa erottaa mitättömät asiat tärkeistä	-.12
43. Ei turhan tärkeä	-.10
52. Koulusivistys	-.41
53. Ammatti	.23

Tulokset antavat aihetta seuraaviin päätelmiin:

1. Asutuskeskuksissa hyväksytään 60-vuotias tai sitä vanhempi tarkastaja paremmin kuin syrjäisillä seuduilla.
2. Syrjäseuduilla ei vaadita miespuolista tarkastajaa siinä määrin kuin asutuskeskuksissa.
3. Syrjäseuduilla ei hyväksytä siinä määrin kuin asutuskeskuksissa, että tarkastaja eläisi avioerossa tai olisi kirkosta eronnut.
4. Syrjäseuduilla odotetaan, että tarkastaja olisi ehdottoman raittiuden kannattaja, eikä siellä hyväksytä tarkastajan tupakanpoltoakaan siinä määrin kuin asutuskeskuksissa.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että kaupungin asukkaat ovat vapaamielisempiä ja suvaitsevaisempia kuin maaseudun (Allardt—Littunen 1964, s. 287). Myös nyt saadut tulokset vahvistavat tuota käsitystä. Suurempi vapaamielisyys ilmenee avioerojen ja tupakanpolton hyväksymisenä.

Koulusivistys

Koulusivistys korreloi voimakkaimmin seuraavien muuttujien kanssa:

Var.	r
2. Iältään 30—39-vuotias	.12
5. » 60-vuotias tai vanhempi	.16
11. Elää avioerossa	.20
14. Kirkosta eronnut	.18
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	-.37
16. Tupakoitsija	.16
19. Suorasukainen	-.22
23. Ei anna poliitt. painostuksen vaikuttaa työhönsä	.16
24. Kunnianhimoinen	.24
26. Hienotunteinen	.28
28. Ei liian määrällävä	.26
30. Haaveilija	.13
31. Erittäin terävä-älyinen	-.10
33. Yhtenäiskoulun kannattaja	-.23
35. Tiukka kurinpitäjä	-.12
36. Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan	-.19
37. Osaa erottaa mitättömät asiat tärkeistä	.11
42. Talousasioita hyvin tunteva	-.10
43. Ei turhan tärkeä	.12
44. Toverillinen	-.23
50. Ikä	-.27
51. Asuinpaikka	-.41
53. Ammatti	-.71

Seuraavat johtopäätökset näyttävät oikeutetuilta:

1. Korkean koulusivistyksen saaneet ovat vapaamielisempiä kuin vähän koulusivistystä saaneet. He hyväksyvät tarkastajan nuoruuden ja vanhuuden paremmin kuin vähän koulua käyneet, samoin avioerossa elämisen ja kirkosta eroamisen. Ehdotonta raittiutta he eivät odota, eivätkä paheksu tupakanpoltoakaan siinä määrin kuin vähäisen koulusivistyksen saaneet.
2. Korkean koulusivistyksen saaneet odottavat hienotunteisuutta, vähän koulua käyneet suorasukaisuutta.
3. Autoritäärinen tarkastaja on suositumpi vähän koulusivistystä saaneiden keskuudessa (var. 26., 35., 36.) kuin korkean koulusivistyksen omaavien parissa.
4. Korkean koulusivistyksen saaneet eivät odota siinä määrin kuin vähän koulua käyneet, että tarkastaja olisi yhtenäiskoulun kannattaja.

Aikaisempien tutkimusten mukaan suvaitsevaisuus lisääntyy koulusivistyksen mukana (Allardt—Littunen 1964, s. 152). Samoin on todettu, että autoritäärisen asennoitumisen ja vähäisen koulusivistyksen välillä vallitsee yleensä positiivinen riippuvuussuhde (Allardt—Littunen 1964, s. 153). Näitä käsityksiä vahvistavat myös nyt saadut tulokset.

Ammatti

Ammattiluokituksen sisältävä variaabeli korreloi voimakkaimmin seuraavien muuttujien kanssa:

Var.	r
2. Iältään 30—39-vuotias	— .15
3. » 40—49 »	— .11
5. » 60-vuotias tai vanhempi	— .12
11. Elää avioerossa	— .15
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	.33
16. Tupakoitsija	— .18
19. Suorasukainen	.17
23. Ei anna poliitt. painostuksen vaikuttaa työhönsä	— .21
24. Kunnianhimoinen	— .22
25. Taitava »suhteiden» hoitaja	— .10
26. Hienotunteinen	— .24
27. Kykenee ilmaisemaan ajatuksensa selvästi	— .12
28. Ei liian määrällävä	— .27
33. Yhtenäiskoulun kannattaja	.18
36. Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan	.20
37. Osaa erottaa mitättömät asiat tärkeistä	— .14
39. Tieteellisen perinpohjainen	.13
43. Ei turhan tärkeä	— .17
45. Ei liian virallinen	— .11
50. Ikä	.25
51. Asuinpaikka	.23
52. Koulusivistys	— .75

Kertoimen etumerkkiin nähden on muistettava, että pisteityksessä ensimmäinen ammattiluokka on saanut yhden pisteen, neljäs luokka neljä pistettä. Vertailemalla tuloksia niihin yhteyksiin, joita koulusivistysvariaabelilla on muihin muuttujiin, huomaamme, että koulusivistys ja ammattiluokitus vastaavat hyvin toisiaan; korkea ammattiluokka vastaa korkeaa koulusivistystä. Koulusivistyksen korrelatiivisista yhteyksistä tehdyt johtopäätökset näyttävät pitävän paikkansa myös ammattiluokkavariaabelin yhteyksistä saatuihin tuloksiin. Mitään olennaisesti uutta ei tullut esille.

4. 4. TARKASTAJAN TYÖHÖN JA OMINAISUUksiIN LIITTYVIEN ODOTUSTEN KORRELATIIVINEN YHTEYS

Kuten sivulla 40 on todettu, tutkimuksen valmistelun aikana suoritettu esitiedustelu osoitti tarkastajaan kohdistuvien odotusten suuntau-

Taulukko 36.
 Skaalojen ja attribuuttien väliset korrelaatiot opettajien ryhmässä edustavien muuttujien perusteella

Attrib. 4.															
5.	36														
6.	14	-11													
7.	13	04	-12												
8.	05	10	-06	37											
9.	00	-07	27	05	-21										
10.	15	01	22	10	-20	66									
14.	-10	-06	-17	17	22	-13	-06								
15.	13	08	-03	11	08	-03	-02	-42							
17.	04	03	07	14	12	07	17	02	07						
21.	07	-01	16	07	13	00	05	-13	21	13					
32.	-01	06	08	-03	25	-01	05	-03	-01	21	04				
34.	09	-05	19	00	03	00	08	-06	10	17	48	-06			
39.	04	14	-18	02	16	-06	04	-05	14	08	14	08	20		
43.	04	-04	10	01	14	13	22	03	12	05	27	-05	38	04	
45.	04	-04	14	-01	02	15	20	01	03	08	23	02	28	00 58	
Skaala 1.	00	03	05	13	-02	-10	-05	-01	10	05	-05	-06	-05	11 00 -04	
3.	25	16	-12	-08	-01	-10	-14	-21	25	-01	-06	00	00	15 -07 -14 18	
4.	02	-11	04	05	-03	10	14	-09	09	03	11	02	17	02 11 15 -04 00	
8.	08	06	-05	05	-05	-08	02	-02	05	-08	-02	-05	-01	09 -02 -20 02 27 05	
9.	02	-09	-08	12	00	-01	02	-01	08	08	-02	03	-02	11 -06 -14 -20 14 03 26	
14.	09	01	-16	04	12	-18	-09	19	-10	05	03	-04	-04	08 02 -02 -22 -04 -05 03 11	
15.	-03	-09	14	-01	07	-02	-04	-03	14	08	25	03	24	17 11 19 -10 -13 32 02 -08 00	
17.	-03	-07	14	-14	06	08	06	00	-02	-03	04	12	12	-01 17 09 -41 -26 05 -20 00 01 17	
							P	.05	.01	.001					
	Korrelaatioiden merkitsevyys				.14			.19		.24					

tuvan kahteen pääalueeseen, tarkastajan tehtäviin ja tarkastajan ominaisuuksiin. Tätä kahtiajakoa on sitten tutkimuksessa noudatettu, ja menettelylle on saatu tukea myös Grossin roolianalyysia koskevasta tutkimuksesta (Gross ym. 1965, ss. 63–64). Voidaan kuitenkin olettaa, että skaaloilla mitattujen odotusten ja attribuutteihin liittyvien odotusten välillä saattaa vallita riippuvuussuhteita. Jos selvä yhteys on havaittavissa, ei ole mielekästä mitata kumpaakin odotusaluetta erikseen, koska toisen alueen variaabelien, esim. skaalan antamista arvoista voitaisiin silloin ennustaa tiettyjen attribuuttimuuttujien arvoja.

Sanotun riippuvuussuhteen selvittämistä varten suoritettiin ensin faktorianalyysi opettajien vastauksista saatujen attribuuttien pistemäärien perusteella. Faktorointi suoritettiin pääakselimenetelmällä ja rotaatio Varimax-menetelmällä. Rotatoidut faktorit on esitetty liitteessä 8. 9. Tämän jälkeen valittiin jokaisesta faktorista kaksi edustavinta attribuuttimuuttujaa, samoin kaksi edustavinta skaalaa niistä faktoreista, jotka on aikaisemmin eristetty (s. 93) opettajien skaalapistemäärien perusteella. Edustavuuden kriteereinä olivat mahdollisimman korkea lataus ja faktorin puhtaus. Skaaloista eristetty faktori I hylättiin kokonaan, koska merkitsevä lataus oli vain taustavariaabeleissa. Edustavat muuttujat ja niiden korrelaatiokertoimet (Pearsonin tulomomenttikerroin) on esitetty taulukossa 36.

Tulos osoittaa, että skaalojen ja attribuuttien väliset korrelaatiot ovat yleensä pieniä, korkein kerroin on .25 ja vain 4.8 % kertoimista ylittää arvon .20. Voimme sen vuoksi päätellä, että vain erittäin vähäisellä todennäköisyydellä voidaan skaalamuuttujien arvoista päätellä attribuuttien vastaavia arvoja ja päinvastoin. Voidaan myös sanoa, että odotuskohteina tarkastajan tehtävät ja tarkastajan ominaisuudet edustavat varsin riippumattomia dimensioita.

4. 5. TARKASTAJAN PIIRTEIDEN JA ODOTUSTEN VASTAAVUUS

Jotta saataisiin tietoa siitä, miten tarkastajakunta vastaa odotuksia, kyselylomakkeeseen oli otettu kymmenen tarkastajan ominaisuuksia erittelevää sanontaa, ja vastaajaa pyydettiin merkitsemään rasti kunkin ominaisuuden kohdalle sille riville viidestä vaihtoehdosta, joka parhaiten edusti vastaajan käsitystä hänen oman piirinsä tarkastajasta. Kouluneuvoksille tätä tehtävää ei esitetty.

Pisteitys suoritettiin siten, että piirteen positiivisin aste (esim. erittäin miellyttävä) sai 5 pistettä ja negatiivisin (esim. erittäin epämiellyttävä) yhden pisteen. Jokaiselle koehenkilöryhmälle laskettiin kunkin variaabelin pistekeskiarvo ja hajonta. Ryhmien vertailua ei suoriteta kunkin variaabelin osalta erikseen, vaan ryhmän keskiarvot lasketaan yhteen ja vertailu suoritetaan näin saatujen summien avulla. Lisäksi lasketaan keskiarvot variaabelittain yhteen (poisluettuna tarkastajien ryhmä), jolloin voidaan tehdä päätelmiä piirteiden arvostusjärjestyksestä.

Tarkastajien piirteiden pistemäärien keskiarvot ja hajonnat on esitetty taulukossa 37. Keskiarvojen summat osoittavat, että korkeimmalle tarkastajaa arvostavat puheena olevien piirteiden perusteella vanhemmat, vähiten lehtorit. Ryhmien järjestys kokonaisuudessaan tulee seuraavaksi:

	$\Sigma \bar{X}$
1. vanhemmat	38.29
2. johtokunnat	38.09
3. opettajat	37.73
4. opettajakokelaat	37.54
5. kunnanvaltuutetut	36.66
6. lehtorit	36.48

Ryhtymättä tässä tarkemmin selvittämään syitä ryhmien järjestykseen arvonnannon perusteella, huomaa helposti, että järjestys on kääntäen verrannollinen ryhmien koulusivistykseen ja varsinkin ammattiluokitukseen. Näyttää siltä, että vähäisen koulusivistyksen saaneet arvostavat esitettyjen kriteerien perusteella tarkastajan korkeammalle kuin enemmän koulusivistystä saaneet. Kunnanvaltuutetut tekevät tässä poikkeuksen, sillä heistä oli 83.2 % vain kansakoulun käyneitä, mutta ammattiluokituksen perusteella ei sanottuakaan poikkeusta syntyisi. Voitaneen olettaa, että kilpailu arvojärjestyksestä on saanut korkeamman koulusivistyksen saaneet arvostamaan tarkastajaa vähemmän kuin alhaisen koulusivistyksen saaneet.

Jos katsotaan, että suurempi pistemäärä osoittaa tarkastajan olevan lähempänä ryhmän ideaalia ja vastaavan odotuksia paremmin kuin pieni pistemäärä, voidaan tuloksesta myös päätellä, että tarkastajat vastaavat parhaiten vanhempien ja vähiten lehtorien odotuksia.

Tarkastajien itseensä kohdistuva arviointi tukee käsitystä, jonka mukaan oma arvostus sijoittuu yleensä vähän keskitason yläpuolelle (Stagner 1948, s. 179).

Taulukossa 38. on esitetty testissä mukana olleiden piirteiden summat keskiarvot (poisluettuina tarkastajien ryhmä) suurusjärjestyksessä.

Taulukko 37.

Tarkastajien piirteet, keskiarvot ja hajonnat

| | Vanhemmat
N = 172 | | Johtokunnat
N = 176 | | Op-kokelaat
N = 93 | | Opettajat
N = 190 | |
|-----|----------------------|-----|------------------------------|-----|-----------------------|-----|-----------------------------------|------|
| 1. | 3.67 | .66 | 3.68 | .72 | 3.75 | .71 | 3.88 | .85 |
| 2. | 3.60 | .57 | 3.64 | .55 | 3.45 | .65 | 3.34 | .69 |
| 3. | 3.84 | .92 | 3.87 | .86 | 3.79 | .89 | 3.78 | 1.01 |
| 4. | 3.78 | .66 | 3.75 | .60 | 3.88 | .43 | 3.89 | .63 |
| 5. | 4.13 | .73 | 4.12 | .68 | 4.17 | .70 | 4.16 | .79 |
| 6. | 3.66 | .70 | 3.60 | .68 | 3.72 | .69 | 3.61 | .98 |
| 7. | 4.24 | .67 | 4.16 | .68 | 3.98 | .68 | 4.07 | .97 |
| 8. | 3.72 | .77 | 3.69 | .69 | 3.52 | .78 | 3.64 | .77 |
| 9. | 3.68 | .71 | 3.76 | .79 | 3.64 | .66 | 3.78 | .82 |
| 10. | 3.97 | .65 | 3.82 | .67 | 3.64 | .84 | 3.58 | .96 |
| | <u>38.29</u> | | <u>38.09</u> | | <u>37.54</u> | | <u>37.73</u> | |
| | Lehtorit
N = 112 | | Kunnanvaltuutetut
N = 107 | | Tarkastajat
N = 61 | | ¹⁾
$\Sigma \bar{X}$ | |
| 1. | 3.68 | .68 | 3.66 | .75 | 2.83 | .46 | 22.32 | |
| 2. | 3.20 | .67 | 3.39 | .61 | 3.23 | .56 | 20.62 | |
| 3. | 3.50 | .85 | 3.67 | .93 | 3.47 | .70 | 22.45 | |
| 4. | 3.69 | .63 | 3.67 | .64 | 3.23 | .46 | 22.66 | |
| 5. | 4.02 | .81 | 3.94 | .70 | 3.45 | .53 | 24.54 | |
| 6. | 3.53 | .85 | 3.55 | .69 | 3.50 | .54 | 21.67 | |
| 7. | 4.09 | .80 | 4.22 | .64 | 3.45 | .57 | 24.76 | |
| 8. | 3.62 | .69 | 3.57 | .71 | 3.23 | .62 | 21.76 | |
| 9. | 3.58 | .67 | 3.42 | .76 | 3.52 | .75 | 21.86 | |
| 10. | 3.57 | .92 | 3.57 | .76 | 3.72 | .52 | 22.15 | |
| | <u>36.48</u> | | <u>36.66</u> | | <u>33.63</u> | | | |

1. Ulkoasu
2. Käytännöllisyys
3. Ilmaisun selvyys
4. Älykkyys
5. Tiedon taso
6. Työskentely muiden ihmisten kanssa
7. Tahdikkuus
8. Taloudellisuuden taju
9. Järkähtämättömyys päätöksien toteuttamisessa
10. Arvojen taju

Vertailun vuoksi on piirteiden rinnalle asetettu attribuuteista saatu, vastaavien ominaisuuksien odotuksia kuvaava järjestys.

¹⁾ keskiarvojen summassa ei ole otettu huomioon tarkastajien ryhmää

Taulukko 38.

Tarkastajan piirteiden ja odotusten vastaavuus

Arvioidut piirteet		Odotukset
Tahdikkaus	1.	1. Kykenee ilmaisemaan ajatuksensa selvästi
Tiedon taso	2.	2. Hyvin perillä uudenaik. kasv.- ja opetusmenetelmistä
Älykkyys	3.	3. Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin
Ilmaisun selvyys	4.	4. Osaa erottaa mitättömät asiat tärkeistä
Ulkoasu	5.	5. Käytännöllinen ihminen
Arvojen taju	6.	6. Erittäin terävä-älyinen
Järkähtämättömyys päätöksien toteuttamisessa	7.	7. Talousasioita hyvin tunteva
Taloudellisuuden taju	8.	8. Hienotunteinen
Työskentely muiden kanssa	9.	9. Pukeutuu huolellisesti
Käytännöllisyys	10.	10. Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan

Vertailu osoittaa, että pistekeskisarvoista saadun järjestyksen nojalla seuraavat tarkastajien piirteet näyttäisivät vastaavan odotuksia:

tahdikkaus
tiedon taso
älykkyys
ulkoasu
järkähtämättömyys päätöksien toteuttamisessa

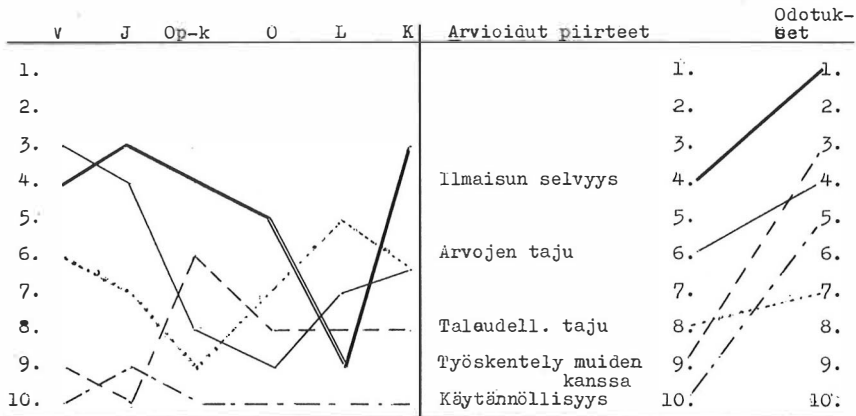
Sen sijaan seuraavat tarkastajien ominaisuudet eivät näytä vastaavan odotuksia:

ilmaisun selvyys
arvojen taju
taloudellisuuden taju
työskentely muiden ihmisten kanssa
käytännöllisyys

Kuvion 9. oikeassa puoliskossa on esitetty sama asia kuin taulukossa 38., mutta pantu näkyviin vain ne piirteet, jotka esitetyn tulkinnan mukaan eivät näytä vastaavan odotuksia. Kuvion vasemmassa puoliskossa on viivoilla yhdistetty pisteet, jotka osoittavat kunkin piirteen paikkaa eri ryhmien keskiarvojen suuruusjärjestyksen perusteella (esim. vanhempien ryhmän arvioinnin mukaan on tarkastajien ilmaisun selvyys »pa-

Kuvio 9.

Eräiden tarkastajien piirteiden järjestys ryhmien arviointien keskiarvojen perusteella

remmuusjärjestyksessä» neljännellä sijalla). Huomaamme, että lehtorien arvioinnin perusteella tarkastajien suullinen esitystaito (ilmaisun selvyys) on mitatuista piirteistä vasta yhdeksännellä sijalla, kun odotusten perusteella sen tulisi olla ensimmäisellä. Myös opettajat ovat arvioineet tämän tarkastajien taidon verrattain alhaiseksi, se on vasta viidennellä sijalla. Tarkastajien arvojen taju näyttää vanhempien ja johtokuntien mielestä vastaavan odotuksia, mutta opettajien arvioinneissa se on vasta yhdeksännellä ja opettajakokelaiden kahdeksannella sijalla. Tarkastajien kyky tajuta taloudellisia asioita näyttää vastaavan odotuksia, vain opettajakokelaat ovat eri mieltä. Sitä vastoin kaikki ryhmät näyttävät olevan sitä mieltä, että tarkastajat eivät sopeudu hyvin työskentelemään muiden kanssa, jyrkimmin tällä kannalla ovat johtokunnat ja vanhemmat. Tarkastajien käytännöllisyys on melko yksimielisesti viimeisellä sijalla, vain johtokuntien arvioinneissa se sijoittuu yhtä sijaa paremmaksi.

Esitettyyn piirteiden ja odotusten vertailuun on suhtauduttava varauksin, lähinnä siksi, että käytetyt rinnakkaiset ilmaukset eivät ole semanttisesti täysin identtisiä. Esim. tahdikkuus-käsite on alueeltaan laajempi kuin hienotunteisuus (Nyky-suomen sanakirja V, 1959, s. 476), mutta näitä käsitteitä on tässä kuitenkin käytetty rinnakkain. On toisaalta todettu, että aivan samojenkin verbaalisten ärsykkeiden aiheuttamat reaktiot saattavat olla eri yksilöillä tai ryhmillä erilaiset riippuen ärsykkeen koskettavuudesta, arvovarauksesta jne. Tämän tutkimuksen yhteydessä

ei ole ollut mahdollisuutta ärsyke- ja reaktioanalyysin avulla tutkia käytettyjen ilmaisujen suhdejärjestelmää yksilön tai ryhmien ajattelussa (Vrt. Pitkänen 1967). Ilmausten rinnastukset on suoritettu 'common sense' tasolla.

V DISKUSSIO

5. 1. TUTKIMUSMENETELMÄN TARKASTELUA

Tutkimuksen olennaisin tehtävä oli kansakouluntarkastajaan kohdistuvien odotusten kentän kartoittaminen. Tehtävän rajaaminen ei perustunut minkään systemaattisen järjestelmän puitteisiin, vaan tehtävän laajuus muotoutui niistä vastauksista ja toisaalta rajoittui niihin ilmaisuihin, joita pienehköltä ryhmältä saatiin esitiedustelun yhteydessä. Tällaisesta tehtävän rajaamisesta saattaa olla seurauksena, että odotuskenttään jää aukkoja, joista ei saada mitään tietoa. Tästä taas seuraa, että yksinkertaisten odotusten kuvausjärjestelmien muodostaminen vaikeutuu. Mainitunlaisia puutteellisuuksia tutkimus on tuonut esille. Esim. tarkastajan vastuu-kysymykseen liittyviä odotuksia ei ole tässä selvitelty ja perin vähän on kosketeltu tarkastajan osallistumiseen liittyviä odotuksia. Mutta toisaalta saatuihin ilmaisuihin perustuva lähtökohta on tuottanut tietynlaista etua; asian koskettavuus on ilmeinen. Se taas puolestaan antaa aihetta odottaa, että laadittavat väitelauselmat muodostuvat relevanteiksi ja virittävät mahdollisimman voimakkaan reaktiovalmiuden. Olettaa voidaan, että tarkastaja on osalle koehenkilöstöä melko vieras, ja siksi voidaan väittää, että henkilö, joka ei joudu suoranaiseen kosketukseen tarkastajan kanssa, ei kohdistu häneen mitään odotuksiakaan. Mutta asenteiden ja odotusten muodostuminen ei ehdottomasti edellytä henkilökohtaista kanssakäymistä. Kyllä esim. lasten vanhemmat saavat tietoa tarkastajasta, jos ei muuta tietä niin lasten välityksellä. Myös kokouksissa ja koulujen juhlatilaisuuksissa tarkastaja varsin usein esiintyy. Erilaiset kommunikaatiomahdollisuudet lisäävät tietoa tarkastajasta, ja tiedon varassa ja kunkin viitekehyksen puitteissa muovautuu kuva tarkastajan roolista. Tarkastajan käyttäytymistä arvioidaan nyt tietyn stan-

dardin mukaan t.s. häneen kohdistetaan rooli-odotuksia. Eri ryhmien edustajille osoitettu esitiedustelu jo osoitti, että rooli-odotuksia todella on olemassa.

Testien validiteettiongelmaa ei ole käsitelty tutkimusta koskevassa selostuksessa. Tämä johtuu siitä, että osoittautui, kuten yleensä, erittäin vaikeaksi tehtäväksi löytää kvantitatiivisesti vaihtelevia, testien ulkopuolelta saatuja kriteerioita, joihin testin antamia tuloksia olisi verrattu. Testin validiteettia voidaan jossain määrin arvioida faktorianalyysissa saatujen kommunaliteettien perusteella, sillä on todettu, että validiteetti on sitä korkeampi, mitä korkeampi on testin kommunaliteetti (Heinonen 1964, s. 55). Samoin voidaan testien reliabiliteetista tehdä päätelmiä, miten pätevä testi on. Mitä alhaisempi on reliabiliteetti, sitä alhaisempi on myös validiteetti (Eskola 1962, s. 56). Heikko validiteetti aiheuttaa puolestaan sen, että tulosten yleistämisen mahdollisuus vähenee.

Odotusten intensiteetin tulkinnassa on noudatettu samaa menetelmää, kuin esim. Gross kumppaneineen rooli-odotuksia koskevassa tutkimuksessaan (Gross ym. 1965, ss. 108–109). Sen mukaan kaikki odotukset voidaan sijoittaa kontinuumille, joka ulottuu täydellisestä hyväksymisestä ja myönteisyydestä äärimmäiseen kielteisyyteen. Nollapisteksi, jossa myönteinen odotus vaihtuu kielteiseksi, on otettu asteikon keskiarvo. Mitä kauemmas esim. ryhmän pistemäärä jää asteikon keskiarvosta, sitä voimakkaampi on odotus, joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Intensiteettiä olisi voitu myös tutkia erikseen esim. kysymällä jokaisen väitelauselman kohdalla, miten vahvasti vastaaja on kannallaan ja taulukoimalla sitten odotuksia ja intensiivisyyttä mittaavat asteikot ristiin. Koska näin saatuakin nollapistettä on pidettävä mieluummin sopimukseenvaraisena kuin absoluuttisena (Eskola 1967, s. 219), eikä menetelmällä niin ollen olisi saavutettu tämän tutkimuksen kannalta ratkaisevaa etua, päädyttiin edellä mainitun Grossin tulkinnan soveltamiseen.

5. 2. TULOSSIIN LIITTYVÄÄ POHDINTAA

Kouluhallinnon teoreettista viitekehystä kuvattaessa mainittiin, että kukin organisaation osaryhmä hahmottaa ongelmat pääasiassa oman ryhmänsä tehtävien näkökulmasta. Tutkimuksen tulokset vahvistavat selvästi tuota käsitystä. Kukin roolinmäärittäjäryhmä näyttää odottavan tarkastajalta sellaisia piirteitä tai käyttäytymisen muotoja, jotka vastaavat lähinnä ryhmän etua ja näkemyksiä. Hyvänä esimerkkinä on tulos

kysymyksestä, tulisiko tarkastajan olla koulutukseltaan ehdottomasti myös kansakoulunopettaja (liite 8. 3.). Opettajien ryhmästä antoi myönteisen vastauksen 88.4 %, mutta lehtorien ryhmästä vain 50.0 %. Ilmeisesti kansakoulunopettajan tutkinnon suorittaneella tarkastajalla on opettajien työn kannalta katsottuna paremmat mahdollisuudet hoitaa tarkastajan tehtävät kuin lehtorien näkökulmasta katsoen, ainakin mitä tehtävien pedagogiseen alueeseen tulee.

Viittaamalla tarkastajan tehtävien pedagogiseen puoleen sivuamme kansakoulujen tarkastuksen vanhaa ongelmaa, nimittäin sitä, onko tarkastajan työn painopiste hallinnollisissa vaiko pedagogisissa tehtävissä. Jo kansakoululaitoksemme alkuvaiheista alkaen on tarkastajalle annettuja hallinnollisia tehtäviä ollut niin runsaasti, että opettajien ohjaus ja neuvonta on jäänyt perin vähäiseksi. Lisääntyneen kansliatyön vuoksi kouluhallitus antoi v. 1920 määräyksen, että koulun tarkastus oli suoritettava vain joka toinen lukuvuosi (Halila 1950, s. 337). Käytännössä tämä tiesi sitä, että opettajalla oli, piirikokouksia lukuunottamatta, vain kerran kahdessa vuodessa tilaisuus henkilökohtaiseen kosketukseen tarkastajan kanssa ja täten mahdollisuus saada välitöntä apua ongelmien ratkaisuun. Tilanne ei ole nyt suinkaan parempi. Määräysten mukaan kansakouluntarkastajan tulee tarkastaa piirinsä koulut niin usein kuin se on tarpeellista, ja ainakin kolmannes niistä kunakin lukuvuotena (KkA 188 §:n 1 momentin 3)-kohta). Saattaa niin ollen kuluu kolme, kenties useampiakin vuosia, ennenkuin tarkastaja taas nähdään jollakin koululla. Kiinnostavaa on todeta, miten opettajat tilanteeseen suhtautuvat. Ohjauksen ja neuvonnan merkitystä mittaavassa skaalassa (skaala 4.) on kaksi lauselmää, joihin annetut vastaukset valaisevat puheena olevaa ongelmaa. Lauselmat ovat:

(Var. 26) »Tarkastajan työn tulisi olla pääasiassa ohjaavaa ja neuvovaa.»

(Var. 22) »Tarkastaja ei käytä riittävästi aikaa opettajien ohjaukseen ja neuvontaan.»

Jakautumataulukko osoittaa, että 90.5 % opettajista on vastannut myöntävästi ensiksi mainittuun väitelausemaan ja yli puolet (54.7 %) opettajista on sitä mieltä, että tarkastaja ei käytä riittävästi aikaa opettajien ohjaukseen ja neuvontaan, ja vain 22.1 % on tilanteeseen tyytyväinen. Tulos tukee käsitystä, että tarkastajan hallinnollisten tehtävien vähentämistä odotetaan, jotta hänelle jäisi runsaammin aikaa pedagogiseen valvontaan ja ohjaukseen. Samaan tähtäävät nekin, jotka ovat ehdottaneet ainekohtaisten ohjaajien (supervisor) käyttämistä, jolloin tarkastajasta tulisi pelkästään hallinnollinen virkamies.

Toinen koko kansakoululaitoksemme olemassaolon aikana paljon kes-

kustelua aiheuttanut ongelma liittyy tarkastajan pätevyysvaatimuksiin. Opettajiston keskuudessa on tuotu voimakkaasti esille mielipide, että eteenpäin pyrkivällä kansakoulunopettajalla tulisi olla mahdollisuus tulla nimitetyksi kansakouluntarkastajan virkaan (Halila 1950, s. 342). Tähän pätevyysvaatimukset vuodelta 1909 antoivatkin mahdollisuuden ja moni »laudatureja metsästänyt» opettaja siirtyi tarkastajan asemaan. Tarkastajakunnan keskuudessa liikkui toisenlaisiakin käsityksiä, ja niinpä 1920-luvun alussa he katsoivat epätarkoituksenmukaiseksi, että tarkastajan valmistus oli pääasiassa pedagoginen, mutta virka hallinnollinen (Halila 1950, s. 343). Kouluhallituksen silloisen mielipiteen mukaan oli tärkeintä, että tarkastajaksi nimitettävällä oli sopiva luonne, että hän oli riittävästi ja menestyksellisesti toiminut kansanopetusalalla ja että hän oli suorittanut kasvatusopin korkeimman arvosanan. Vielä nytkin on virassa muutama kansakouluntarkastaja, joka ei ole suorittanut akateemista loppu-tutkintoa, mutta jolla on v. 1931 annetun järjestysmuotoasetuksen edellyttämät filosofiankandidaatin tutkintoa vastaavat suoritukset ja joka lisäksi on suorittanut kansakoulunopettajan tutkinnon. Opettajat odottavat vieläkin (liitteet 8. 2. ja 8. 3.) varsin voimakkaasti, että tarkastaja olisi koulutukseltaan myös kansakoulunopettaja, mutta toisaalta kaikki ryhmät odottavat verrattain voimakkaasti, että tarkastajalla olisi ainakin astetta korkeampi oppiarvo kuin hänen alaisillaan. Tästä seuraa, että koska opettajista on huomattava osa, tämän tutkimuksen koehenkilöistä lähes puolet, ylioppilastutkinnon suorittaneita, tarkastajalla tulisi olla jokin akateeminen oppiarvo. Ja kun tarkastajan työkenttään on tullut myös kunnallinen keskikoulu, jonka lehtorin pätevyysvaatimuksiin kuuluu alempi kandidaatintutkinto, olisi tarkastajalta odotusten perusteella vaadittava vähintään filosofiankandidaatin tutkinto, mieluummin kuitenkin lisensiaatin tutkinto, sillä ei ole harvinaista, että keskikoulun lehtorina on filosofiankandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö.

Sivulla 78 jo totesimme, että erityisenä piirteenä opettajien ja lehtorien keskiarvojen vertailussa tulee esille lehtorien yleisesti kielteisemmät odotukset ja arvelimme siinä olevan heijastusta koko rinnakkaiskoulusysteemistä. Kenties lehtorit kokevat frustraation todetessaan, että valitsemallaan kohoamisen väylällä, koulusivistyksen avulla, he eivät ole pystyneetkään saavuttamaan päämääräkseen asettamaansa positiota (oppikoulun lehtori), vaan heidän tulisi tyytyä astetta alempana olevan kansakoululaitoksen virkaan, minkä vuoksi tilannetta pyritään torjumaan. Työskentelyä kansakoululaitoksessa saatetaan pitää lehtorin roolin vastaisena. Tähän viittaa mm. erään lehtorin kirjoitus Uudessa Suomessa

marraskuussa 1965. Ensin lehtori ihmettelee, miksi ei oteta lainkaan huomioon, mitä oppikoulunopettajat menettäisivät yhtenäiskouluun siirtäessä, ja jatkaa: »Nythän meille on luvassa vain kansakouluntarkastajien määräysvaltaan joutuminen. Emme voi suhtautua myönteisesti sellaiseen suunnitelmaan, joka vaarantaa koko asemamme.» — Kirjoituksesta kuvastuu ongelma, jonka olemassaoloa edellä kuvatut tulokset vahvistavat ja johon koululaitoksen kehittämisen yhteydessä tulisi löytää ratkaisu.

Sekä skaala-analyysin että attribuutteja koskevan analyysin yhteydessä on tullut verrattain selkeästi esille, että tarkastajalta odotetaan valmiutta koulu-uudistuksiin sekä aktiivisuutta koulun kehittämisessä. Säännösten mukaan kansakouluntarkastajan tulee »edistää piirinsä kansakoulutointa» (KkA 188 §:n 1 mom.), mutta varsin vähän löytää lainsäädännöstä yksilöityjä määräyksiä, jotka velvoittaisivat tarkastajaa aloitteiden tekoon. Useimmiten tarkastaja joutuu toteuttamaan ratkaisuja, jotka on valmistellut hierarkisesti ylempi viranomainen. Tilaisuuksia kansakoulutoimen edistämiseen kyllä löytyy. Kun kansakoulu on kunnallinen, päätöksenteon vireille saattaminen jää usein kunnallisten lautakuntien tai luottamusmiesten tehtäväksi. Mutta esim. kunnan kansakoulun ohjesäännön laatimisesta on säädetty, että kansakoululautakunnan on valmistettava ehdotus ohjesäännöksi neuvoteltuaan kansakouluntarkastajan kanssa. Vielä tarkastajalla on oikeus olla läsnä muissakin kansakoululautakunnan ja myös johtokunnan kokouksissa, eräitä poikkeuksia lukuunottamatta, ja osallistua niissä keskusteluun. Tällöin tarkastaja on lähinnä asiantuntija, jonka tulee ehdottaa ja yrittää saada hyväksytyksi hänen ammatillisen käsityksensä mukaan soveliaain ratkaisu (Sipponen 1967, s. 98), päämääränä koululaitokselle asetetun tavoitteen saavuttaminen. Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että kaikki eivät ole tyytyväisiä vain toteamaan, että tarkastajalla on kykyä havaita uudistusten tarpeellisuus ja että hänellä on mahdollisuus tehdä aloitteita, vaan aloiteoikeus katsotaan myös velvollisuudeksi. Tarkastajan toiminnan ja kykyjen tehokkuutta (effectiveness) on vaikeata mitata, ja arvioituna se on suhteessa arvostelijan odotuksiin. Piirikokousten järjestämistä saattavat lehtorit pitää verrattain merkityksettömänä, kouluneuvokset taas katsovat informaatio-tilaisuuksia tehokkaina keinoina koululle asetettuun tavoitteeseen pyritäessä. Hallintotoiminta edellyttää aina ammattialan teknistä taitoa ja siksi tarkastajankin työtä ohjaa pyrkimys hankkia niissä asioissa, jotka ovat hänen päätettävissään, riittävästi tietoa ratkaisun suorittamiseen. Kouluhallituksen ratkaistavistakin asioista tarkastaja yleensä välittää informaatiota ylöspäin lausuntojen muodossa. Mutta tarkastajan käsitys

ei aina vastaa kunnan, sen kouluviranomaisten tai muiden ryhmien mielihoidetta, ja siksi konfliktit ovat mahdollisia.

Kysymys hallintotoimen riittävydestä (efficiency) on toinen organisaatioihin liittyvä ongelma. Tarkastajan toiminta on riittävää, jos se vastaa tarvetta. Hallintotoimi voi olla samanaikaisesti riittämätöntä, mutta kuitenkin tehokasta. Erityisen selvästi tämä tulee esille valvonnan alueella. Tarkastajan vierailut koululla saattavat olla erittäin tehokkaita, mutta ehkä hän ei tee matkoja samalle koululle riittävän usein. Säännösten mukaan tarkastajan tulee tarkastaa piirinsä koulut niin usein kuin se on tarpeellista, ja ainakin kolmannes niistä kunakin lukuvuotena. Samalla koululla käyntien tiheys on tarkastajan harkinnan varassa. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tarkastuskäynteihin suhtaudutaan eri ryhmien kesken ristiriitaisesti. Opettajisto yleensä kokee tarkastustilaisuudet vähän toivottuina. Kuitenkin on todettu, että organisaation menestys riippuu suuresti sen kyvystä valvoa jäsentensä käyttäytymistä (Etzioni 1968, s. 88). Hallintotoimen riittävyysongelmaan liittyy johdannossa mainittu Kulosaarta koskeva kirjoituskin.

Tarkastajalle on lainsäädännössä annettu tehtäviensä suorittamista varten tietty määrä valtaa. Mutta vallankäytössä hänen on nojaututtava hallinnon lainalaisuuden eli legaliteettiperiaatteeseen, t.s. hänen on toiminnassaan noudatettava voimassa olevia lakeja. Etzionin mukaan vallan harjoittamisella on kuitenkin yksi suuri rajoitus; se tekee tottelevasta ihmisestä vieraantuneen (Etzioni 1968, s. 78). Annettujen käskyjen tulisi olla yhdenmukaisia niiden arvojen kanssa, joita vallankäytön kohteina ovat pitävät tärkeinä. Tutkimuksen tulosten mukaan vanhemmat lähinnä odottavat, että tarkastaja ei olisi täysin legaliteetin sitoma. Poikkeaminen laillisuusperiaatteesta, joko tosiasiallinen tai oletettu, on aiheena usein selkkauksiin, joiden selvittämiseksi sitten turvaudutaan mm. valituksiin ja kanteluihin. Tähän ongelmaryhmään kuuluvat useimmat johdannossa esitetyt esimerkitkin.

Tehtävänasettelun mukaisesti tällä tutkimuksella on pyritty selvittämään kansakouluntarkastajaan kohdistuvia rooliodotuksia ja kartoittamaan niihin liittyviä ongelmia. Tutkimuksen lähtökohdasta johtuen odotuskenttää ei ole voitu selvittää täysin aukottomasti, ja toisaalta, saatu tieto koskee vain tarkastajan viralliseen rooliin liittyviä odotuksia. Voitaneen kuitenkin katsoa, että tutkimus on täyttänyt sille asetetun tehtävän. Tulokset osoittavat, että eri roolinmäärittäjäryhmien odotuksissa on eroja, joskin myös yhtäläisyyttä. Ristiriitaisuuksia on lisäämässä tarkastajan dualistinen tehtäväalue; hänen tulee olla hallintovirkamies ja samalla myös pedagogi. Pääpaino ainakin valtion piiritarkastajilla on

selvästi ollut hallinnollisissa tehtävissä, mutta tutkimuksen tulokset osoittavat, että ohjauksen ja neuvonnan osuuden lisäämistä voimakkaasti odotetaan. Ratkaisevatko edessä olevat organisaation uudistukset tämän ongelman, nähdään tulevaisuudessa. Mutta vaikka tehtävien jako suoritettaisiin asiantuntijoiden (pedagogi) ja hallinnollisten auktoriteettien kesken, on oletettavissa, että tutkimuksessa esiin tulleiden konfliktien mahdollisuus ei itsestään poistu. Ongelmien olemassaolon tiedostaminen on lähtökohtana niiden ratkaisuille. Tietämättömyys ja tosiasiainkin kieltäminen ovat kouluorganisaationkin tavoitteiden saavuttamisen todellisia esteitä.

VI SUMMARY

The research summarized here attempts to discover what are the role expectations for a school inspector or what role demands are applied to him. Thus the study seeks to map out such expectations.

Another main problem was the comparison of expectations of the different role definer's groups. The purpose here is to discover if the separate groups expect different lines of behavior from an inspector.

Furthermore, an attempt has been made to obtain information about the dimensions of a single expectation, about the direction and the intensity. Also, what are the correlative relations of expectations to the background variables of population (sex, age, etc.)?

Population

Four criteria were used in selecting the groups of role definers:

1. The population must consist of groups which have an authoritative connection with an inspector.
2. The population must consist of groups which have a co-operative connection with an inspector.
3. The relation between the inspector and the groups must be as close as possible, preferably at the level of personal relations.
4. The members of a group should form the object of the administrative activities of an inspector.

The population consisted of eight groups with subjects as follows:

	N	(Abbreviations used)
1. Parents of pupils	172	parents
2. Members of school boards	176	school boards
3. Teacher-candidates	93	candidates
4. Elementary school teachers	190	teachers
5. Teachers in municipal middle schools	112	sec.teachers
6. Chairmen of communal councils	107	communal officers
7. School inspectors	61	inspectors
8. Members of State School Board	15	counselors

Total 926

Procedures and results

It was decided to use questionnaires in gathering data. Three instruments were presented:

1. The inspector's performances instrument contains 71 items. They all deal with things an inspector may or may not do as an inspector.
2. The inspector's attributes instrument contains 46 items, each of which is a quality or characteristic, some are descriptive of general personality characteristics or interpersonal skills.
3. The third instrument was designed to measure the subjects' views of their own district inspector, in the light of some of his characteristics.

In addition to these instruments in the questionnaire there were some separate items concerning expectations of the schooling and degree of an inspector, and questions concerning the background of the respondent.

The available response categories for each item in the instruments were:

- Absolutely agree
- Agree
- Undecided
- Disagree
- Absolutely disagree

The items of the inspector's performances instrument were designed to form 17 scales for use with the cumulative scaling technique of scale analysis.

In table 39. are described the scales, the number of items (n), the arithmetic mean of the product-moment correlations of the items in the scale (\bar{r}) and the reliability of the scale as estimated from the intercorrelations of the items (r_{xx}).

Table 39.

The technical properties of the scales

	n	\bar{r}	r_{xx}
1. Emphasizing inspector's dependence on state school board.	4	.47	.76
2. Acceptance of inspector's serving a »communal cause».	3	.23	.47
3. Emphasizing necessity of control.	5	.34	.73
4. Emphasizing guidance and instruction.	5	.24	.61
5. Acceptance of inspection tours.	5	.38	.76
6. Acceptance of unexpected inspection.	4	.50	.80
7. Acceptance of publicity of inspection.	4	.36	.69
8. Acceptance of active inspection	4	.22	.54
9. Acceptance of publicity of criticism.	4	.50	.80
10. Emphasizing objectivity of criticism.	4	.41	.74
11. Acceptance of progressive school policy.	4	.17	.45
12. Inspector's neutrality in school disputes.
(This scale was rejected)	6	-.01	.06
13. Acceptance of necessity of conferences.	4	.33	.67
14. Acceptance of inspector's participation in politics.	4	.54	.83
15. Appreciating continued studies of inspector.	4	.09	.41
16. Appreciating inspector's participation in scientific work.	4	.27	.60
17. Inspector's independence in wielding power.	7	.23	.69

Analysis of the differences between the means of scale scores yielded returns as follows:

- candidates, teachers and sec.teachers take a negative stand in the control, or more generally: groups under control take a more negative stand in the control than those who supervise or who think they are benefited by the control,
- groups taking a negative stand in the control also have negative or nearly negative expectations for publicity of the inspection, for the active inspection and for publicity of the criticism,
- groups most emphasizing the necessity of the control (parents, school boards, communal officers) most expect the inspection to be unexpected and active, and the criticism to be public, but these groups have a negative expectation for the inspector's participation in politics,
- all groups emphasize guidance and instruction, sec.teachers least of all,
- groups representing the community expect most intensively that the inspector should serve a »communal cause»; it is expected least by groups representing the state,
- counselors, inspectors and communal officers expect more than other groups that an inspector should make his decisions independent of the state school board, and parents more than other groups that the inspector make his decisions using free authority to consider, or more generally: groups displaying expert knowledge of administrative actions expect more than groups not so familiar with administrative procedure that the inspector make his decisions independent of the state school board, but bound by legitimacy of the administration,
 - all groups accept inspection tours, sec.teachers least of all,
- all the groups expect objectivity of criticism towards a teacher,
- parents, sec.teachers and counselors least of all expect progressive school policy from the inspector,
- conferences and meetings held by the inspector are expected most by counselors and least by sec.teachers, or: the group least emphasizing the value of the guidance and instruction also least expects the inspector to hold guidance and instruction meetings and vice versa,
- counselors and inspectors appreciate continued inspectoral studies more than other groups, and in general: it seems that there is a positive correlation between the education of the group and its appreciation of the inspector's continued studies,
- candidates and sec.teachers appreciate most the inspector's scientific work,
- sec.teachers' expectations are more negative than those of teachers, in regard to control, guidance and instruction, inspection tours, unexpected inspection, publicity of inspection, active inspection, publicity of criticism, progressive school policy, conferences and participation in politics,
- in expectations of different groups of role definers there is found to be uniformity, on the basis of which three clusters are formed:

- I Parents
 - School boards
 - Members of communal councils
- II Teacher-candidates
 - Teachers
 - Sec.teachers

III School inspectors Members of State School Board.

On the basis of standard deviation it seems that

- there are differences between different groups of role definers and expectations applied to school inspectors,
- the consensus of the respondents is the greatest about matters closely concerning the respondent and which are actual,
- disagreement is the greatest on matters with which the respondent is not familiar or which concern one part of the respondents positively and another part negatively,
- small groups have more consensus than large groups, also the homogeneous groups have more consensus than heterogeneous groups.

The correlative relations of scales to the background variables in the teachers' group suggest the following contingencies, taking a lower limit of significance at the level of 5 %:

Sex

- Males consider an inspector more independent in wielding power than do females.

Age

Older people emphasize the necessity of control more than young people.
Older people accept an active inspection more willingly than the young ones.
Young people emphasize more than older people objectivity of criticism.

Status

- People belonging to the upper classes seem to agree more willingly than those of the lower classes that the inspector should serve a »communal cause».
- People belonging to the upper classes accept more willingly than those of the lower classes that the inspector takes part in politics.

In table 40. are presented the attributes of the inspector in order of size of means.

Table 40.

Attributes in order of size of means

\bar{X}	σ	Variable
4.66	.52	Able to express ideas clearly
4.65	.51	Well informed on modern educational practices
4.60	.53	Works well with other people
4.48	.59	Sense of values
4.47	.86	Not yielding to political pressures
4.39	.57	Practical
4.37	.56	Vigorous
4.35	.67	A man of intellectual brilliance
4.29	.66	A good public speaker
4.29	.59	Educationally »progressive»

4.25	.63	Well informed on economic matters
4.23	.78	Tactful
4.18	.85	Male
4.18	.83	Not self-important
4.14	.77	40 to 49 years of age
4.14	.76	Previous experience as an inspector
4.11	.57	Well-dressed
4.08	.79	Church member
4.03	.80	Not too official
3.99	.88	Married with children
3.90	.93	Teetotaler
3.88	.94	Skilled in public relations
3.85	1.04	Not too commanding
3.83	.91	Dynamic leader
3.81	.91	Sociable
3.79	.87	Supporter of unified school
3.63	.97	50 to 59 years of age
3.55	.96	30 to 39 years of age
3.50	.97	Firm disciplinarian
3.46	.64	Attractive personal appearance
3.43	1.02	Outspoken
3.39	.77	Married
3.23	.62	Widower
3.02	.97	Scholarly
2.94	1.02	Female
2.89	.76	Bachelor
2.84	1.03	Supporter of existing school system
2.68	.77	Smoker
2.43	1.00	Personally ambitious
2.42	.99	Persistent
2.40	.82	Divorced
2.31	1.02	60 years of age or over
2.16	.92	Under 30 years of age
1.97	.87	Not church member
1.51	.68	Man of vision
1.35	.56	Unconcerned

From the attribute correlations to the background variables we can draw the following conclusions:

Sex

- Males accept an old inspector more willingly than females.
- Females accept a woman inspector more willingly than males.
- Males accept a married inspector and a widower more willingly than females.
- Females expect tactfulness more than males.

Matrimony

- Married people seem to expect, more than unmarried, that the inspector should be a family man.
- Married people do not seem to expect to such an extent as unmarried people that the inspector should be an teetotaler.

Age

- Old people accept an old inspector more willingly than young people.
- Old people expect more intensively than young ones that the inspector should be a male.
- Old people expect that the inspector should be married, and they do not accept as easily as young ones that he should be divorced.
- Old people expect that the inspector should be a church member and they do not accept as willingly as the young ones that the inspector should be separated from the church.
- Old people expect that the inspector should be a teetotaler, and they do not accept his smoking as willingly as the young ones.
- Young people do not expect as much as old ones that the inspector should be a supporter of the comprehensive school.

Place of residence

- In population centers people accept, more willingly than in the outlying districts, an inspector who is 60 years of age or older.
- In the outlying districts people do not expect a male inspector as much as in population centers.
- In outlying districts people do not accept so well as in population centers that the inspector should be divorced or separated from the church.
- In outlying districts people expect that the inspector should be a teetotaler, and they do not accept the inspector's smoking as easily as in the population centers.

Education

- Highly educated people are more liberal-minded than the less educated. They do not mind the age of an inspector whether young or old, nor do they mind divorce or separation from the church. They do not expect teetotalism, nor disapprove of smoking to such an extent as the less educated ones.
- Highly educated people expect tactfulness, the less educated outspokenness.
- The authoritative inspector is more favoured among the less educated people than among highly educated people.
- Highly educated people do not expect to such an extent as the less educated ones, that the inspector should be a supporter of the comprehensive school.

The results obtained from the separated items are as follows:

- All groups consider it desirable that the inspector should be heard in the meetings of communal councils as an expert.

- The active educators resist most the inspector's effort to reduce extra hours of teachers; it is supported most of all by the »payer of wages»; by counselors and communal officers.
- All groups appreciate the freedom of teachers to use the methods they themselves prefer, most of all the active educators.
- All groups take a negative stand in the selection of teachers by the inspector, communal officers most of all.
- The active educators expect that the inspector should give support to the teachers in their wage claims, communal officers and boards least of all.
- No group considers the increase of the inspector's power of decision of very great importance and only little support is given to the idea that the inspector cannot, in modern law, take a hand in the defects he has discovered in school affairs.
- All groups appreciate that special professional training should be arranged for inspectors, inspectors least of all.
- All groups expect, fairly intensively, that the inspector should have an academic degree, which should at least be one degree higher than his subordinates have.

In table 41. are presented the subjects which people expect the inspector to have studied.

Table 41.

Subjects which an inspector is expected to have studied

Subject	Score	%
Pedagogy	261	38.3
Administrative law	136	19.9
Psychology	115	16.9
Sociology	61	8.9
Economics	41	6.0
Linguistics (Finnish, Swedish, English, German)	38	5.6
Political science	15	2.2
Mathematics and statistics	7	1.0
Philosophy	3	0.5
Other subjects, total	5	0.7
Total	682	100.0

Factor analyses of the scales results, carried out by the principal axes and Varimax-rotation method, afforded five interpretable factors. It is possible to conclude that between the expectations applied to a school inspector there are to be found functional connections and it is possible to define very few dimensions to which the quantity of several separate expectations can be returned, and so to make up a more simple system of description.

On the basis of the factor analysis of the intercorrelations of the attributes eight factors were separated. Taking summated squares of loadings of factors and basic dimensions represented by factors into account, one can give the following condensed description of the ideal school inspector:

The inspector should

- be an expressive leader, an informed, pedagogic authority,
- have a family,

- be »first among equals»,
 - be a member of a church,
 - be forty years old or more,
 - be a promoter of the school system.
- — — —

VII KIRJALLISUUSLUETTELO

- Aho, E.: Suomen opetushallinto ja sen uudistamiseen tähtääviä suunnitelmia. Julkaisematon yhteiskuntatieteiden pro-seminaarisesitelmä. Jyväskylä 1964.
- Alameri, R. — Pöyhönen, P.: Johdatusta tilastolliseen tutkimukseen. Helsinki 1964.
- Allardt, E. — Littunen, Y.: Sosiologia. Porvoo 1964.
- Allen, G. C.: H. M. Inspector of Schools: A Personal Impression. *International Review of Education*, N:o 2/1960.
- Anderson, W. A.: Modern Supervision is In-Service Education. *Education*, N:o 4/1946.
- Bell, R. R.: *The Sociology of Education*. Homewood, Ill. 1963.
- Biesanz, J. — Biesanz, M.: *Modern Society*. London 1964.
- Blau, P. M.: *Exchange and Power in Social Life*. New York 1964.
- Blau, P. M. — Scott, W. R.: *Formal Organizations*. London 1963.
- Bowman, E. W.: A Comparison of Teachers' and Administrators' Opinions on Personnel Administration Practices. *Journal of Educational Research*, N:o 3/1955.
- Briner, C. — Campbell, R. F.: *The Science of Administration*. *Review of Educational Research*, N:o 4/1964.
- Campbell, R. F. — Corbally, J. E. — Ramseyer, J. A.: *Introduction to Educational Administration*. Boston 1967.
- Campbell, R. F. — Faber, C. F.: *Administrative Behavior: Theory and Research*. *Review of Educational Research*, N:o 4/1961.
- Clabaugh, R. E.: *School Superintendent's Guide*. New York 1966.
- Claye, C. M.: Lola Gets What Lola Wants from Supervision. *Journal of Educational Research*, N:o 7/1963.
- Culbertson, J.: Essay Review: The School Administrator and Policymaking Function. *The School Review*, N:o 1/1961.
- Duverger, M.: *An Introduction to the Social Sciences*. New York 1966.
- Edwards, A. L.: *Techniques of Attitude Scale Construction*. New York 1957.
- Enverga, T. Y.: The Comparative Role Expectations of Filipino and American Teachers with Regard to the Administrator. *Journal of Educational Research*, N:o 5/1958.
- Eskola, A.: *Jäykkyys ja taidekäsitteet*. Tampere 1963.
- Eskola, A.: *Rooli*. Yhteiskuntatieteiden käsikirja II, ss. 562—564. Keuruu 1964.
- Eskola, A.: *Sosiologian tutkimusmenetelmät 1—2*. Porvoo 1962 ja 1967.

- Etzioni, A.: *Nykyajan organisaatiot (Suomennos)*. Helsinki 1968.
- Gans, R.: *Teachers Appraise Supervision and Administration*. Education, N:o 4/1946.
- Gathercole, F. J.: *The Role of the Locally-Employed Superintendent of Schools in Alberta, Saskatchewan, and Manitoba*. Ontario Journal of Educational Research, Vol. 6, N:o 2, Spring 1964.
- Getzels, J. W.—Guba, E. G.: *Social Behavior and the Administrative Process*. The School Review, LXV/1957.
- Gross, N.—Mason, W. S.—McEachern, A. W.: *Explorations in Role Analysis*. New York 1965.
- Guilford, J. P.: *Fundamental Statistics in Psychology and Education*. New York 1956.
- Halila, A.: *Suomen kansakoululaitoksen historia IV*. Turku 1950.
- Heinilä, Kalevi: *Muuttuvan yhteiskunnan koulu ja koulupolitiikka*. Eripainos Snellman-Säätiön julkaisusta Näkökulma, 1965.
- Heinonen, V.: *Differentiaalipsykologia*. Jyväskylä 1964.
- Himmelstrand, U.: *Attitydmätning och psykologiska skalor*. G. Karlsson (red.), Sociologiska metoder. Stockholm 1965.
- Jacobson, P.—Reavis, W.—Logsdon, J.: *The Effective School Principal*. Englewood, N. J., 1956.
- Jansson, J.-M.: *Aatesuunnat — poliittiset*. Yhteiskuntatieteiden käsikirja I, ss. 19—36. Keuruu 1963.
- Jenson, T. J.—Staub, W. F.: *School-Community Relations*. Review of Educational Research, N:o 4/1961.
- Kansakouluasetus. Suomen asetuskokoelma, N:o 321/1958.
- Kansakoululakenterä. Helsinki 1966.
- Kansakoululaki. Suomen asetuskokoelma, N:o 247/1957.
- Karlsson, G. (red.): *Sociologiska metoder*. Stockholm 1965.
- Karvonen, J.: *The Structure, Arousal and Change of the Attitudes of Teacher Education Students*. Jyväskylä 1967.
- Karvonen, J. — Pitkänen, P. — Ruoppila, I.: *Virallisia kasvatustoimenpiteitä koskevat odotukset*. Kansalaiskasvatuksen Keskuksen monistesarja 9/65.
- Kleyensteuber, C. J.: *Evaluative Attitudes and Behaviors of School Administrators*. Journal of Educational Research, N:o 9/1960.
- Koli, P.: *Auktoriteettiodotukset*. Tapanila 1960.
- Krech, D. — Crutchfield, R. S.: *Theory and Problems of Social Psychology*. New York 1948.
- Kyöstiö, O. K.: *Opettajiin kohdistuvien odotusten faktorirakenteesta*. Eripainos Kasvatusopillisesta Aikakauskirjasta N:o 4/1962.
- Lipham, J. M.: *Organizational Character of Education: Administrative Behavior*. Review of Educational Research, N:o 4/1964.
- Littunen, Y.: *Sosiaalinen organisaatio*. Yhteiskuntatieteiden käsikirja II, ss. 629—632. Keuruu 1964.
- Loomis, Charles P.: *Social Systems*. Princeton, N. J. 1960.
- Lundberg, G. A.: *Social Research*. New York 1951.
- McNemar, Q.: *Psychological Statistics*. London 1962.
- Merikoski, V.: *Suomen julkisoikeuden oppikirja I*. Porvoo 1949.
- Mills, F. C.: *Statistical Methods*. London 1965.
- Mäkinen, R.: *Asenteet ja niiden mittaaminen*. JKK:n kasvatustieteen laitoksen opetusmonisteita 5/1964, ss. 81—91.

- Nadel, S. F.: *The Theory of Social Structure*. London 1957.
- Nimmicht, G. P.: *How Principals Perceive their Superintendents*. Nolte, M. C.: *An Introduction to School Administration*, ss. 272—275. New York 1966.
- Niskanen, E. — Takala, M.: *Kansalaiskoulun oppilaiden asenteet koulua, yhteiskuntaa ja työelämää kohtaan: asenneasteikot*. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusseloste N:o 9. Jyväskylä 1964.
- Nolte, M. C.: *An Introduction to School Administration*. New York 1966.
- Nummenmaa, T.: *Asennelauseista*. JKK:n psykologian laitoksen julkaisuja N:o 36/1962.
- Nummenmaa, T.: *Kasvatusasenteet*. Jyväskylä 1963.
- Nummenmaa, T. — Takala, M.: *Parental behavior and sources of information in different social groups*. Jyväskylä 1965.
- Nyky-suomen sanakirja V, s. 476. Porvoo 1959.
- Ogburn, W. F. — Nimmkoff, M. F.: *A Handbook of Sociology*. London 1950.
- Osgood, C. E. — Suci, G. J. — Tannenbaum, P. H.: *The Measurement of Meaning*. Urbana 1957.
- Parsons, T.: *Structure and Process in Modern Societies*. Glencoe 1964.
- Parsons, T.: *The Social System*. London 1952.
- Pitkänen, P.: *Ärsyke- ja reaktioanalyttisten faktorointitulosten vastaavuudesta*. Jyväskylä 1967.
- Randell, S.: *Varusmiespalvelus ja asennemuutokset*. Vammala 1965.
- Riley, M. W. — Riley, J. W. — Toby, J.: *Sociological Studies in Scale Analysis*. New Brunswick 1954.
- Rosenberg, M. J. — Hovland, C. I. — McGuire, W. J. — Abelson, R. P. — Brehm, J. W.: *Attitude Organization and Change*. New Haven 1966.
- Ruoppila, I.: *Nuorten ja varttuneiden opiskelijoiden väliset asenne-erot eräissä ylioppilas pohjaisissa oppilaitoksissa*. Jyväskylä 1967.
- Salmela, A.: *Suomen kansakouluhallinnon oppikirja*. Porvoo 1950.
- Sariola, S.: *Sosiaalitutkimuksen menetelmät*. Porvoo 1956.
- School Inspection, Unesco. Publication N:o 174/1956.
- Sipponen, K.: *Päätöksenteko kansanvallassa*. Helsinki 1967.
- Stagner, R.: *Psychology of Personality*. New York 1948.
- Stogdill, R. M.: *Individual Behavior and Group Achievement*. New York 1959.
- Stogdill, R. M.: *Personal Factors Associated with Leadership: A Survey of the Literature*. *The Journal of Psychology*, Jan./1948.
- Takala, A.: *Sosiaalistuminen ja yksilön henkinen kasvu*. JKK:n kasvatustieteen laitoksen julkaisuja N:o 12/1965.
- Takala, M. — Niskanen, E.: *Kansalaiskoulun oppilaiden asenteet kotia, yhteiskuntaa ja työelämää kohtaan*. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusseloste N:o 8/1963, Jyväskylä.
- Tasola, O. — Nummenmaa, T.: *Konservatiivisista asenteista: yleisiä näkökohtia ja joitakin asteikkoja*. JKK:n psykologian laitoksen julkaisuja N:o 62/1964.
- Thibaut, J. W. — Kelley, H. H.: *The Social Psychology of Groups*. New York 1959.
- Thurstone, L. L. — Chave, E. J.: *The Measurement of Attitude*. Chicago 1929.
- Tipton, J. H.: *Administrators Can Clear or Obstruct the Way Toward Good Human Relations*. *Education*, N:o 3/1947.
- Torgerson, W. S.: *Theory and Methods of Scaling*. New York 1960.
- Uitto, Y.: *Kauppan sosiaaliset arvot ja roolit*. Helsinki 1964.

- Uusi Tietosanakirja 19, s. 727. Helsinki 1965.
» 23, ss. 493—494. Helsinki 1966.
- Vahervuo, T.: Psykometriikan metodeja I—II. Porvoo 1952 ja 1956.
- Vahervuo, T. — Ahmavaara, Y.: Johdatus faktorianalyysiin. Helsinki 1958.
- Wall, B. D.: Some Attitudinal Differences Among Educational Specialists, Administrators and Teachers. *Journal of Educational Research*, N:o 3/1959.
- Wiles, K.: *Supervision for Better Schools*. New York 1955.
- Willower, D. J.: Education Students' Perceptions of School Administrators. *The School Review*, N:o 3/1962.
- v. Wright, J. M.: *Varianssianalyysin soveltamis- ja laskemisohteita*. Turku 1959.
- Wynn, D. R. — DeRemer, R. W.: Staff Utilization, Development, and Evaluation. *Review of Educational Research*, N:o 4/1961.
- Young, P.: *Scientific Social Surveys and Research*. New York 1951.

VIII LIITEAINEISTO

8. 1. ERÄIDEN ERILLISTEN OSIOIDEN ANALYYSI

Skaaloihin kuuluvien osioiden mukaan oli liitetty 9 erillistä odotuksia koskevaa väittämää sekoitetussa järjestyksessä. Vastausvaihtoehdot noudattivat samanlaista intensiteettiporrastusta kuin skaalojen väitelauselmissakin. Analyysin suorittamiseksi yksityisten osioiden tasolla laskettiin kunkin ryhmän pistemäärien keskiarvot ja hajonnat. Päätelmät tehdään keskiarvojen erojen perusteella tutkimalla erojen merkitsevyyttä t-testin avulla.

Yksityisillä odotuksia mittaavilla väittämillä ei saada yhtä luotettavaa tietoa, kuin useammasta osiosta muodostetulla asteikkomittarilla. Osion käyttökelpoisuutta jäävät rasittamaan useimmat niistä virhetekijöistä (response set, halo-effekti jne.), jotka osioanalyysin avulla skaalan laatimisen yhteydessä olisi voitu eliminoida tai vaikutusta ainakin vähentää. Esikyselyn yhteydessä saatuina lauseimat haluttiin kuitenkin ottaa mukaan kyselylomakkeeseen, joskaan niiden ei katsottu edustavan niin tärkeitä odotusalueita, että skaalojen laatiminen olisi ollut välttämätöntä.

Seuraavassa esitetään tulokset osio kerrallaan. Keskiarvot ja hajonnat selviävät taulukosta 43.

1. *Kun kunnanvaltuusto päättää kouluasioista, tarkastajan tulisi olla kokouksessa mukana asiantuntijana.*

Korkeimman pistekeskiarvon (4.08) on saanut opettajien ryhmä ja matalimman (3.23) kunnanvaltuutettujen ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 42.

Taulukko 42.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 1.

	t	p		t	p
V	1.79		V	5.26	.001
J	4.97	.001	J	2.23	.05
Op-k	1.83		Op-k	4.52	.001
O—L	0.70		K—O	7.02	.001
K	7.02	.001	L	5.50	.001
T	4.63	.001	T	1.00	
Khs	1.88		Khs	1.20	

Opettajien käsitys näyttää olevan, että tarkastajan tulisi olla asiantuntijana mukana kunnanvaltuuston kokouksessa, kun siellä tehdään koulua koskevia päätöksiä. Lehtorit näyttävät olevan lähes samaa mieltä opettajien kanssa. Kunnanvaltuutettujen mielipide poikkeaa eniten opettajien

Taulukko 43.

Erilliset väitelauseet, keskiarvot ja hajonnat

| | Vanhemmat
N = 172 | | Johtokunnat
N = 176 | | Op-kokelaat
N = 93 | | Opettajat
N = 190 | |
|----|----------------------|------|------------------------|------|-----------------------|------|----------------------|------|
| 1. | 3.90 | .98 | 3.54 | 1.14 | 3.87 | .84 | 4.08 | .93 |
| 2. | 3.56 | .96 | 3.77 | .91 | 2.27 | .93 | 2.54 | 1.19 |
| 3. | 3.38 | 1.09 | 3.15 | 1.12 | 4.19 | .96 | 4.05 | .96 |
| 4. | 2.33 | 1.09 | 2.01 | 1.04 | 2.09 | 1.00 | 2.08 | 1.02 |
| 5. | 3.15 | 1.06 | 2.83 | 1.08 | 3.97 | .84 | 4.19 | .86 |
| 6. | 3.14 | .80 | 2.93 | .84 | 3.01 | .63 | 3.25 | .84 |
| 7. | 3.16 | .73 | 3.01 | .79 | 2.95 | .70 | 3.01 | .80 |
| 8. | 4.10 | .61 | 3.93 | .72 | 4.08 | .68 | 3.92 | .82 |
| 9. | 4.23 | .70 | 4.10 | .75 | 3.81 | .88 | 4.13 | .82 |

| | Lehtorit
N = 112 | | Kunnanvaltuutetut
N = 107 | | Tarkastajat
N = 61 | | Kouluneuvokset
N = 15 | |
|----|---------------------|------|------------------------------|------|-----------------------|------|--------------------------|------|
| 1. | 4.00 | 1.00 | 3.23 | 1.11 | 3.41 | 1.12 | 3.60 | 1.12 |
| 2. | 2.66 | 1.18 | 3.95 | .89 | 3.80 | .68 | 4.13 | .83 |
| 3. | 4.07 | .98 | 3.21 | 1.12 | 3.75 | .89 | 3.33 | 1.18 |
| 4. | 2.38 | 1.08 | 1.81 | .87 | 2.26 | .85 | 2.20 | 1.08 |
| 5. | 3.92 | 1.00 | 2.36 | 1.18 | 3.31 | .94 | 3.13 | .92 |
| 6. | 3.02 | .94 | 2.97 | .86 | 3.57 | .92 | 3.13 | .74 |
| 7. | 3.05 | .75 | 2.93 | .89 | 3.15 | 1.09 | 2.80 | .77 |
| 8. | 4.11 | .76 | 4.01 | .69 | 3.75 | .91 | 4.27 | .59 |
| 9. | 4.16 | .89 | 4.10 | .79 | 4.13 | .76 | 4.07 | .96 |

1. Kun kunnanvaltuusto päättää kouluasioista, tarkastajan tulisi olla kokouksessa mukana asiantuntijana.
2. Tarkastajan tulee pyrkiä rajoittamaan opettajien ylitunteja.

3. Tarkastaja ei saa rajoittaa opettajan vapautta käyttää haluamaansa opetusmenetelmää.
4. Tarkastajan tulisi saada valita piirinsä opettajat.
5. Tarkastajan tulee tukea opettajia heidän palkkavaatimuksissaan.
6. Tarkastajalla tulisi olla nykyistä enemmän päätäntävaltaa.
7. Nykyisten lakien puitteissa tarkastaja ei voi riittävän tehokkaasti puuttua koulu-toimessa havaitsemiinsa epäkohtiin.
8. Tarkastajan tulisi saada erityinen ammattikoulutus omaa virkaansa varten.
9. Tarkastajalla tulisi olla ainakin astetta korkeampi oppiarvo kuin hänen alaisillaan.

käsityksestä. Kenties he pelkäävät, että tarkastajan läsnäolo rajoittaisi kunnanvaltuutettujen vapautta päättää asioista. Jos pidämme pisteporastuksen keskiarvoa (2.5) kielteisten ja myönteisten odotusten rajana, toteamme kuitenkin kaikkien ryhmien verrattain voimakkaasti odottavan, että tarkastajaa kuultaisiin asiantuntijana.

2. Tarkastajan tulee pyrkiä rajoittamaan opettajien ylitunteja.

Korkeimman pistekeskiarvon (4.13) on saanut kouluneuvosten ryhmä ja toiseksi matalimman (2.54) opettajien ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 44.

Taulukko 44.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 2.

	t	p		t	p
V	2.22	.05	V	8.89	.001
J	1.47		J	11.01	.001
Op-k	7.22	.001	Op-k	1.91	
Khs— O	5.05	.001	O— L	0.85	
L	4.64	.001	K	10.65	.001
K	0.73		T	7.84	.001
T	1.59		Khs	5.05	.001

Kouluneuvokset näyttävät pitävän tärkeänä, että tarkastaja pyrkii rajoittamaan opettajien ylituntien määrää. Voidaan olettaa, että he näkevät asian a) taloudellisena kysymyksenä ja näkevät tässä mahdollisuuden supistaa valtion menoja, tai b) pedagogisena kysymyksenä, arvellen ylituntien vaikuttavan epäedullisesti opetuksen tehoon. Opettajien kielteimpiä käsitys, johon lehtorit myös voimakkaasti yhtyvät, perustunee taloudellisiin intresseihin. Luultavasti he näkevät ylitunnit ainoana mahdollisuutena kohottaa palkkaustaan.

3. *Tarkastaja ei saa rajoittaa opettajan vapautta käyttää haluamaansa opetusmenetelmää.*

Korkeimman pistekeskiarvon (4.19) on saanut opettajakokelaiden ryhmä, seuraavina lehtorit ja opettajat. Opettajien ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 45.

Taulukko 45.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 3.

	t	p
V	6.20	.001
J	8.25	.001
Op-k	1.15	
O— L	0.17	
K	6.79	.001
T	2.15	.05
Khs	2.73	.01

Opetustyöhön osallistuvat ryhmät näyttävät pitävän opettajan pedagogista vapautta erittäin arvokkaana. Muut ryhmät, lähinnä johtokunnat ja kunnanvaltuutetut eivät pidä opettajan vapautta valita opetusmenetelmäänsä niin tärkeänä. Saattaa olla, että he pitävät tarkastajaa pedagogisena auktoriteettina, jonka pitäisi tarvittaessa puuttua opetusmenetelmää koskeviin kysymyksiinkin.

4. *Tarkastajan tulisi saada valita piirinsä opettajat.*

Alhaisimman pistekeskiarvon (1.81) on saanut kunnanvaltuutettujen ryhmä. Tämän ja muiden ryhmien keskiarvojen erotusten merkitsevyys näkyy taulukosta 46.

Taulukko 46.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 4.

	t	p
V	4.16	.001
J	1.66	
Op-k	2.11	.05
K— O	2.30	.05
L	4.27	.001
T	3.23	.01
Khs	1.56	

Kunnanvaltuutetut ovat keskimäärin voimakkaimmin sitä mieltä, että opettajien valintaa ei pitäisi uskoa tarkastajille. Lehtorit edustavat voimakkaimmin päinvastaista kantaa. Keskiarvojen yleinen matala taso kuitenkin viittaa siihen, että johtokunnan suorittamaa kollegiaalista vaalia voidaan pitää odotuksia vastaavana.

5. *Tarkastajan tulee tukea opettajia heidän palkkavaatimuksissaan.*

Korkeimman pistekeskiarvon (4.19) on saanut opettajien ryhmä ja alhaisimman (2.36) kunnanvaltuutettujen ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys selviää taulukosta 47.

Taulukko 47.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 5.

	t	p		t	p
V	10.26	.001	V	5.77	.001
J	13.34	.001	J	3.41	.001
Op-k	2.03	.05	Op-k	10.91	.001
O— L	2.47	.05	K— O	15.28	.001
K	15.28	.001	L	10.52	.001
T	6.77	.001	T	5.36	.001
Khs	4.55	.001	Khs	2.41	.05

Opettajat odottavat tarkastajalta tukea heidän palkkavaatimuksissaan, vieläpä siinä määrin, että opettajakokelaisiin ja lehtoreihinkin nähden keskiarvojen erojen merkitsevyys on 5 %:n tasolla. Eniten opettajien käsityksestä poikkeaa kunnanvaltuutettujen mielipide. Voitaneen olettaa, että heidän odotuksiaan ohjailee huoli kunnan edusta.

6. *Tarkastajalla tulisi olla nykyistä enemmän päätäntävaltaa.*

Korkeimman pistekeskiarvon (3.57) on saanut tarkastajien ryhmä ja alhaisimman (2.97) kunnanvaltuutettujen ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 48.

Taulukko 48.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 6.

	t	p		t	p
V	3.45	.001	V	1.67	
J	4.98	.001	J	0.38	
Op-k	4.45	.001	Op-k	0.37	
T— O	2.52	.05	K— O	2.72	.01
L	3.68	.001	L	0.41	
K	4.21	.001	T	4.21	.001
Khs	1.70		Khs	0.68	

Tarkastajat ovat, kuten odottaa sopiikin, voimakkaimmin sitä mieltä, että heillä tulisi olla nykyistä enemmän päätäntävaltaa. Kunnanvaltuutetut edustavat tästä eniten poikkeavaa käsitystä. Muut ryhmät ovatkin, opettajia lukuunottamatta, lähes yksimielisiä siitä, että tarkastajan päätäntävallan lisääminen ei ole siinä määrin välttämätöntä kuin tarkastajat asian käsittävät.

7. *Nykyisten lakien puitteissa tarkastaja ei voi riittävän tehokkaasti puuttua koulutoimessa havaitsemiinsa epäkohtiin.*

Korkeimman pistekeskiarvon (3.15) on nytkin saanut tarkastajien ryhmä, mutta alhaisimman (2.80) vuoro on nyt kouluneuvosten ryhmällä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys näkyy taulukosta 49.

Taulukko 49.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 7.

	t	p		t	p
V	0.08		V	1.81	
J	1.07		J	0.99	
Op-k	1.38		Op-k	0.75	
T— O	1.08		Khs— O	0.98	
L	0.71		L	1.20	
K	1.41		K	0.53	
Khs	1.16		T	1.16	

Keskiarvojen erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Edellisen itemin antaman tuloksen nojalla olisi odottanut, että ainakin tarkastajien ryhmään nähden keskiarvojen erot olisivat suurempia. Asia lienee tulkittava niin, että vaikka tarkastajat haluaisivat enemmän päätäntävaltaa, he eivät kuitenkaan lainsäädännön valossa näe siinä toivomisen varaa.

8. *Tarkastajan tulisi saada erityinen ammattikoulutus omaa virkaansa varten.*

Korkeimman pistekeskiarvon (4.27) on saanut kouluneuvosten ryhmä ja alhaisimman (3.75) tarkastajien ryhmä. Näiden ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyys on esitetty taulukossa 50.

Taulukko 50.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 8.

	t	p		t	p
V	1.03		V	3.34	.01
J	1.77		J	1.56	
Op-k	1.01		Op-k	2.55	.05
Khs— O	1.61		T— O	1.37	
L	0.78		L	2.76	.01
K	1.38		K	2.07	.05
T	2.08	.05	Khs	2.08	.05

Tarkastajat eivät odota siinä määrin kuin muut ryhmät, että heitä varten järjestettäisiin erityinen ammattikoulutus. Keskiarvojen verrattain korkea taso kuitenkin osoittaa, että tarkastajien ammattikoulutuksen järjestämistä yleensä odotetaan.

9. *Tarkastajalla tulisi olla ainakin astetta korkeampi oppiarvo kuin hänen alaisillaan.*

Korkeimman pistekeskiarvon on saanut vanhempien ryhmä. Tämän ja muiden ryhmien keskiarvojen erojen merkitsevyydestä on selvitys taulukossa 51.

Taulukko 51.

Keskiarvojen erojen merkitsevyys osiossa 9.

	t	p
J	1.67	
Op-k	4.23	.001
O	1.24	
V— L	0.74	
K	1.43	
T	0.93	
Khs	0.82	

Kun vanhempien keskiarvo ei eroa merkitsevästi muiden kuin opettajakokelaiden saamasta keskiarvosta, voidaan päätellä, että ryhmät ovat

jokseenkin yksimielisiä siitä, että tarkastajalla tulisi olla ainakin astetta korkeampi oppiarvo kuin hänen alaisillaan. Opettajakokelaat eivät pidä sitä niin tärkeänä. Kuitenkin kaikkien ryhmien verrattain korkeat keskiarvot osoittavat, että yleensä odotetaan tarkastajalta korkeampaa oppiarvoa kuin hänen alaisillaan on.

8. 2. YHTEENVETOA ERILLISTEN OSIOIDEN ANALYYSISTA

Pistekeskiarvojen perusteella näyttää siltä, että

- kaikki ryhmät pitävät suotavana tarkastajan kuulemista asiantuntijana kunnanvaltuuston kokouksissa, eniten sitä puoltavat opettajat ja lehtorit,
- opetustyöhön osallistuvat ryhmät vastustavat voimakkaimmin tarkastajan pyrkimystä rajoittaa opettajien ylityntejä, eniten sitä puoltavat »palkan maksajien» edustajat, kouluneuvokset ja kunnanvaltuutetut,
- kaikki ryhmät arvostavat opettajan vapautta käyttää haluamaansa opetusmenetelmää, eniten opetustyöhön osallistuvat ryhmät,
- kaikki ryhmät suhtautuvat kielteisesti siihen, että tarkastaja suorittaisi opettajien vaalin, voimakkaimmin kunnanvaltuutetut,
- opetustyöhön osallistuvat ryhmät odottavat tarkastajan tukevan opettajien palkka-vaatimuksia, vähiten kunnanvaltuutetut ja johtokunnat,
- tarkastajan päättäntävallan lisäämistä ei mikään ryhmä näe erityisen tärkeänä ja vain vähän saa tukea käsitys, että tarkastaja ei voisi nykyisten lakien puitteissa riittävän tehokkaasti puuttua koulutoimessa havaitsemiinsa epäkohtiin,
- kaikki ryhmät arvostavat tarkastajien ammattikoulutuksen järjestämistä, vähiten tarkastajien ryhmä,
- kaikki ryhmät odottavat verrattain voimakkaasti, että tarkastajalla olisi ainakin astetta korkeampi oppiarvo kuin hänen alaisillaan, eniten vanhempien ryhmä.

8. 3. TARKASTAJA – OPETTAJA

Koehenkilöiden vastattavaksi annettiin kysymys: »Oletteko sitä mieltä, että kansakouluntarkastajan tulisi olla koulutukseltaan ehdottomasti myös kansakoulunopettaja?» Vastaja merkitsi rastin toiseen kyllä/ei-vaihtoehtoista.

Tulos on esitetty taulukossa 52.

Lähes kaikki opettajakokelaat (97.8 %) ovat olleet sitä mieltä, että tarkastajan tulisi olla koulutukseltaan myös kansakoulunopettaja. Samaa mieltä on opettajista 88.4 %. Sen sijaan puolet lehtoreista (50.0 %) on vastannut, että tarkastajan ei ehdottomasti tule koulutukseltaan olla

kansakoulunopettaja. Johtokunnista 79.4 % on opettajien kanssa samaa mieltä. Koko koehenkilömäärästä n. 3/4 (74.3 %) pitää opettajakoulutusta tarkastajalle välttämättömänä.

Kuten taulukko osoittaa, eri taustamuuttujat eivät sanottavasti erottele koehenkilöitä kansakoulunopettaja—tarkastajan perusteella. Vain miesten ja naisten prosenttilukujen erot ovat merkitseviä 1 %:n tasolla ($t = 2.75$). Naiset pitävät tärkeämpänä kuin miehet, että tarkastaja olisi koulutukseltaan myös kansakoulunopettaja.

Taulukko 52.

Koehenkilöiden, joiden mielestä kansakouluntarkastajan tulisi olla koulutukseltaan ehdottomasti myös kansakoulunopettaja, lukumäärät prosentteina.

a) <i>eri ryhmissä</i>	N	%
Vanhemmat	172	70.3
Johtokunnat	175	79.4
Opettajakokelaat	93	97.8
Opettajat	190	88.4
Lehtorit	112	50.0
Kunnanvaltuutetut	107	57.0
Tarkastajat	57	68.4
Kouluneuvokset	15	60.0
Koko määrästä N = 921		74.3
b) <i>sukupuolen mukaan</i>		
Miehet	588	70.1
Naiset	333	81.7
c) <i>iän mukaan</i>		
40 vuotta nuoremmat	456	77.9
40 vuotiaat ja vanhemmat	465	70.8
d) <i>asuinpaikan mukaan</i>		
Kaupunki ja kauppala	278	75.5
Maalaiskunta	643	73.7
e) <i>koulusivistyksen mukaan</i>		
Vähintään keskikoulu	495	74.5
Muut	426	73.9

8. 4. TARKASTAJAN OPINNOT

Kyselylomakkeeseen oli kansakoulunopettajaa koskevan tiedustelun jälkeen liitetty kysymys, mitä muita opintoja tai oppiarvoja tarkastajalla

tulisi olla. Vastausten pisteitys suoritettiin siten, että jokaisesta oppiaineen tai oppiarvon esiintymisestä annettiin yksi piste. Pistemäärät vastaavat siis tapausten kokonaisfrekvenssiä.

Yliopistollisiin arvosanoihin kohdistuvien odotusten jakautuminen eri tieteenhaarojen kesken on esitetty taulukossa 53.

Taulukko 53.

Tarkastajan suorittamiin yliopistollisiin arvosanoihin kohdistuvien odotusten jakautuminen eri tieteenhaarojen kesken

	Pistemäärä	%
Formaaliset tieteet (matem. + tilastot.)	7	1.03
Reaalitieteet:		
a) luonnontieteet	2	0.29
b) humanistiset tieteet	536	78.59
Teologia	1	0.15
Oikeustiede	136	19.94
Yht.	682	100.00

Valtaosa odotetuista opinnoista (78.59 %) suuntautuu humanistisiin tieteisiin. Myös oikeustiede on saanut melkoisen osuuden (19.94 %), mutta muut tieteenhaarat ovat tulleet perin vähän edustetuiksi.

Oppiaineittain odotukset jakautuvat taulukon 54. osoittamalla tavalla.

Eniten odotetaan tarkastajalta kasvatus- ja opetusopin opiskelua. Näiden aineiden saama pistemäärä (261) on lähes kaksinkertainen, verrattuna toiseksi tulleen, hallinto-opin, pistemäärään (136). Psykologian saama pistemäärä on vielä melkoinen (115), mutta sitten seuraa joukko oppiaineita, joista kukin on saanut alle 10 % koko pistemäärästä.

Taulukko 54.

Niiden oppiaineiden saamat pistemäärät, joiden opiskelua tarkastajalta odotetaan

	Pistemäärä	%
Kasvatus- ja opetusoppi	261	38.3
Hallinto-oppi	136	19.9
Psykologia	115	16.9
Sosiologia	61	8.9
Taloustiede	41	6.0
Kielitiede (suomi, ruotsi, engl., saksa)	38	5.6
Valtiotiede	15	2.2
Matematiikka ja tilastotiede	7	1.0
Filosofia	3	0.5
Muut aineet yht.	5	0.7
Yht.	682	100.0

Tarkastajan »pääaineina» pidetään tämän mukaan kasvatus- ja opetusoppia. Ylemmän kandidaatin tutkinnon vaatimukset edellyttävät, että ainakin pääaineessa tulee suorittaa korkein arvosana, laudatur. Kansakouluntarkastajan kelpoisuusehtoihin on myös sisältynyt laudatur arvosana kasvatus- ja opetusopissa, mutta 14. 7. 67 annetulla asetuksella muutettiin kansakouluasetuksen 187 §:n 1 momentin 1)-kohdan säännöksiä niin, että kelpoisuusehtona kansakouluntarkastajan virkaan vaaditaan nyt cum laude approbatur arvosana kasvatustieteessä tai kasvatus- ja opetusopissa. Saman pykälän 3 momentin säännösten mukaan virkakelpoiselta tarkastajalta vaaditaan kasvatusopissa vain alin arvosana. Vaatimusten alentaminen ei tämän tutkimuksen valossa vastaa odotuksia.

8. 5. KANSAKOULUASETUKSEN 188 §

Kansakouluntarkastajan tulee, pyrkien hyvään yhteisymmärrykseen kuntien ja opettajien kanssa, valvoa ja edistää piirinsä kansakoulutointa ja tässä tarkoituksessa:

1) seurata kansakouluolojen ja opetustoimen kehitystä sekä kotimaassa että ulkomailla, välittää saamansa kokemukset ja tekemänsä havainnot alaisilleen, ohjata ja neuvoa heitä tehtävien suorittamisessa sekä valvoa, että he täyttävät virkavelvollisuutensa;

2) ottaa osaa kunnan kansakoulun ohjesäännön yksityiskohtaiseen valmistamiseen, tarkastaa ehdotetut koulunpaikat, rakennustyöt ja vuokrahuoneistot sekä antaa lupa vuokrahuoneistojen käyttämiseen kouluna tai opettajalle luontoisetuna annettavana asuntona;

3) tarkastaa piirinsä koulut niin usein kuin se on tarpeellista, ja ainakin kolmannes niistä kunakin lukuvuotena, tarpeen mukaan kutsua johtokunta tai kansakoululautakunta neuvotteluun, tiedottaa kouluissa tekemistään havainnoista asianomaisille, tehdä ehdotuksia puutteellisuuksien korjaamiseksi ja koulutoimen tehostamiseksi sekä toimittaa ennen seuraavan lukuvuoden alkua kertomukset edellisenä lukuvuotena suorittamistaan tarkastuksista kouluhallitukselle;

4) tutkia ja ratkaista yksityisten hakemukset saada suorittaa kansakoululle kuuluvia tehtäviä, mitkä rajoittuvat yhden kunnan alueelle;

5) antaa lupa muun kuin kouluhallituksen hyväksymän oppikirjan käyttämiseen, kun siihen on laillinen peruste;

6) tarkastaa ja vahvistaa piirinsä koulujen opetussuunnitelmat ja niiden vuositarhisteet sekä keskikoulun osalta toimittaa ne kouluhallituksen tutkittaviksi;

7) tutkia ja ratkaista kansakoulun johtokunnan esitys, joka tarkoittaa sielullisen poikkeavuuden vuoksi oppivelvollisuudesta vapauttamista tai apukouluun tai muuhun kansakoulun erityisopetukseen siirtämistä;

8) valvoa, että oppilaat saavat riittävän avustuksen koulunkäyntiänsä varten sekä, milloin epäkohtia esiintyy, neuvotella kunnan viranomaisten kanssa toimenpiteistä niiden poistamiseksi tai ryhtyä muihin asian vaatimiin toimenpiteisiin;

9) ottaa osaa viranhaltijain nimittämiseen, niinkuin siitä on säädetty, pitää opettajista ja asuntolanhoitajista kantakortistoa kouluhallituksen antamien tarkempien määräysten mukaan sekä antaa lupa opetusharjoittelijain ottamiseen;

10) käsitellä ja ratkaista virkavapautta ja sivutoimilupaa tarkoittavat hakemukset, mikäli ne on hänen ratkaistavikseen määrätty;

11) myöntää viranhaltijain ikälisät sekä, ellei katso voivansa ikälisää myöntää, alistaa tehty hakemus kouluhallituksen ratkaistavaksi;

12) tutkia ja vahvistaa johtokunnan päätökset, jotka koskevat viranhaltijan virantoimituksesta vapauttamista sairauden vuoksi, toimittaa viipymättä kouluhallitukselle johtokunnan päätökset, jotka koskevat viranhaltijan pidättämistä virantoimituksesta sekä ryhtyä kurinpitotoimiin, niinkuin siitä on säädetty;

13) kutsua piirinsä opettajat tai osa heistä vuosittain kokoukseen sekä tarpeen mukaan kansakoulun johtokuntain ja kansakoululautakuntain puheenjohtajat ja opettajajäsenet yhteisiin tai erityisiin neuvotteluihin sekä mahdollisuuden mukaan olla läsnä kansakoululautakunnan järjestämässä kansakoulukokouksissa;

14) tarkkailla kuntien ja yksityisten koulujen tilinpitoa ja tilityksiä, mikäli ne ovat valtionavustuksen perusteena, ohjata kuntien kansakoulujen taloudenhoitoa ja valvoa valtion etua siinä;

15) ilmoittaa vuosittain syyskuun kuluessa ortodoksiselle kirkollishallitukselle kunkin koulun ortodoksisen tunnustukseen kuuluvien oppilaiden lukumäärät sekä samaan tunnustukseen kuuluvien opettajien nimet ja osoitteet;

16) vuosittain ennen syyskuun loppua toimittaa kouluhallitukselle lukuvuosi-ilmoitus piirinsä kouluista;

16 a) kouluhallitukselle viipymättä ilmoittaa kansakoulun käytöstä vapautuneet koulurakennukset ja ne syyt, joiden vuoksi rakennuksia ei voida käyttää koulun tarpeisiin; tarkastajan on samoin viipymättä ilmoitettava kouluhallitukselle kansakoululain 86 §:n 2 momentissa tarkoitettun koulurakennuksen omistusoikeuden luovuttamisesta tai kunnossapidon laiminlyömisestä; jos koulurakennusta käytetään muuhun kuin kouluhallituksen suostumuksessa edellytettyyn tarkoitukseen, on tarkastajan siitäkkin viipymättä ilmoitettava kouluhallitukselle; sekä

17) muutoinkin suorittaa, mitä lain, asetusten tai asian laadun mukaan kuuluu hänen tehtäviinsä.

Mikäli kaupungissa on samankielisiä kouluja varten useampia kuin yksi kansakouluntarkastaja, määrätään työnjako kansakoulun ohjesäännössä.

(16 a kohta lisätty 21. 1. 66/38, muutosta 28. 3. 69/219 ei ole otettu huomioon)

8. 6. SKAALAT

(+ ja – tarkoittavat käännettyjä osatehtäviä)

Var. 1. *Kouluhallituksesta riippuvuuden korostaminen*

1.	+	1.	Tarkastajan tulee luottaa siihen, että kouluhallituksen käsitys kouluasioista on oikea.
5.	+	2.	Tarkastaja ei saa lausunnoissaan poiketa kouluhallituksen käsityksestä.

9. — 3. Tarkastajan tulee tehdä ratkaisunsa kouluhallituksen kannasta riippumatta.
 13. — 4. Tarkastaja ei saa antaa kouluhallituksen kannan vaikuttaa päätöksiinsä.

2. Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen

21. — 1. Valtion virkamiehenä tarkastaja ei saa ajaa työssään kunnan etua.
 25. + 2. Tarkastajan on joskus tingittävä valtion edusta kunnan hyväksi.
 29. + 3. Kustannuksia koskeissa ratkaisuissa tarkastajan on otettava huomioon kunnan taloudellinen tila.
 33. — 4. Tarkastaja ei saa lausunnoissaan puoltaa kunnille myönnettäväksi muuta kuin pienintä mahdollista valtionapua.

3. Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen

42. + 1. Tarkastajan tärkein tehtävä on valvoa, että opettajat täyttävät virkavelvollisuutensa.
 46. + 2. Tarkastajan tulee valvoa myös opettajien yksityiselämää.
 50. + 3. Tarkastajan työn tulisi olla pääasiassa valvontaa.
 54. — 4. Ei ole oikein, että tarkastaja puuttuu opettajien yksityiselämään.
 57. + 5. Ilman tarkastajan suorittamaa valvontaa koulun työskentelyn tehokkuus vaarantuu.

4. Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen

22. + 1. Tarkastaja ei käytä riittävästi aikaa opettajien ohjaukseen ja neuvontaan.
 26. + 2. Tarkastajan työn tulisi olla pääasiassa ohjaavaa ja neuvovaa.
 30. + 3. Rutiininomaiset kansliatyöt eivät saisi estää tarkastajaa opettajien riittävästä ohjauksesta.
 34. — 4. Opetukseen kohdistuvat tarkastajan ohjeet ovat tarpeettomia, koska opettaja on saanut koulutuksen tehtävänsä.
 37. — 5. Tarkastajan antamista ohjeista ei ole apua opettajalle hänen työssään.

5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen

2. + 1. Tarkastajan tulisi tarkastaa piirinsä koulut tähänastista useammin.
 6. — 2. Koulujen tarkastuksia suoritetaan nykyisin tarpeettoman usein.
 10. + 3. Usein toistuvat tarkastuskäynnit pitävät opettajat virkeinä.
 14. — 4. Tarkastajan käynnit kouluilla eivät ole välttämättömiä.
 17. — 5. Usein toistuvat tarkastuskäynnit haittaavat koulun työskentelyä.

6. Yllätystarkastusten hyväksyminen

23. + 1. Jos tarkastaja ilmoittaa tulostaan koululle etukäteen, hän ei saa oikeata kuvaa koulun jokapäiväisestä työskentelystä.
 27. — 2. Olisi tahdikasta, että tarkastaja ilmoittaisi etukäteen koululle tulostaan.
 31. + 3. Todellisen kuvan opettajasta saa vain silloin, jos hän ei tiedä, että hänen työtään seurataan.
 35. + 4. Tarkastajan yllätyskäynnit koululla ovat tarpeellisia.

7. *Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen*

41. + 1. Jonkun johtokunnan edustajan tulisi olla läsnä koulun tarkastustilaisuudessa.
45. + 2. Koulun tarkastustilaisuuteen tulisi aina pyytää myös kaikki johtokunnan jäsenet.
49. - 3. On väärin, että johtokunnan jäseniä tulee mukaan tarkastustilaisuuteen, koska opettaja saattaa tuntea olonsa kiusalliseksi.
53. - 4. On oikein, että tarkastaja ei pyydä johtokunnan jäseniä seuraamaan oppitunteja tarkastustilaisuudessa.

8. *Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen*

61. - 1. Ei ole sopivaa, että tarkastaja kysymyksin tutkii oppilaiden tietomäärää, koska opettaja saattaa tulla nolatuksi.
65. - 2. Tarkastaja ei saa millään tavoin puuttua opetukseen tunnin aikana.
69. + 3. Tarkastajan tulee keskellä tuntiakin puuttua opettajan tekemiin virheisiin.
73. + 4. Tarkastajan tulee kuulusteluilla tai kokeita järjestämällä pyrkiä saamaan selvää opetustuloksista.

9. *Kritiikin julkisuuden hyväksyminen*

3. - 1. Opettajan työhön kohdistuva kritiikki ei saa olla julkista, vaan kahdenkeskeistä opettajan ja tarkastajan välillä.
7. + 2. Tarkastustilaisuuden lopussa tarkastajan tulee antaa kunkin opettajan työskentelystä avoin kritiikki tilaisuudessa, jossa muut opettajat ovat läsnä.
11. + 3. Tilaisuudessa, jossa tarkastaja arvostelee opettajan työskentelyä, tulisi johtokunnankin olla läsnä.
15. - 4. Ei ole sopivaa, että tarkastaja arvostelee opettajaa muiden kuullen.

10. *Kritiikin objektiivisuuden korostaminen*

43. - 1. Opettajan työhön kohdistuvan kritiikin tulee sisältää vain opettajalle myönteisiä seikkoja, sillä kiitos tuo päivänpaistetta opettajan aherrukseen.
47. - 2. Opettajan työhön kohdistuva kritiikki ei saa olla moitetta, sillä arvosteleva asenne masentaa opettajaa.
51. + 3. Tarkastajan tulee opettajan työtä arvostellessaan esittää yhtä hyvin myönteiset kuin kielteisetkin puolet.
55. + 4. Opettajan työhön kohdistuvan kritiikin tulee olla totuudenmukaista, vaikka se ei opettajaa miellyttäisikään.

11. *Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen*

62. + 1. Tarkastajan tulee määrätietoisesti pyrkiä kehittämään koululaitosta.
66. - 2. Tarkastajan tulee vastustaa koulujärjestelmän muutosesityksiä.
70. + 3. Tarkastajan tulisi kiirehtiä yhtenäiskouluhanketta.
74. - 4. Tarkastajan tulee olla vain koulupolitiikan toteuttaja eikä pyrkiä vaikuttamaan sen kehitykseen.
77. - 5. Tarkastaja ei saa ottaa kantaa julkisuudessa esitettyihin koulun uudistuskysymyksiin.

12. *Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa*

64. + 1. Tarkastajan tulee pyrkiä sovitteluratkaisuihin kouluriidoissa.
 68. + 2. Tarkastaja ei saa riita-asioissa puoltaa lasten vanhempia.
 72. - 3. Pitkämatkanisten oppilaiden kuljetusta koskevissa riidoissa tarkastajan tulee pitää lasten vanhempien puolta.
 76. + 4. Tarkastaja ei saa olla opettajan puoltaja.
 79. + 5. Tarkastajan ystävyysuhteet opettajiin haittaavat hänen puolueettomuuttaan kouluriidoissa.
 80. - 6. Lasten vanhempain syyttäessä opettajaa taitamattomuudesta tarkastajan tulee olla opettajan puolta.

13. *Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen*

4. + 1. Tarkastajan tulisi kutsua opettajat nykyistä useammin yhteisiin neuvottelutilaisuuksiin.
 8. - 2. Tarkastajan koollekutsumiin piirikokouksiin tulisi kutsua vain koulujen johtajat.
 12. - 3. Piirikokouksista on kunnille vain kustannuksia, eikä vastaavaa hyötyä.
 16. - 4. Tarkastajan koollekutsumia piirikokouksia ei tulisi pitää joka vuosi.

14. *Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen*

24. - 1. Tarkastajan poliittiseen toimintaan osallistuminen vaikeuttaa yhteistoimintaa muiden kouluviranomaisten kanssa.
 28. + 2. Poliittiseen toimintaan osallistumista on pidettävä tarkastajalle ansiona.
 32. - 3. Poliittisen puolueen aktiivisena jäsenenä tarkastaja ei voi olla tasa-
 puolinen ratkaisuisaan.
 36. - 4. Tarkastaja ei saa ottaa osaa poliittiseen toimintaan.

15. *Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen*

63. + 1. Tarkastajan tulee lisäopiskelulla jatkuvasti kehittää itseään.
 67. + 2. Tarkastajalla tulisi olla mahdollisuus palkalliseen virkavapauteen jatko-opintoja varten.
 71. - 3. Tarkastajan jatko-opinnoista on enemmän haittaa kuin hyötyä hänen viranhoidolleen.
 75. - 4. Tarkastajan pätevyysvaatimukset edellyttävät jo niin pitkälle vietyjä opintoja, että niiden täydentäminen on tarpeetonta.
 78. - 5. Tarkastajan tulee omata enemmän elämäntaitoa kuin kirjaviisautta.

16. *Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen*

44. + 1. Tarkastajan tulee olla kiinteässä yhteistyössä alalla tutkimustyötä suorittavien kanssa.
 48. - 2. Tarkastajan osallistumisesta alansa tieteelliseen työhön on enemmän haittaa kuin hyötyä hänen viranhoidolleen.
 52. + 3. Vain osallistumalla opetuslalla suoritettavaan tutkimustyöhön tarkastaja pysyy kehityksen tasalla.
 56. - 4. Tarkastajan tehtävänä on soveltaa tutkimustyön tuloksia käytäntöön, eikä pyrkiä itse osallistumaan tieteelliseen työhön.

17. *Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä*

- 1. Tarkastajan täytyy aina tulkita lakia ahtaasti.
- + 2. Tarkastaja ei saa itsepintaisesti pitää kiinni käsityksestään asiassa, joka lain puitteissa voidaan tulkita eri tavoilla.
- 3. Tarkastajan ainoa keino säilyä virkavirheeltä on noudattaa lain kirjainta.
- + 4. On tärkeämpää, että tarkastaja noudattaa lain henkeä kuin lain kirjainta.
- 5. Lainsäädäntö sitoo ehdottomasti tarkastajaa hänen ratkaisuissaan.
- + 6. Tarkastajan täytyy yleensä noudattaa lakia, mutta on sellaisia poikkeustapauksia, joissa tarkastajan tulee käyttää omaa arvostelukykyyään.
- 7. Tarkastaja toimii kouluhallituksen apuna, eikä hänellä ole mitään itsenäistä valtaa.
- + 8. Tarkastajan on tarvittaessa otettava vastuu lainkohdan tulkinnasta, kunhan vain tulkinta on koululaitokselle eduksi.
- 9. Jos lain määräyksissä tarvitaan tulkintaa, on se kouluhallituksen tehtävä eikä tarkastajan.
- + 10. Lainsäädäntö antaa vain puitteet tarkastajan työskentelylle. Hallinto ja valvonta edellyttävät aina henkilökohtaisia ratkaisuja.

8. 7. SKAALAN OSIOIDEN KORRELATIIVINEN YHTEYS

Skaala 1. Kouluhallituksesta riippuvuuden korostaminen

1	5	9	13	
1				
5	.44			$r_{xx} = .76$
9	.32	.54		
13	.31	.48	.72	

Skaala 2. Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen

21	25	33	
21			
25	.34		$r_{xx} = .47$
33	.23	.12	

Skaala 3. Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen

42	46	50	54	57	
42					
46	.18				$r_{xx} = .73$
50	.50	.31			
54	.13	.76	.15		
57	.34	.41	.22	.38	

Skaala 4. Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen

	22	26	30	34	37	
22						
26	.13					$r_{xx} = .61$
30	.25	.39				
34	.11	.11	.42			
37	.01	.20	.24	.57		

Skaala 5. Tarkastuskäyntien hyväksyminen

	2	6	10	14	17	
2						
6	.52					$r_{xx} = .76$
10	.55	.48				
14	.20	.31	.38			
17	.31	.39	.41	.30		

Skaala 6. Yllätystarkastusten hyväksyminen

	23	27	31	35	
23					
27	.55				$r_{xx} = .80$
31	.54	.38			
35	.57	.58	.36		

Skaala 7. Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen

	41	45	49	53	
41					
45	.33				$r_{xx} = .69$
49	.46	.24			
53	.46	.19	.51		

Skaala 8. Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen

	61	65	69	73	
61					
65	.14				$r_{xx} = .54$
69	.16	.51			
73	.20	.14	.16		

Skaala 9. Kriitikin julkisuuden hyväksyminen

	3	7	11	15	
3					
7	.48				$r_{xx} = .80$
11	.46	.47			
15	.55	.52	.51		

Skaala 10. Kriitiikin objektiivisuuden hyväksyminen

43				
47	.56			
51	.39	.34		
55	.41	.34	.43	

$r_{xx} = .74$

Skaala 11. Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen

62				
66	.33			
70	.10	.10		
74	.06	.25	.16	

$r_{xx} = .45$

Skaala 12. Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa

64					
68	.15				
72	.22	.26			
76	.01	-.24	-.12		
79	.10	.00	-.11	-.29	
80	-.01	-.06	.11	-.12	-.05

$r_{xx} = .06$

Skaala 13. Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen

4				
8	.06			
12	.18	.39		
16	.52	.38	.43	

$r_{xx} = .67$

Skaala 14. Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen

24				
28	.41			
32	.67	.43		
36	.67	.33	.71	

$r_{xx} = .83$

Skaala 15. Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen

63				
67	.20			
71	.30	.34		
78	-.08	-.01	.06	

$r_{xx} = .41$

Skaala 16. Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen

44				
48	.33			
52	.36	.32		
56	.15	.29	.16	

$r_{xx} = .60$

Skaala 17. Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä

	1	3	5	7	8	9	10	
1								
3	.32							$r_{xx} = .69$
5	.33	.42						
7	.03	.47	.27					
8	-.10	.01	.10	.02				
9	.13	.38	.25	.27	.44			
10	.19	.47	.23	.37	-.01	.15		

8. 8. SKAALOJEN PISTEITYS

1. *Kouluballituksesta riippuvuuden korostaminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee riippuvuuden korostamista.
2. *Kunnan etujen ajamisen hyväksyminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee kunnan etujen ajamisen hyväksymistä.
3. *Valvonnan tarpeellisuuden korostaminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee valvonnan tarpeellisuuden korostamista.
4. *Ohjauksen ja neuvonnan merkityksen korostaminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee ohjauksen ja neuvonnan korostamista.
5. *Tarkastuskäyntien hyväksyminen.* Matala pistemäärä ilmaisee tarkastuskäyntien vastustamista.
6. *Yllätystarkastusten hyväksyminen.* Matala pistemäärä ilmaisee yllätystarkastusten vastustamista.
7. *Tarkastustilaisuuden julkisuuden hyväksyminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee julkisten tarkastusten hyväksymistä.
8. *Aktiivisen tarkastuksen hyväksyminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee kokeiden ja kuulustelujen pitämisen hyväksymistä.
9. *Kritiikin julkisuuden hyväksyminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee muiden läsnäolon hyväksymistä kritiikin aikana.
10. *Kritiikin objektiivisuuden korostaminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee objektiivisuuden korostamista.
11. *Progressiivisen koulupolitiikan hyväksyminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee koulun kehittämisspyrkimysten hyväksymistä.
12. *Tarkastajan puolueettomuus kouluriidoissa.* Korkea pistemäärä ilmaisee puolueettomuuden korostamista.
13. *Kokousten tarpeellisuuden hyväksyminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee kokousten tarpeellisuuden korostamista.
14. *Tarkastajan politiikkaan osallistumisen hyväksyminen.* Matala pistemäärä ilmaisee tarkastajan politikoimisen vastustamista.
15. *Tarkastajan jatko-opintojen arvostaminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee, että jatko-opintoja pidetään tärkeänä.
16. *Tieteelliseen työhön osallistumisen arvostaminen.* Korkea pistemäärä ilmaisee, että tieteelliseen työhön osallistumista arvostetaan.
17. *Tarkastajan itsenäisyys vallankäytössä.* Korkea pistemäärä ilmaisee vähäistä itsenäisyyttä vallankäytössä.

8. 9. ROTATOITU ATTRIBUUTTIEN FAKTORIMATRIISI

	(opettajien ryhmä)								h ²
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1.	.04	.13	-.05	.17	.43	.01	.14	.16	.28
2.	.10	.02	.12	.02	-.07	.13	.40	.34	.32
3.	.14	-.12	.20	-.13	-.43	.06	.28	.06	.36
4.	.05	-.16	.05	-.07	-.29	.03	.24	-.44	.38
5.	-.02	-.06	-.04	.14	.11	.04	.03	-.59	.38
6.	.21	-.02	.25	.09	-.50	-.01	-.01	.04	.36
7.	.01	-.00	.03	.02	.06	.04	.61	-.00	.38
8.	.07	.08	-.27	.22	.13	.08	.50	-.11	.42
9.	.04	-.03	.78	.04	-.05	.05	-.01	.09	.62
10.	.04	-.04	.79	.10	-.08	.13	.09	-.03	.67
11.	-.06	.45	-.28	.10	-.09	-.07	.44	.01	.50
12.	.08	.04	.16	.18	.00	-.08	.42	-.10	.26
13.	.14	-.65	.28	.20	-.25	-.05	.09	.03	.64
14.	-.09	.71	-.13	-.10	.20	.11	.23	.01	.64
15.	.16	-.66	-.09	-.04	.09	.06	.08	-.10	.50
16.	.03	.57	.13	.19	-.13	-.07	.02	.10	.41
17.	.16	-.04	.04	.47	.03	.05	.10	.14	.28
18.	.35	-.27	-.01	.17	.06	.02	.05	.32	.33
19.	.02	-.00	.08	.30	.27	-.09	.01	.00	.18
20.	.52	-.17	-.06	-.05	.07	-.00	.06	.14	.33
21.	.64	-.18	-.05	.07	-.06	.06	.13	.08	.48
22.	.63	-.02	.09	.03	-.06	.04	.08	-.10	.42
23.	.37	-.01	.03	-.09	-.08	.29	.17	.02	.27
*)									
25.	.29	.08	.11	.22	.03	.02	-.02	.13	.16
26.	.36	-.01	-.01	.15	.02	.31	.00	-.04	.25
27.	.57	.07	-.02	.03	-.00	.15	.11	-.10	.38
28.	.17	-.09	-.03	-.07	-.01	.57	.11	.05	.38
29.	-.35	.05	-.00	.24	-.09	-.09	.04	.05	.21
30.	-.14	.04	.00	.33	.02	.08	.01	-.05	.14
31.	.55	-.21	-.01	-.06	.16	.08	-.03	.14	.40
32.	-.03	-.02	-.04	.54	-.01	-.05	.08	-.06	.31
33.	.30	-.07	-.01	-.38	-.03	-.10	-.11	.03	.26
34.	.65	-.06	.01	-.05	-.08	.13	.03	.11	.47
35.	.19	-.17	.01	-.17	.18	-.16	-.03	-.13	.17
36.	.03	-.07	-.04	-.06	.18	-.18	-.05	-.25	.14
37.	.54	-.00	.12	-.02	-.12	.13	-.05	-.03	.34
38.	.37	-.09	.16	-.10	.37	.01	.08	-.15	.34
39.	.21	-.17	.04	.09	.47	-.02	.06	-.15	.32
40.	.54	-.04	.13	-.21	.24	.05	.03	.03	.42
41.	.58	.01	.07	.05	-.16	.20	.02	-.12	.42
42.	.56	-.01	.10	.10	.15	.24	-.02	-.05	.42
43.	.32	-.04	.14	-.00	.00	.62	.08	.07	.53
44.	.27	.12	.10	.20	.12	.44	-.19	-.21	.42
45.	.29	.03	.13	.06	-.11	.67	-.09	.03	.57
46.	.24	-.11	.17	.29	.04	-.00	.01	-.07	.19

*) Laskuteknillisen syyn vuoksi jätettiin pois variaabeli 24., jolla aikaisemman tiedon perusteella (taulukko 34.) oli pieni kommunaliteetti (.13) ja korkein lataus vain -.23.

8. 10. AMMATTILUOKITUS (Kyöstiö)

1. *St. I Johtavat sekä akateemista loppututkintoa edellyttävät virat ja toimet*a) *Ulkop. liikealan*

agronomi	lääkäri
farmaseutti	osastopäällikkö (virasto)
insinööri	pastori
kansakoulunopettaja (OKK:sta, yo)	upseeri
kirkkoherra	voimistelunopettaja
lehtori	

b) *Liikeala*

hankintapäällikkö	pankinjohtaja
mainospäällikkö	suurliikemies
myyntipäällikkö	toimitusjohtaja
osastopäällikkö (liikelaitos)	

2. *St. II. Henkisen työn ammatit, jotka eivät edellytä akateemista loppututkintoa (peruskoulutus keskikoulu, yleensä)*

haaraosaston johtaja	maatalousneuvoja
huoltosihteeri	maatalousteknikko
isännöitsijä (myös kunnanj.)	merkonomi
kunnanjohtaja	myymälänhoitaja
konttoristi	rakennusmestari
liikkeenomistaja	sairaanhoitaja
	teknikko
	työnjohtaja

3. *Maanviljelijät*

St. I, jos metsä + peltopinta-ala $>$ 100 ha + kunnallisia luottamustehtäviä

St. II, Tilansa tuloilla toimeentulevat

St. III, Pienviljelijät (+ ansiotyö)

4. *St. III Ammattitaitoiset työntekijät + vast. toimenhaltijat*

autoilija (omist.)	ompelija
autonkuljettaja	poliisi
kamppaaja	puuseppä
kirvesmies	tullivirkailija (yl.)
maalari	vahtimestari
muurari	varastonhoitaja
mylläri	veturinkuljettaja
myyjä	

5. *St. IV Ammattitaidoton työväestö*

betonityömies	nahkityöntekijä
haudankaivaja	sekatyömies
huoltomies	talonmies

lämmittäjä
maatyömies
metsätyömies
metallityömies

teurastaja
työmies
veturinlämmittäjä

8. 11. KYSELYLOMAKE

Tämän saajalle

Kansakouluntarkastajaan liittyvistä asioista suoritetaan tieteellinen tutkimus. Sen onnistuminen riippuu kokonaan siitä, että sattumanvaraisesti valitut henkilöt, joihin Tekin kuulutte, suostuvat ilmoittamaan omat käsityksensä tässä jäljempänä esitetyistä asioista. Toivon, että tahdotte auttaa tässä tärkeässä tehtävässä merkitsemällä vastauksenne oheisille lomakkeille niiden ohjeiden mukaan, jotka on kunkin tehtävän alussa annettu.

Vastattuanne kaikkiin tarkoitettuihin kohtiin tahtonette palauttaa lomakkeen tänne postitse. Pankaa lomake oheiseen kirjekuoreen, sulkekaa kirje ja jättäkää postin kuljettavaksi ilman postimerkkiä. Lomake pyydetään palauttamaan viikon kuluessa sen vastaanottamisesta.

Lomakkeilla saatuja luottamuksellisia tietoja käytetään nimettöminä yksinomaan tieteellisiin tarkoituksiin.

Jyväskylässä, maaliskuun 10. päivänä 1966.

Vaivannäöstänne kiittäen

U n o T u o m o l a
Kasvat.tiet.lis.
Kansak.tarkastaja

Seuraavilla sivuilla on esitetty joukko lausemia, jotka liittyvät kansakouluntarkastajan työhön. Merkitkää rasti (X) kunkin lauseman kohdalla ruutuun siinä sarakkeessa, joka parhaiten vastaa käsitystänne lausemassa esitetystä asiasta. Sarakkeiden numerot tarkoittavat seuraavaa:

- 1 = ehdottomasti eri mieltä
- 2 = eri mieltä
- 3 = en osaa sanoa
- 4 = samaa mieltä
- 5 = ehdottomasti samaa mieltä

On tärkeätä, että vastaatte jokaiseen kohtaan, sellaiseenkin, josta ette mielestänne paljoakaan tiedä.

(Ruutuihin merkitty opettajien vastausten prosentuaalinen jakautuminen)

	1	2	3	4	5
1. Tarkastajan tulee luottaa siihen, että kouluhallituksen käsitys kouluasioista on oikea ..	3.7	32.1	11.0	42.7	10.5
2. Tarkastajan tulisi tarkastaa piirinsä koulut tähänastista useammin	3.2	30.5	27.3	30.5	8.5
3. Opettajan työhön kohdistuva kritiikki ei saa olla julkista, vaan kahdenkeskeistä opettajan ja tarkastajan välillä	0.6	1.6	1.6	28.4	67.8
4. Tarkastajan tulisi kutsua opettajat nykyistä useammin yhteisiin neuvottelutilaisuuksiin	2.1	17.3	14.7	43.2	22.7
5. Tarkastaja ei saa lausunnoissaan poiketa kouluhallituksen käsityksestä	3.7	36.8	12.6	33.7	13.2
6. Koulujen tarkastuksia suoritetaan nykyisin tarpeettoman usein	14.3	62.7	18.3	4.2	0.5
7. Tarkastustilaisuuden lopussa tarkastajan tulee antaa kunkin opettajan työskentelystä avoin kritiikki tilaisuudessa, jossa muut opettajat ovat läsnä	55.8	37.3	1.6	3.7	1.6
8. Tarkastajan koollekutsumiin piirikokouksiin tulisi kutsua vain koulujen johtajat ..	32.1	47.9	5.8	11.0	3.2
9. Tarkastajan tulee tehdä ratkaisunsa kouluhallituksen kannasta riippumatta	14.2	50.0	14.8	18.4	2.6
10. Usein toistuvat tarkastuskäynnit pitävät opettajat virkeinä	4.2	23.2	19.4	40.0	13.2
11. Tilaisuudessa, jossa tarkastaja arvostelee opettajan työskentelyä, tulisi johtokunnan-kin olla läsnä	43.7	40.0	7.4	7.9	1.0
12. Piirikokouksista on kunnille vain kustannuksia, eikä vastaavaa hyötyä	25.3	55.8	11.0	3.7	4.2
13. Tarkastaja ei saa antaa kouluhallituksen kannan vaikuttaa päätöksiinsä	15.3	47.5	16.2	20.5	0.5
14. Tarkastajan käynnit kouluilla eivät ole välttämättömiä	37.8	50.6	3.7	5.8	2.1
15. Ei ole sopivaa, että tarkastaja arvostelee opettajaa muiden kuullen	48.5	42.1	2.6	4.7	2.1
16. Tarkastajan koollekutsumia piirikokouksia ei tulisi pitää joka vuosi	13.6	45.3	15.2	22.2	3.7
17. Usein toistuvat tarkastuskäynnit haittaavat koulun työskentelyä	16.9	48.5	15.7	15.7	3.2

18. Kun kunnanvaltuusto päättää kouluasioista, tarkastajan tulisi olla kokouksessa mukana asiantuntijana	2.1	6.8	4.7	51.6	34.8
19. Tarkastajan tulee pyrkiä rajoittamaan opettajien ylitunteja	20.0	38.0	16.3	19.4	6.3
20. Tarkastaja ei saa rajoittaa opettajan vapautta käyttä haluamaansa opetusmenetelmää	2.1	8.4	5.2	50.6	33.7
21. Valtion virkamiehenä tarkastaja ei saa ajaa työssään kunnan etua	6.7	33.2	23.2	29.5	7.4
22. Tarkastaja ei käytä riittävästi aikaa opettajien ohjaukseen ja neuvontaan	2.1	19.9	23.3	44.2	10.5
23. Jos tarkastaja ilmoittaa tulostaan koululle etukäteen, hän ei saa oikeata kuvaa koulun jokapäiväisestä työskentelystä	6.3	35.3	11.0	34.2	13.2
24. Tarkastajan poliittiseen toimintaan osallistuminen vaikeuttaa yhteistoimintaa muiden kouluviranomaisten kanssa	5.2	25.3	22.7	37.3	9.5
25. Tarkastajan on joskus tingittävä valtion edusta kunnan hyväksi	1.6	7.4	32.6	53.1	5.3
26. Tarkastajan työn tulisi olla pääasiassa ohjaavaa ja neuvovaa	1.1	5.8	2.6	54.7	35.8
27. Olisi tahdikasta, että tarkastaja ilmoittaisi etukäteen koululle tulostaan	5.2	18.4	13.2	48.9	14.3
28. Poliittiseen toimintaan osallistumista on pidettävä tarkastajalle ansiona	18.9	47.4	26.3	6.9	0.5
29. Kustannuksia koskevissa ratkaisuissa tarkastajan on otettava huomioon kunnan taloudellinen tila	1.0	11.0	9.6	70.5	7.9
30. Rutiininomaiset kansliatyöt eivät saisi estää tarkastajaa opettajien riittävästä ohjauksesta	1.6	2.1	5.8	68.3	22.2
31. Todellisen kuvan opettajasta saa vain silloin, jos hän ei tiedä, että hänen työtään seurataan	5.8	28.4	9.5	35.8	20.5
32. Poliittisen puolueen aktiivisena jäsenenä tarkastaja ei voi olla tasapuolinen ratkaisuisaan	4.2	21.6	25.3	36.8	12.1
33. Tarkastaja ei saa lausunnoissaan puoltaa kunnille myönnettäväksi muuta kuin pienintä mahdollista valtionapua	26.3	55.8	14.3	2.6	1.0
34. Opetukseen kohdistuvat tarkastajan ohjeet					

ovat tarpeettomia, koska opettaja on saanut koulutuksen työhönsä	24.2	64.7	3.7	3.2	4.2
35. Tarkastajan yllätyskäynnit koululla ovat tarpeellisia	5.8	26.8	21.1	39.4	6.9
36. Tarkastaja ei saa ottaa osaa poliittiseen toimintaan	4.7	35.3	21.6	31.6	6.8
37. Tarkastajan antamista ohjeista ei ole apua opettajalle hänen työssään	31.6	60.5	2.6	3.2	2.1
38. Tarkastajan tulisi saada valita piirinsä opettajat	31.6	43.2	12.1	11.6	1.5
39. Tarkastajan tulee tukea opettajia heidän palkkavaatimuksissaan	1.6	4.2	6.8	49.5	37.9
40. Tarkastajalla tulisi olla nykyistä enemmän päätäntävaltaa	1.6	13.7	49.0	28.4	7.3
41. Jonkun johtokunnan edustajan tulisi olla läsnä koulun tarkastustilaisuudessa	8.4	36.8	13.7	35.3	5.8
42. Tarkastajan tärkein tehtävä on valvoa, että opettajat täyttävät virkavelvollisuutensa ..	8.5	42.1	7.3	35.3	6.8
43. Opettajan työhön kohdistuvan kritiikin tulee sisältää vain opettajalle myönteisiä seikkoja, sillä kiitos tuo päivänpaistetta opettajan aherrukseen	14.8	66.3	10.5	6.8	1.6
44. Tarkastajan tulee olla kiinteässä yhteistyössä alalla tutkimustyötä suorittavien kanssa	0.5	1.6	11.0	58.0	28.9
45. Koulun tarkastustilaisuuteen tulisi aina pyytää myös kaikki johtokunnan jäsenet	25.3	61.5	6.3	5.8	1.1
46. Tarkastajan tulee valvoa myös opettajien yksityiselämää	61.6	28.4	4.2	4.2	1.6
47. Opettajan työhön kohdistuva kritiikki ei saa olla moitetta, sillä arvosteleva asenne masentaa opettajaa	8.3	49.5	9.5	27.4	5.3
48. Tarkastajan osallistumisesta alansa tieteelliseen työhön on enemmän haittaa kuin hyötyä hänen viranhoidolleen	11.6	54.7	24.8	7.4	1.5
49. On väärin, että johtokunnan jäseniä tulee mukaan tarkastustilaisuuteen, koska opettaja saattaa tuntea olonsa kiusalliseksi	3.7	38.9	23.2	27.4	6.8
50. Tarkastajan työn tulisi olla pääasiassa valvontaa	10.5	60.6	14.7	12.6	1.6
51. Tarkastajan tulee opettajan työtä arvostel-					

lessaan esittää yhtä hyvin myönteiset kuin kielteisetkin puolet	2.1	1.6	2.1	50.6	43.6
52. Vain osallistumalla opetusallalla suoritettavaan tutkimustyöhön tarkastaja pysyy kehityksen tasalla	2.2	18.4	19.9	44.7	14.8
53. On oikein, että tarkastaja ei pyydä johtokunnan jäseniä seuraamaan oppitunteja tarkastustilaisuudessa	2.6	17.9	19.9	44.3	15.3
54. Ei ole oikein, että tarkastaja puuttuu opettajien yksityiselämään	3.2	7.9	4.2	40.0	44.7
55. Opettajan työhön kohdistuvan kritiikin tulee olla totuudenmukaista, vaikka se ei opettajaa miellyttäisikään	1.1	2.1	2.7	58.5	35.6
56. Tarkastajan tehtävänä on soveltaa tutkimustyön tuloksia käytäntöön, eikä pyrkiä itse osallistumaan tieteelliseen työhön	0.5	23.2	24.3	40.0	11.0
57. Ilman tarkastajan suorittamaa valvontaa koulun työskentelyn tehokkuus vaarantuu	5.8	25.3	18.3	43.7	6.9
58. Nykyisten lakien puitteissa tarkastaja ei voi riittävän tehokkaasti puuttua koulutoimessa havaitsemiinsa epäkohtiin	1.1	24.8	48.4	22.6	3.1
59. Tarkastajan tulisi saada erityinen ammattikoulutus omaa virkaansa varten	1.1	4.2	16.8	56.3	21.6
60. Tarkastajalla tulisi olla ainakin astetta korkeampi oppiarvo kuin hänen alaisillaan ..	1.1	5.3	5.8	55.2	32.6
61. Ei ole sopivaa, että tarkastaja kysymyksin tutkii oppilaiden tietomäärää, koska opettaja saattaa tulla nolatuksi	13.1	58.4	10.0	15.3	3.2
62. Tarkastajan tulee määrätietoisesti pyrkiä kehittämään koululaitosta	1.1	1.1	1.6	56.8	39.4
63. Tarkastajan tulee lisäopiskelulla jatkuvasti kehittää itseään	1.1	1.1	6.3	64.7	26.8
64. Tarkastajan tulee pyrkiä sovitteluratkaisuihin kouluriidoissa	0.5	0.5	2.1	63.7	33.2
65. Tarkastaja ei saa millään tavoin puuttua opetukseen tunnin aikana	2.6	28.9	7.9	38.9	21.7
66. Tarkastajan tulee vastustaa koulujärjestelmän muutosesityksiä	36.3	52.6	9.0	0.5	1.6
67. Tarkastajalla tulisi olla mahdollisuus paikalliseen virkavapauteen jatko-opintoja varten	1.7	3.7	16.2	60.5	17.9

68. Tarkastaja ei saa riita-asioissa puoltaa lasten vanhempia	5.8	24.8	26.8	35.3	7.3
69. Tarkastajan tulee keskellä tuntiakin puuttua opettajan tekemiin virheisiin	47.9	40.1	5.8	2.1	1.1
70. Tarkastajan tulisi kiirehtiä yhtenäiskouluhanketta	2.1	12.1	34.2	34.8	16.8
71. Tarkastajan jatko-opinnoista on enemmän haittaa kuin hyötyä hänen viranhoidolleen	22.7	65.7	10.5	0.0	1.1
72. Pitkämatkan koulujen oppilaiden kuljetusta koskevissa riidoissa tarkastajan tulee pitää lasten vanhempien puolta	0.5	21.6	40.0	29.5	8.4
73. Tarkastajan tulee kuulusteluilla tai kokeita järjestämällä pyrkiä saamaan selvää opetus-tuloksista	5.3	31.6	25.8	33.6	3.7
74. Tarkastajan tulee olla vain koulupolitiikan toteuttaja eikä pyrkiä vaikuttamaan sen kehitykseen	12.2	70.9	11.6	4.2	1.1
75. Tarkastajan pätevyysvaatimukset edellyttävät jo niin pitkälle vietyjä opintoja, että niiden täydentäminen on tarpeetonta	14.7	66.3	14.2	3.2	1.6
76. Tarkastaja ei saa olla opettajan puoltaja ..	1.6	16.2	16.8	49.1	16.3
77. Tarkastaja ei saa ottaa kantaa julkisuudessa esitettyihin koulunuudistuskysymyksiin ..	25.8	66.3	3.7	2.6	1.6
78. Tarkastajan tulee omata enemmän elämäntaitoa kuin kirjaviisautta	0.0	4.7	14.2	60.0	21.1
79. Tarkastajan ystävyyssuhteet opettajiin haittaavat hänen puolueettomuuttaan koulu-riidoissa	7.9	42.1	23.6	22.3	4.1
80. Lasten vanhempien syyttäessä opettajaa taitamattomuudesta tarkastajan tulee olla opettajan puoltaja	1.1	23.2	28.9	39.4	7.4

Alla on lueteltu eräitä tarkastajan piirteitä. Arvostelkaa jokaista kohtaa numeroilla 0–4, sen mukaan, miten tärkeänä tarkastajan viranhoidon kannalta asiaa pidätte. Merkitkää rasti (x) numeron kohdalle sarakkeeseen, joka parhaiten vastaa käsitystänne. Numerot tarkoittavat seuraavaa:

- 0 = ei ensinkään sovi
- 1 = ei suotavaa
- 2 = yhdentekevää
- 3 = sopii hyvin
- 4 = sopii erittäin hyvin

	0	1	2	3	4
1. Iältään alle 30-vuotias	23.2	51.1	19.4	5.3	1.0
2. » 30—39 »	0.5	14.7	33.2	38.4	13.2
3. » 40—49 »	0.5	0.0	17.8	41.1	40.6
4. » 50—59 »	0.5	7.4	29.5	41.5	21.1
5. » 60-vuotias tai vanhempi	14.7	44.7	25.3	11.6	3.7
6. Mies	0.5	0.5	25.8	28.9	44.2
7. Nainen	6.3	27.4	36.8	21.6	7.9
8. Naimaton	2.1	21.6	66.3	6.8	3.2
9. Naimisissa	0.5	0.0	52.6	30.6	16.3
10. » ja lapsia	0.0	0.0	37.3	24.8	37.9
11. Elää avioerossa	10.5	36.8	49.5	2.1	1.1
12. Leski	0.0	4.2	84.2	8.4	3.2
13. Seurakunnan jäsen	0.0	0.0	15.7	35.8	48.5
14. Kirkosta eronnut	45.3	38.9	14.2	0.0	1.6
15. Ehdottoman raittiuden kannattaja	2.1	5.3	28.9	37.9	25.8
16. Tupakoitsija	7.9	26.8	54.3	6.0	0.0
17. Miellyttävä ulkomuoto	0.0	0.0	63.6	31.6	4.8
18. Pukeutuu huolellisesti	0.0	0.0	13.2	66.3	20.5
19. Suorasukainen	0.5	35.8	19.4	36.9	7.4
20. Hyvä puheiden pitäjä	0.0	0.5	11.6	46.3	41.6
21. Hyvin perillä uudenaikaisista kasvatus- ja opetusmenetelmistä	0.0	0.0	1.6	38.4	60.0
22. Käytännöllinen ihminen	0.0	0.0	1.1	50.0	48.9
23. Ei anna poliittisen painostuksen vaikuttaa työhönsä ..	2.1	2.1	1.6	26.8	67.4
24. Kunnianhimoinen	12.6	45.3	25.3	13.1	3.7
25. Taitava »suhteiden» hoitaja	2.1	7.9	11.6	49.0	29.4
26. Hienotunteinen	0.0	0.5	4.7	40.0	54.8
27. Kykenee ilmaisemaan ajatuksensa selvästi	0.0	0.0	1.1	28.4	70.5
28. Ei liian määrällävä	2.1	8.4	1.6	53.1	34.8
29. Välinpitämätön	59.5	39.0	0.5	0.5	0.5
30. Haaveilija	56.8	37.4	5.3	0.5	0.0
31. Erittäin terävä-älyinen	0.5	0.5	7.4	47.4	44.2
32. Nykyisen koulujärjestelmän kannattaja	9.5	34.8	37.3	13.7	4.7
33. Yhtenäiskoulun kannattaja	1.1	2.1	26.8	48.5	21.5
34. Kasvatusalan uudistuksiin pyrkivä	0.0	0.0	6.9	55.2	37.9
35. Tiukka kurinpitäjä	0.5	17.8	25.3	44.8	11.6
36. Pitää järkähtämättä kiinni kannastaan	12.1	63.6	8.4	14.8	1.1
37. Osaa erottaa mitättömät asiat tärkeistä	0.5	0.0	0.0	37.3	62.2
38. Kuin johtajaksi luotu	0.0	5.3	19.6	47.3	27.8
39. Tieteellisen perinpohjainen	3.7	42.6	29.5	17.0	4.2
40. Tarmokas	0.0	1.1	3.7	63.1	32.1
41. Sopeutuu hyvin toisiin ihmisiin	0.0	0.0	0.0	30.0	70.0
42. Talousasioita hyvin tunteva	0.0	0.0	6.3	55.8	37.9
43. Ei turhan tärkeä	1.6	2.6	1.6	44.7	49.5
44. Toverillinen	1.0	10.5	23.7	40.0	24.8
45. Ei liian virallinen	1.0	2.6	5.8	55.8	34.8
46. Aikaisempaa kokemusta tarkastajana	0.5	0.5	20.0	41.1	37.9

Oletteko sitä mieltä, että kansakouluntarkastajan tulisi olla koulutukseltaan ehdottomasti myös kansakoulunopettaja?

Kyllä (88.9)

Ei (11.1)

Mitä muita opintoja tai oppiarvoja hänellä tulisi mielestänne olla? Merkitkää ne alla oleville viivoille tärkeysjärjestyksessä, tärkein ensin:

.....

Alla on mainittu eräitä tarkastajan ominaisuuksia. Merkitkää rasti (x) kunkin ominaisuuden jälkeen sulkeisiin sen lauseلمان eteen, joka parhaiten vastaa käsitystänne oman piirinne kansakouluntarkastajasta (kaupungissa 1. tarkastaja). Minkälainen hän on?

1. Ulkoasu

- (23.4) erittäin miellyttävä
- (48.3) miellyttävä
- (21.1) keskitasoinen
- (7.2) ei erikoisen miellyttävä
- (0.0) erittäin epämiellyttävä

2. Käytännöllisyys

- (2.2) poikkeuksellisen käytännöllinen
- (40.6) hyvin käytännöllinen
- (47.2) jokseenkin käytännöllinen
- (10.0) jokseenkin epäkäytännöllinen
- (0.0) erittäin epäkäytännöllinen

3. Ilmaisun selvyys

- (28.9) erittäin kyvykäs ilmaisemaan ajatuksensa selvästi
- (33.3) ilmaisykyvyltään keskitason yläpuolella
- (25.5) keskitason kyky ilmaista ajatuksensa selvästi
- (11.7) ei ilmaise ajatustaan selvästi
- (0.6) erittäin suuria vaikeuksia ajatuksensa ilmaisussa

4. Älykkyys

- (13.9) erittäin terävä-älyinen
- (62.7) terävä-älyinen
- (22.2) älyltään keskitasoinen
- (1.2) älyltään keskitason alapuolella
- (0.0) ei kovinkaan älykäs

5. Tiedon taso
- (37.2) erittäin hyvin perillä kasvatus- ja kouluasioista
 - (45.0) hyvin perillä kasvatus- ja kouluasioista
 - (14.5) kohtalaisesti perillä kasvatus- ja kouluasioista
 - (3.3) ei kovinkaan perillä kasvatus- ja kouluasioista
 - (0.0) ei ensinkään perillä kasvatus- ja kouluasioista
6. Työskentely muiden ihmisten kanssa
- (17.2) työskentelee poikkeuksellisen hyvin muiden kanssa
 - (44.4) työskentelee oikein hyvin muiden kanssa
 - (21.6) tulee toimeen toisten kanssa
 - (15.6) joskus vaikeuksia työskentelyssä muiden kanssa
 - (1.2) ei näytä tulevan ollenkaan toimeen muiden kanssa
7. Tahdikkuus
- (42.7) erittäin tahdikas, puhuu aina asiallisesti
 - (28.3) hyvin tahdikas, puhuu harvoin sopimattomasti
 - (22.8) yleensä tahdikas, mutta joskus töykeä
 - (5.0) vaikuttaa tahdikkaalta, mutta loukkaa usein toisia
 - (1.2) erittäin töykeä, loukkaa jatkuvasti toisia
8. Taloudellisuuden taju
- (11.7) erittäin terävä äly taloudellisissa asioissa
 - (46.6) varsin hyvä taloudellisten asioiden ymmärrys
 - (35.5) jokseenkin hyvä kyky ymmärtää taloudellisia asioita
 - (6.2) ei erikoisen taitava taloudellisissa asioissa
 - (0.0) erittäin heikko taito taloudellisissa asioissa
9. Järkähtämättömyys päätöksien toteuttamisessa
- (20.6) käyttää kaiken energiansa viedäkseen työn päätökseen
 - (41.6) erittäin harvoin antaa vaikeuksien keskeyttää työtä
 - (34.4) tavallisesti vie työn päätökseen
 - (2.8) jättää vaikeat tehtävät, elleivät toiset rohkaise jatkamaan
 - (0.6) vaikeudet saavat erittäin helposti jättämään työn kesken
10. Arvojen taju
- (9.4) erehtymätön kyky erottaa tärkeät asiat vähemmän tärkeistä
 - (59.4) yleensä pystyy erottamaan tärkeät asiat vähemmän tärkeistä
 - (13.9) pystyy tyydyttävästi erottamaan tärkeät asiat vähemmän tärkeistä
 - (13.9) toisinaan sekoittaa tärkeät asiat vähemmän tärkeisiin
 - (3.4) erittäin usein sekoittaa tärkeät asiat vähemmän tärkeisiin

Oletteko samaa mieltä vai eri mieltä alla mainituista seikoista? Merkitkää jokaisen lauseelman kohdalle rasti (x) siihen sarakkeeseen, joka parhaiten vastaa käsitystänne asiasta. Sarakkeiden numerot tarkoittavat seuraavaa:

- 1 = ehdottomasti eri mieltä
- 2 = eri mieltä

- 3 = en osaa sanoa
 4 = samaa mieltä
 5 = ehdottomasti samaa mieltä

	1	2	3	4	5
1. Tarkastajan täytyy aina tulkita lakia ahtaasti	28.9	62.1	5.8	2.1	1.1
2. Tarkastaja ei saa itsepintaisesti pitää kiinni käsityksestään asiassa, joka lain puitteissa voidaan tulkita eri tavoilla	2.6	5.3	3.2	66.3	22.6
3. Tarkastajan ainoa keino säilyä virkavirheeltä on noudattaa lain kirjainta	6.9	36.3	34.2	18.9	3.7
4. On tärkeämpää, että tarkastaja noudattaa lain henkeä kuin lain kirjainta	1.6	4.2	7.4	60.0	26.8
5. Lainsäädäntö sitoo ehdottomasti tarkastajaa hänen ratkaisuisaan	2.6	26.3	23.2	43.2	4.7
6. Tarkastajan täytyy yleensä noudattaa lakia, mutta on sellaisia poikkeustapauksia, joissa tarkastajan tulee käyttää omaa arvostelukykyyään	0.0	4.8	4.2	69.4	21.6
7. Tarkastaja toimii kouluhallituksen apuna, eikä hänellä ole mitään itsenäistä valtaa . .	5.8	62.5	22.2	9.0	0.5
8. Tarkastajan on tarvittaessa otettava vastuu lainkohdan tulkinnasta, kunhan vain tulkinta on koululaitokselle eduksi	0.5	7.9	17.3	61.6	12.7
9. Jos lain määräyksissä tarvitaan tulkintaa, on se kouluhallituksen tehtävä eikä tarkastajan	3.2	38.4	28.4	26.3	3.7
10. Lainsäädäntö antaa vain puitteet tarkastajan työskentelylle. Hallinto ja valvonta edellyttävät aina henkilökohtaisia ratkaisuja	0.0	8.4	13.7	63.6	14.3

Älkää merkitkö nimeänne lomakkeisiin. Kuitenkin pyydetään Teitä antamaan itsestänne seuraavat tiedot:

1. Vastajan sukupuoli: mies (rasti)
 nainen
2. Sääty: naimaton (rasti)
 naimisissa
 leski
 eronnut
3. Vastajan ikä: olen täyttänyt vuotta.

4. Asuinpaikkakunta:

- kaupunki (rasti)
 kauppala
 maalaiskunta $\left\{ \begin{array}{l} \text{asutuskeskus} \dots\dots\dots \text{} \\ \text{sivukylä} \dots\dots\dots \text{} \end{array} \right.$

5. Mitä kouluja olette käynyt? Merkitkää rasti (x) *jokaiseen* Teihin sopivaan vaihtoehtoon.

- kansakoulu 1
 joitakin vuosia oppikoulua, ei kuitenkaan koko keskikoulua .. 2
 keskikoulu 3
 joitakin lukioluokkia, ei kuitenkaan koko lukiota 4
 lukio, ei kuitenkaan ylioppilastutkintoa 5
 ylioppilastutkinto 6
 kansanopisto 7
 kansankorkeakoulu 8
 opiskelua työväen- tai vapaaopistossa 9

muuta opiskelua

.....

.....

6. *Mies*puolisen vastaajan ammatti: Jos olette maanviljelijä, merkitkää viljelemänne maan hehtaari määrä: ha.

*Nais*puolisen vastaajan ammatti: Jos Teillä ei nyt ole itsenäistä ammattia, merkitkää miehenne ammatti:

Jos mielessänne on vielä muutakin kansakouluntarkastajaa koskevaa, esim. huomautuksia esitettyjen kysymysten johdosta, kirjoittakaa asiasta sivujen kääntöpuolelle.

Tahtonette vielä tarkistaa, että kaikkiin kohtiin on vastattu. Kiitos.